

8. Οι γεωπολιτικές συνιστώσες του νερού στην Μέση Ανατολή

Η Μέση Ανατολή συγκαταλέγεται στις γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη, όπως και η Ανατολική Αφρική, η Βόρειος Αφρική, η Ανατολική Ασία και η Νότιος Ασία, όπου το ζήτημα της επάρκειας των υδάτινων πόρων βρίσκεται σε ένταση και η οξύτητα του θέματος σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη βαρύτητα του, το αναγάγει σε εργαλείο της υψηλής πολιτικής των κρατών. Ταυτόχρονα σε αυτές τις γεωγραφικές περιοχές εστιάζεται ο μεγαλύτερος συνδυασμός αρνητικών παραγόντων, ο οποίος επιτείνει το ζήτημα της ανεπάρκειας των υδάτινων πόρων.

Σε αυτές δηλαδή τις γεωγραφικές περιοχές παρατηρούνται είτε αθροιστικά είτε μεμονωμένα, ορισμένα στοιχεία που καθιστούν ιδιαίτερα οξύ το θέμα της έλλειψης επαρκών υδάτινων πόρων και κάνουν επιτακτικότερη την αντιμετώπιση του, δίνοντας του ταυτόχρονα και πιο έντονη πολιτική διάσταση, στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών. Τα στοιχεία αυτά είναι, ο γρήγορος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού, η διαβίωση σημαντικών τμημάτων του τοπικού πληθυσμού στα όρια της φτώχειας ή κάτω από το επίπεδο φτώχειας, η κακή ποιότητα στην πλειοψηφία των περιπτώσεων των συνθηκών υγιεινής και διανομής των υπαρχόντων υδάτων, η περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασης σε πόσιμο νερό για σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, η αύξηση των περιόδων σχετικής ανομβρίας, η επιμήκυνση των χρονικών περιόδων ξηρασίας, η χειροτέρευση της ποιότητας των καλλιεργούμενων εδαφών, η μείωση των δασικών εκτάσεων, η φυσική ύπαρξη μεγάλων ερημικών εκτάσεων, η παρατηρούμενη ερημοποίηση των καλλιεργήσιμων γαιών και η έλλειψη της απαραίτητης τεχνογνωσίας για αποτελεσματική διαχείριση των υπαρχόντων υδάτινων πόρων και της βελτίωσης όπου απαιτείται της ποιότητας τους. Όλα αυτά τα δεδομένα, αποτελούν ανησυχητικές πραγματικότητες και ανευρισκόμενα ταυτόχρονα περισσότερα του ενός, αποτελούν ένα άκρως απειλητικό συνδυασμό, που υποσκάπτει το μέλλον των κοινωνιών όπου αυτά παρατηρούνται.

Ταυτόχρονα όμως τα στοιχεία αυτά έχουν σημαντική διεθνή διάσταση. Η αυξητική δημογραφική τάση, σε συνδυασμό με την έλλειψη των αναγκαίων φυσικών πόρων αλλά και των αναγκαίων μέσων για την διατροφή του πληθυσμού πολλών κοινωνιών του Τρίτου Κόσμου, έχει τις αναπόφευκτες συνέπειες της στην διεθνή πολιτική. Οι παρατηρούμενες δημογραφικές τάσεις στον Τρίτο Κόσμο, επηρεάζουν αφενός τον διεθνή συσχετισμό δυνάμεων και αφετέρου επηρεάζουν την σταθερότητα εντός των πλαισίων του Τρίτου Κόσμου, όπως και τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ Βορρά – Νότου στην υδρόγειο (281). Στοιχεία όπως η παγκόσμια φτώχεια, η εξάπλωση του υποσιτισμού, ο υπερπληθυσμός, η ανεπάρκεια τροφίμων, η καταστροφή του περιβάλλοντος και η μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων, οξύνουν τις διεθνείς αντιθέσεις και εντείνουν τις διαμάχες μεταξύ των κρατών.

Η οικονομική εξαθλίωση στον Τρίτο Κόσμο, η δημογραφική έκρηξη, η έλλειψη μέσω διατροφής, η κατασπατάληση του περιβαλλοντικού χώρου, όπως η καταστροφή των δασών, η έλλειψη υδάτινων πόρων και η μείωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, αποτελούν φαινόμενα που αυξάνουν την στρατηγική αστάθεια και στις παραδοσιακές εθνικές, θρησκευτικές και εδαφικές συγκρούσεις προστίθονται νέες αιτίες πολέμου που οφείλονται σε αυτά τα αίτια (282).

Η Μέση Ανατολή αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή, που χαρακτηρίζεται από την παραδοσιακή ανάμειξη λαών, πολιτισμών, θρησκειών και παραδόσεων και στην οποία επιπλέον τα υδάτινα αποθέματα είναι περιορισμένα, η αύξηση του πληθυσμού είναι ραγδαία και η παραγωγή τροφίμων είναι χαμηλή. Οι κλιματολογικές και γεωλογικές συνθήκες που επικρατούν, δεν ευνοούν την επάρκεια των υδάτινων πόρων και αυτό το στοιχείο έχει παραδοσιακά ασκήσει σημαντική επιρροή στην διαμόρφωση των συνθηκών διαβίωσης των τοπικών πληθυσμών αλλά και στην διαμόρφωση των τοπικών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Η Μέση Ανατολή χαρακτηρίζεται από την δυσαναλογία μεταξύ των αναγκών του πληθυσμού σε υδάτινους πόρους και του διαθέσιμου νερού που η φύση μπορεί να παρέχει σε αυτήν την περιοχή. Η κατοχή υδάτινων πόρων, είναι κρίσιμος παράγοντας, που επηρεάζει καθοριστικά την δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και γενικότερα τις προοπτικές προόδου και ευημερίας των κοινωνιών της περιοχής. Η Μέση Ανατολή εμπίπτει σε όλους τους σχετικούς δείκτες που έχουν προταθεί για την παρακολούθηση του ζητήματος της λειψυδρίας διεθνώς. Επιπρόσθετα ως περιοχή όχι μόνο εμπίπτει στις επίφοβες γεωγραφικές περιοχές όσον αφορά το θέμα της επάρκειας νερού, αλλά επιπλέον οι σχετικοί δείκτες όσον αφορά την Μέση Ανατολή, αναδεικνύουν την οξύτητα του φαινομένου με ιδιαίτερη ένταση. Ήδη στις αρχές τις δεκαετίας του 1990, υπολογίζονταν ότι οκτώ χώρες της περιοχής της Μέσης Ανατολής, είχαν βρεθεί κάτω από το όριο των 500 κυβικών μέτρων νερού κατά κεφαλή το χρόνο, που έχει θεσπιστεί από τον ΟΗΕ, σαν το κατώτατο ελάχιστο όριο υδάτινων αναγκών, για την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών αξιοπρεπούς διαβίωσης για έναν άνθρωπο. Οι χώρες αυτές είναι το Κουβέιτ που διαθέτει μόλις 75 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, το Κατάρ με 117 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, το Μπαχρέιν με 179 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, η Σαουδική Αραβία με 306 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, τα Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα με 308 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, η Ιορδανία με 327 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, η Υεμένη με 445 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια, και το Ισραήλ με 461 κυβικά μέτρα νερού κατά κεφαλή ετήσια (283). Ταυτόχρονα σύμφωνα με τις υπάρχουσες εκτιμήσεις, με την εξαίρεση μόνο της Τουρκίας, του Ιράν, και του Λιβάνου, όλες οι υπόλοιπες χώρες της Μέσης Ανατολής, τείνουν και αυτές προς αυτή την κατεύθυνση. Τα στοιχεία αυτά καθιστούν τα αποθέματα πόσιμου νερού, τον πιο ζωτικό φυσικό πόρο της περιοχής και η κατοχή αποθεμάτων πόσιμου νερού, συνιστά σημαντικό δείκτη ισχύος για τις χώρες που βρίσκονται στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Σύμφωνα με στοιχεία της World Bank που ανακοινώθηκαν τον Απρίλιο του 2007 η Μέση Ανατολή όπως και η γειτονική της Βόρειος Αφρική, αποτελούν τις δύο γεωγραφικές περιοχές της γης, όπου η World Bank τις κατατάσσει στην πρώτη θέση από πλευράς έντασης του ζητήματος των υδάτινων πόρων. Τα 700 εκατομμύρια άτομα που κατοικούν στις περιοχές αυτές ζουν κάτω από το όριο των 1.700 κυβικών μέτρων νερού ανά άτομο ετήσια (284). Το όριο αυτό, σύμφωνα με τη World Bank, αποτελεί δείκτη που αντιπροσωπεύει το πέρασμα μιας κοινωνίας σε κατάσταση υδατικής έντασης- πίεσης. Η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής έχει το 5% του πληθυσμού της γης, αλλά μόνο το 1% του νερού της γης. Η υιοθέτηση αποτελεσματικών πρακτικών διαχείρισης του νερού εκτιμάται από την World Bank ως αναγκαία και άμεση προτεραιότητα, προκειμένου να μην επέλθει περαιτέρω μείωση κατά 50% τουλάχιστον της ετήσιας διαθέσιμης ποσότητας νερού ανά άτομο σε αυτές τις δύο περιοχές μέχρι το έτος 2050, όπως αναμένεται σύμφωνα με τις σχετικές προβλέψεις, γεγονός που η World Bank εκτιμά ότι θα επιφέρει σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις (285).

Η έννοια της υδατικής έντασης- πίεσης αναφέρεται στο διεθνή όρο water stress που αφορά την υδατική πίεση σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή και συνδέεται με ανεπάρκεια του διαθέσιμου νερού ανά άτομο σε περιοδική ή τακτική βάση, όχι όμως με έλλειψη νερού ή στέρηση υδάτινων πόρων (286). Ο διεθνής όρος water scarcity, δηλαδή υδατική στενότητα- σπανιότητα, αναφέρεται σε διαθέσιμη ετήσια ποσότητα νερού ανά κάτοικο κατώτερη των 1.000 κυβικών μέτρων το χρόνο και είναι κατάσταση που δύναται να επηρεάσει την οικονομική κατάσταση μιας περιοχής, την ανθρώπινη υγεία και το βιοτικό επίπεδο (287).

Μία συγκριτική απεικόνιση του επιπέδου κάλυψης των νοικοκυριών σε τακτική βάση με πόσιμο νερό και ύπαρξης βελτιωμένων συνθηκών υγιεινής σε νοικοκυριά στη Μέση Ανατολή, παρατίθεται στον παρακάτω πίνακα του Ο.Η.Ε. (288):

Κράτη	1990/ 2002	Πληθυσμός (σε χιλιάδες)	Ποσοστό σταθερής πρόσβασης νοικοκυριών σε πόσιμο νερό	Ποσοστό σταθερής πρόσβασης σε βελτιωμένες συνθήκες υγιεινής
Bahrain	1990 2002	490 709	- -	- -
Iran	1990 2002	56,703 68,070	91 93	83 84
Iraq	1990 2002	17,341 24,510	83 81	81 80

Israel	1990	4,514	100	-
	2002	6,304	100	-
Jordan	1990	3,254	98	-
	2002	5,329	91	93
Kuwait	1990	2,143	-	-
	2002	2,443	-	-
Lebanon	1990	2,712	100	-
	2002	3,596	100	98
Occupied Palestinian Territory	1990	2,154	-	-
	2002	3,433	94	76
Oman	1990	1,845	77	83
	2002	2,768	79	89
Qatar	1990	467	100	100
	2002	601	100	100
Saudi Arabia	1990	16,554	90	-
	2002	23,520	-	-
Syrian Arab Republic	1990	12,717	79	76
	2002	17,381	79	77
Turkey	1990	57,593	81	84
	2002	70,318	93	83
United Arab Emirates	1990	2,035	-	100
	2002	2,937	-	100
Yemen	1990	11,944	69	21
	2002	19,315	69	30

Σύμφωνα με στοιχεία του Pacific Institute που δημοσιεύτηκαν το 2006, η μέση ετήσια ποσότητα ανανεώσιμων πηγών πόσιμου νερού ανά χώρα και όσον αφορά τη Μέση Ανατολή, μπορεί να αποδοθεί σύμφωνα με τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα (289):

Χώρα	Μέση Ετήσια Ποσότητα Ανανεώσιμων Πηγών Πόσιμου Νερού (όγκος σε κυβικά χιλιόμετρα/ ετήσια)	Έτος Εκτίμησης της Ποσότητας των Υδάτινων Πόρων
Bahrain	0,1	1997
Iran	137,5	1997
Iraq	96,4	1997
Israel	1,7	2001
Jordan	0,9	1997
Kuwait	0,02	1997
Lebanon	4,8	1997
Oman	1,0	1997
Qatar	0,1	1997
Saudi Arabia	2,4	1997
Syria	46,1	1997
Turkey	234,0	2003
United Arab Emirates	0,2	1997
Yemen	4,1	1997

Η κατοχή αποθεμάτων νερού, προβλέπεται να αποτελέσει παγκοσμίως στον 21^ο αιώνα και πολύ περισσότερο για την περιοχή της Μέσης Ανατολής, έναν καθοριστικό παράγοντα εθνικής ισχύος και ένα σημαντικό πλεονέκτημα, ισοδύναμο με την αξία που είχε στον 20^ο αιώνα η κατοχή αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η διατήρηση των υφιστάμενων καλλιεργειών, καθώς και η επέκταση των καλλιεργειών και σε νέες άνυδρες εκτάσεις, αποτελεί μονόδρομο για τις χώρες της περιοχής. Το νερό είναι απαραίτητο για την διαβίωση του πληθυσμού και για την αγροτική παραγωγή, τόσο για την άρδευση των υπαρχόντων καλλιεργειών, όσο και για την περαιτέρω ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής και την επέκταση των καλλιεργειών και σε νέες άνυδρες εκτάσεις. Οι χώρες της Μέσης Ανατολής επιδιώκουν να αυξήσουν την αγροτική τους παραγωγή, προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις διατροφικές ανάγκες των με γρήγορους ρυθμούς αυξανόμενων πληθυσμών τους, αλλά και να καταστούν αυτάρκειες σε αγροτικά προϊόντα. Ταυτόχρονα το νερό, εκτός από την οικιακή και γεωργική κατανάλωση, είναι απαραίτητο για χρήση σε ορισμένους τομείς της μεταποίησης και της βιομηχανίας, καθώς και για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε υδροηλεκτρικά εργοστάσια.

Η οξύτητα του προβλήματος της ύπαρξης επαρκών υδάτινων πόρων, ικανών να καλύπτουν όλες τις ανάγκες σε ύδατα των χωρών της περιοχής, ωθεί όλες τις εμπλεκόμενες χώρες να αντιμετωπίζουν το ζήτημα αυτό, σαν ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, στο οποίο δεν μπορούν να κάνουν καμία υποχώρηση, χωρίς να υποσκάπτουν ζωτικά συμφέροντα των κοινωνιών τους.

Το ζήτημα που έχει προκύψει στην Μέση Ανατολή, σχετικά με την διανομή και εκμετάλλευση του διαθέσιμου γλυκού νερού σε όποια μορφή είναι δυνατό αυτό να ανεβρεθεί, δεν είναι το μοναδικό ανάλογο διεθνές θέμα που έχει δημιουργηθεί σχετικά με την αξιοποίηση και την χρήση των υδάτινων πόρων. Όμως είναι από τα πιο σημαντικά ανάλογα ζητήματα που έχουν προκύψει στην διεθνή πολιτική και αποτελεί λόγω της ιδιαίτερης σημασίας των υδάτινων πόρων στην Μέση Ανατολή, ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης των υδάτινων πόρων ως εργαλείο υψηλής πολιτικής. Ο λόγος είναι ότι κρίνεται πιθανό, πως είναι δυνατό να ξεσπάσουν πόλεμοι στην περιοχή της Μέσης Ανατολής από την προσπάθεια των κρατών, που πιεζόμενα από την ιδιαίτερη οξύτητα του προβλήματος σε αυτήν την περιοχή, θα επιθυμήσουν να ελέγξουν υδάτινους πόρους που βρίσκονται εκτός της επικράτειας τους, ή να συμπεριλάβουν μέσα στο έδαφος της επικράτειας τους γεωγραφικές περιοχές που είναι πλούσιες σε υδάτινους πόρους, ή να αμφισβητήσουν την κατοχή αυτών των περιοχών από γειτονικά τους κράτη. Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών που έγιναν στα μέσα της δεκαετίας του 1980, υπολογίζεται πως υπάρχουν τουλάχιστον δέκα γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη, όπου θα μπορούσε να ξεσπάσει πόλεμος, λόγω της ανεπάρκειας σε υδάτινους πόρους (290).

Ανάμεσα σε αυτές τις περιοχές, η περιοχή της Μέσης Ανατολής και η περιοχή της Βόρειας Αφρικής, αξιολογούνται από την ίδια έκθεση, σαν πιθανές περιοχές πρώτης προτεραιότητας, για το ξέσπασμα ενός ανάλογου πολέμου. Σύμφωνα με αυτές τις εκτιμήσεις, αν και δεν έχει ακόμα ξεσπάσει κάποιος πόλεμος με αυτήν την αιτία, η πιθανότητα να συμβεί αυτό στο μέλλον, αξιολογείται σαν όλο και πιο πολύ αυξανόμενη τα επόμενα χρόνια και στο βαθμό που θα οξύνεται η ένταση του προβλήματος (291). Η εκτίμηση αυτή για τον κίνδυνο ξεσπάσματος πολέμου, ενισχύεται και από το γεγονός, ότι η Μέση Ανατολή είναι μια περιοχή, όπου κατά παράδοση υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των γειτονικών κρατών, και υπάρχει δυσπιστία του κάθε κράτους ως προς τις προθέσεις του διπλανού κράτους. Επίσης στην Μέση Ανατολή, δεν υπάρχουν μέχρι στιγμής αποτελεσματικοί καθιερωμένοι επίσημοι ή ανεπίσημοι θεσμοί περιφερειακής ή διμερούς συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη. Επιπρόσθετα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, κυριαρχούν πολλές τοπικές αντιπαλότητες και ανταγωνισμοί, και σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχουν σύνθετα και πολύχρονα προβλήματα που επηρεάζουν τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ακόμα περισσότερο δεν υπάρχει σε ισχύ, καμία πολυμερής ή διμερής συνθήκη, που να αναφέρεται στο συγκεκριμένο θέμα των υδάτινων πόρων, και η οποία να ρυθμίζει αποτελεσματικά, το σύνολο των θεμάτων που σχετίζονται με την εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Για τις περισσότερες χώρες της περιοχής, ο έλεγχος επί των υδάτινων πόρων, αποτελεί ένα επιπρόσθετο διαπραγματευτικό εργαλείο, ένα μέσο καταναγκασμού, αλλά και ένα ισχυρό όπλο, στις σχέσεις τους με τα άλλα κράτη.

Όσον αφορά τον γεωγραφικό χώρο της Μέσης Ανατολής, διακεκριμένες διεθνείς πολιτικές προσωπικότητες της περιοχής αυτής, όπως ο πρώην πρωθυπουργός και μετέπειτα Πρόεδρος της Τουρκίας Turgut Ozal, ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Αιγύπτου και μετέπειτα Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Boutros Ghali, ο πρώην πρόεδρος της Αιγύπτου Anwar Sadat και ο πρώην βασιλιάς της Ιορδανίας Hussein, είχαν ήδη με αρκετή διορατικότητα έγκαιρα διαγνώσει από την δεκαετία του 1980, την αυξανόμενη πολιτική σπουδαιότητα του ζητήματος των υδάτινων πόρων και την σημασία της επίδρασης των υδάτινων πόρων στις διακρατικές σχέσεις της Μέσης Ανατολής. Με δηλώσεις τους και πολιτικές πρωτοβουλίες τους, είχαν τονίσει την στρατηγική αξία του ζητήματος αυτού, για την επιβίωση και την ευημερία των τοπικών κοινωνιών. Είχαν αναδείξει την μεγάλη σημασία του για την πολιτική και στρατηγική σταθερότητα αυτής της περιοχής και τον κίνδυνο το ζήτημα του πολιτικού ελέγχου επί των υδάτινων πόρων να αντιμετωπιστεί ως «casus belli» από τις τοπικές κυβερνήσεις. Παράλληλα όμως οι ίδιοι προαναφερόμενοι ηγέτες, αλλά και άλλοι αρχηγοί κρατών της περιοχής, σε ομιλίες τους είχαν αναφερθεί δημόσια, ότι αντιμετώπιζαν το ζήτημα των υδάτινων πόρων, σαν μια σημαντική ευκαιρία ανάπτυξης διμερούς και περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών.

Ο πρώην Πρόεδρος της Αιγύπτου Anwar Sadat το 1979 ύστερα από την υπογραφή των ειρηνευτικών συμφωνιών μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, δήλωσε πως ύστερα από την ολοκλήρωση της ειρηνευτικής διαδικασίας με το Ισραήλ, η Αίγυπτος δεν προτίθεται να συμμετάσχει σε κανέναν πόλεμο στο μέλλον παρά μόνον εάν αφορά υδάτινους πόρους (292).

Το ζήτημα της επάρκειας των υδάτινων πόρων επομένως έχει διπλή δυναμική. Δύναται είτε να αποτελέσει άλλο ένα πεδίο σύγκρουσης και άλλη μία αιτία πολέμου στις ήδη υπάρχουσες άλλες αιτίες και πολιτικές διαφορές περιπλέκοντας ακόμα περισσότερο τον σύνθετο γεωπολιτικό χάρτη της Μέσης Ανατολής, ή δύναται να αποτελέσει πεδίο διμερούς και περιφερειακής συνεργασίας. Έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει τον μοχλό για την δημιουργία ενός ρυθμιστικού πεδίου ειρηνικής συνύπαρξης και αμοιβαίας επωφελούς συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών, παρέχοντας το πρότυπο παράδειγμα θέσπισης αμοιβαία αποδεκτών κανονιστικών ρυθμίσεων σε ένα εκ της φύσεως του και εκ των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής πολύ σημαντικό θέμα, το οποίο επιπλέον ενέχει και το σπέρμα της ανταγωνιστικότητας και της μεγιστοποίησης του ατομικού οφέλους μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων κρατών.

Στην πολιτική σκηνή της Μέσης Ανατολής ήδη από την δεκαετία του 1980, το ζήτημα των υδάτινων πόρων είχε αρχίσει να αντιμετωπίζεται σαν ζήτημα μηδενικού αθροίσματος, όπου για να κερδίσει κάποιος κάτι, πρέπει να χάσει ισόποσα κάποιος άλλος. Είχε παρατηρηθεί ότι χώρες που βρίσκονταν στον άνω ρου των ποταμών, ή που έλεγχαν τις πηγές τους ή άλλα υπόγεια ύδατα τα οποία τροφοδοτούσαν λίμνες ή ποταμούς, πιεζόμενες από την οξύτητα του ανακύπτοντος ζητήματος και από την επιθυμία πληρέστερης εκμετάλλευσης των φυσικών τους πόρων, είχαν αρχίσει να πραγματοποιούν φιλόδοξα υδραυλικά έργα ή να διακηρύττουν την καθιέρωση νέων εθνικών πολιτικών όσον αφορά την αξιοποίηση των υδάτινων πόρων τους.

Η υλοποίηση όμως αυτής της πολιτικής στο μέλλον, συμπλέκεται με το ενδεχόμενο αποτέλεσμα της παρεμπόδισης στην πράξη ή την μείωση της ροής των υδάτων των ποταμών τους προς τα γειτονικά τους κράτη, διαμέσου της κατασκευής φραγμάτων και άλλων ανάλογων τεχνικών υδραυλικών έργων προς πληρέστερη ίδια εκμετάλλευση. Αντιθέτως χώρες που βρίσκονταν στον κάτω ρου των ποταμών ή περιβρέχονταν από λίμνες των οποίων κατέρχονταν η στάθμη των νερών τους, διαμαρτύρονταν για την αφαίμαξη υδάτινων πόρων που παραδοσιακά θεωρούσαν ως δικούς τους και τους χρησιμοποιούσαν πατροπαράδοτα και απειλούσαν ότι θα λάβουν όλα τα αναγκαία πολιτικά ή και στρατιωτικά μέτρα, ώστε να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη ροή των ποτάμιων υδάτων εντός του εδάφους τους ή την διατήρηση της στάθμης υδάτων των λιμνών τους στα συνηθισμένα τους επίπεδα.

Η κλιμάκωση του σχετικού ζητήματος, έφτανε μέχρι του σημείου να προειδοποιούν για σκέψεις ανάληψης στρατιωτικής δράσης, για να καταστρέψουν αν απαιτηθεί βομβαρδίζοντας αεροπορικά, οποιαδήποτε κατασκευή ή εγκατάσταση που θα εμπόδιζε την ροή των υδάτων των ποταμών προς τα δικά τους εδάφη. Στο ζήτημα αυτό, η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι τα μεγάλα δημόσια τεχνικά και υδραυλικά έργα, όπως φράγματα, αρδευτικά κανάλια, αγωγοί, και σταθμοί αφαλατώσεως υδάτων, είναι στόχοι ευάλωτοι σε ενδεχόμενο στρατιωτικό πλήγμα του αντιπάλου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε, όπως φάνηκε ήδη από εμπειρία που αποκτήθηκε ακόμα και από τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου το 1990 – 1991, από την ευκολία με την οποία καταστράφηκαν από στρατιωτικά πλήγματα, οι σταθμοί αφαλατώσεως υδάτων του Κουβέιτ, αλλά και ορισμένα από τα φράγματα και τα υδραυλικά έργα του Ιράκ.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί η γεωγραφική διαφορά, ανάμεσα στην κατοχή αποθεμάτων υδρογονανθράκων και στην κατοχή αποθεμάτων υδάτινων πόρων. Στην περίπτωση των αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, αυτά βρίσκονται μέσα σε σαφή γεωγραφικά πλαίσια, σε καθορισμένες γεωλογικά κοιλάτητες του υπεδάφους ή του θαλάσσιου πυθμένα.

Επιπρόσθετα και η άντληση τους, γίνεται από αυτές τις συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, όπου τα κοιτάσματα πετρελαίου παραμένουν σταθερά εκεί που ανευρίσκονται, δεν μετακινούνται μόνο τους με φυσικό τρόπο σε άλλες γεωγραφικές περιοχές, ούτε έχουν την δυνατότητα να ρέουν προς άλλες γεωγραφικές περιοχές. Σε περίπτωση που ένα κοιτάσμα διατρέχει τα σύνορα μεταξύ δύο χωρών, αυτό και πάλι παραμένει γεωγραφικά εντοπισμένο στο υπέδαφος της γης και δύναται να αντλείται από ξεχωριστά σημεία, χωρίς να ρέει με φυσικό τρόπο συνεχώς προς κάποια κατεύθυνση. Αντίθετα οι υδάτινοι πόροι στην πλειοψηφία τους δεν είναι σταθεροί και δεν μπορούν να περιοριστούν εκτός της περίπτωσης των λιμνών με φυσικό τρόπο σε μία συγκεκριμένη περιοχή.

Οι υδάτινοι πόροι ακολουθούν κατά κανόνα, την ροή του ανάγλυφου της επιφάνειας του εδάφους και κατευθύνονται πάντοτε από τα υψηλότερα γεωγραφικά σημεία προς τα χαμηλότερα γεωγραφικά σημεία. Το νερό ακολουθεί πάντοτε την ευκολότερη διαδρομή με στόχο την φυσική ροή του προς την θάλασσα. Εκτός από τα φυσικά εμπόδια που θέτει στην ροή του νερού η ίδια η φύση, όπως η δημιουργία φυσικών κοιλοτήτων, φραγμάτων και λιμνών που εμποδίζουν την ροή του νερού προς χαμηλότερα υψόμετρα και το εγκλωβίζουν σε μια φυσική περιοχή, η φυσική τάση του νερού στο γεωγραφικό ανάγλυφο της επιφάνειας της γης, είναι να ρέει από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο σημείο, με τελικό προορισμό την εκβολή του στην θάλασσα. Δεν υπάρχει φυσικός τρόπος περιορισμού της κίνησης των ποτάμιων υδάτων στην επιφάνεια του εδάφους, εκτός από τον περιορισμό τους σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή, σαν αποτέλεσμα τεχνικού έργου από ανθρώπινη δραστηριότητα.

Έτσι το νερό εκ της φυσικών χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων του και ιδιαίτερα τα τρεχούμενα νερά όπως τα νερά των ποταμών που είναι και η μορφή νερού με την μεγαλύτερη σπουδαιότητα και δυνατότητα αξιοποίησης για τον άνθρωπο, διασχίζουν τα σύνορα και δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, εκτός αν συναντούν φυσικά γεωγραφικά εμπόδια που τα ωθούν προς τούτο. Το στοιχείο αυτό όμως, εντείνει την πολυπλοκότητα του ελέγχου και της εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων από τα κράτη. Ένας ποταμός για παράδειγμα, δύναται να πηγάζει σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, να δέχεται παραποτάμους που πηγάζουν σε διαφορετική γεωγραφική περιοχή, να εμπλουτίζεται από λίμνες ή χιόνια που εντοπίζονται σε άλλες περιοχές και τελικά να διασχίζει διαφορετική περιοχή προκειμένου να εκβάλει στην θάλασσα. Το γεγονός αυτό δημιουργεί από μόνο του ένα στοιχείο πολυπλοκότητας, ως προς τον έλεγχο των υδάτινων πόρων ενός ποταμού και τα δικαιώματα αξιοποίησης των υδάτων του.

Ενδεικτικό στοιχείο της διασποράς των υδάτινων πόρων στο γεωγραφικό ανάγλυφο της γης σε εκτάσεις που διατρέχουν τα σύνορα των κρατών και εκτείνονται σε δύο ή περισσότερα κράτη αποτελούν και τα στοιχεία που ανακοινώθηκαν το Δεκέμβριο του 1999 σχετικά με τις διεθνείς λεκάνες απορροής των ποταμών στον κόσμο και δημοσιεύτηκαν στο International Journal of Water Resources Development, της Επιτροπής για τη Διεθνή Συνεργασία του International Water Resources Association. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία το 62% του εδάφους της Αφρικής, το 39% του εδάφους της Ασίας, το 54% του εδάφους της Ευρώπης, το 35% του εδάφους της Βόρειας Αμερικής και το 60% του εδάφους της Νοτίου Αμερικής αποτελεί εδαφική έκταση λεκάνης απορροής διεθνών υδάτων. Για παράδειγμα η λεκάνη απορροής του Δούναβη διέρχεται από δεκαεπτά παρόχθια ευρωπαϊκά κράτη. Οι λεκάνες απορροής άλλων πέντε μεγάλων ποταμών της γης, του Κόνγκο, του Νίγηρα, του Νείλου, του Ρήνου και του Ζαμβέζη, διέρχονται μεταξύ εννέα και έντεκα παρόχθιων κρατών. Επίσης, υπάρχουν άλλες δεκατρείς λεκάνες απορροής διεθνών υδάτων στον κόσμο, του Αμαζόνιου, του Γάγκη- Βραχμαπούτρα, της λίμνης του Τσάαντ, του Ταρίμ, της λίμνης Αράλης, του Ιορδάνη, του Κούρα, του Μεγκόνγκ, του Τίγρη και του Ευφράτη, του Βόλγα, του Λα Πλάτα, του Νεμάν και του Βιστούλα, που περιλαμβάνουν λεκάνες απορροής που διέρχονται από πέντε έως οκτώ παρόχθια κράτη (293).

Στην περιοχή της Μέσης Ανατολής το ζήτημα των υδάτινων πόρων από πολιτικής και γεωγραφικής σκοπιάς, δύναται να διακριθεί σε δύο διακριτές περιπτώσεις. Η μια περίπτωση αφορά την Τουρκία, την Συρία και το Ιράκ και είναι συνυφασμένη κυρίως και πρωταρχικά με την αξιοποίηση και εκμετάλλευση των υδάτων των δύο ιστορικών ποταμών της Μεσοποταμίας, δηλαδή του Τίγρη και του Ευφράτη και δευτερευόντως με τα νερά του Ορόντη.

Ο Τίγρης και ο Ευφράτης πηγάζουν από τις περιοχές της Νότιο-Ανατολικής Τουρκίας και ακολουθώντας την κατεύθυνση του ορεινού ανάγλυφου της γεωγραφικής περιοχής που πηγάζουν, ρέουν νότια προς την Συρία και το Ιράκ, όπου και ενώνονται τελικά μεταξύ τους στην περιοχή της Μεσοποταμίας στο Ιράκ, πριν εκβάλουν στον Περσικό Κόλπο. Η Τουρκία καταρτίζει ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα για την κοινωνική και οικονομική ανόρθωση της Νοτιοανατολικής Τουρκίας και την αύξηση της αγροτικής παραγωγής και της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας σε αυτήν την περιοχή, που στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στην αξιοποίηση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη. Επιπλέον διαμέσου της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των νότιο-ανατολικών επαρχιών της, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό κατοικούνται από μέλη της κουρδικής μειονότητας, προσβλέπει στην μείωση της κουρδικής δυσαρέσκειας και στην άμβλυνση της κουρδικής αυτονομιστικής δραστηριότητας.

Επίσης προσβλέπει θεωρώντας ότι η δημιουργία συνθηκών ευημερίας θα μειώσει το κουρδικό εθνικό αίσθημα για αποσκίρτηση των κουρδικών περιοχών από το τουρκικό κράτος και επιπρόσθετα θα συμβάλλει στην δημιουργία προϋποθέσεων ενσωμάτωσης του κουρδικού πληθυσμού στην τουρκική κοινωνία και οικονομία και στην ομαλή ένταξη του κουρδικού στοιχείου, στους θεσμούς του τουρκικού κράτους.

Δηλαδή ο όλος τρόπος αντιμετώπισης του ζητήματος της κατανομής των νερών του Τίγρη και του Ευφράτη από την Τουρκία στη βασική του σύλληψη είναι βαθύτατα πολιτικός. Συνολικά η όλη προσέγγιση της τουρκικής πολιτικής σχετικά με τα νερά στη Μέση Ανατολή είναι πολιτική. Τα τουρκικά υδραυλικά έργα στην περιοχή της νότιο- ανατολικής Τουρκίας ενσωματώνουν αναμφισβήτητα μία οικονομική χρησιμότητα και μία κοινωνική αναγκαιότητα. Ταυτόχρονα όμως ενσωματώνουν και μία σημαντική πολιτική διάσταση. Η πολιτική διάσταση συνυπάρχει στο σχεδιασμό του τουρκικού προγράμματος και η παράθεση οικονομικών, τεχνικών και επενδυτικών στοιχείων και σχεδίων, καθώς και των τοπικών κοινωνικών δεδομένων, δεν επισκιάζουν θα πρέπει να καταδείξει την πολιτική διάσταση στην προσέγγιση του ζητήματος των υδάτινων πόρων συνολικά από την Τουρκία και την πρόθεσή της να αναδείξει τη χρήση του νερού σαν εργαλείο υψηλής πολιτικής.

Η Τουρκία θεωρεί πως ασκεί το κυριαρχικό της δικαίωμα ως ανεξάρτητο κράτος να αξιοποιεί τους δικούς της φυσικούς πόρους, δεδομένου ότι οι ποταμοί αυτοί πηγάζουν από την περιοχή στην οποία υλοποιεί τα μεγάλα υδραυλικά έργα της και η οποία βρίσκεται εντός της δικής της εδαφικής επικράτειας. Όμως η επιδίωξη αυτή, την φέρνει σε αντίθεση με τις δύο γειτονικές της αραβικές χώρες στα νότια σύνορα της, από τις οποίες διέρχονται αυτοί οι ποταμοί. Οι χώρες αυτές είναι οι παραδοσιακοί κύριοι χρήστες των νερών των ποταμών της Μεσοποταμίας και ταυτόχρονα οι χώρες αυτές έχουν μεγάλη υδρολογική εξάρτηση από τα ύδατα αυτών των ποταμών, δεδομένου ότι στερούνται άλλων αντίστοιχων ποιοτικών και ποσοτικών πόρων και δεν μπορούν να τους υποκαταστήσουν αξιόπιστα από άλλη πηγή. Τα κράτη αυτά, δεν δύνανται να υποστηρίξουν την απρόσκοπτη διαβίωση του πληθυσμού τους και τις ανάγκες του για οικιακή χρήση, καθώς και να αναπτύξουν αξιόπιστα την αγροτική τους παραγωγή, αν δεν τροφοδοτούνται επαρκώς με τα νερά αυτών των δύο ποταμών. Έτσι η κατανομή των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, αφενός προκαλεί ένταση ανάμεσα στην Τουρκία, την Συρία και το Ιράκ, αφετέρου καθιστά συνθετότερο τον γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής.

Στο όλο ζήτημα της χρήσης των νερών του Τίγρη και του Ευφράτη υπάρχει μια αμοιβαία σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ του νερού και της πολιτικής. Η σχέση που δημιουργείται είναι σχέση αλληλεπίδρασης που ξεπερνά τις διαστάσεις της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης (294). Η σύνδεση μεταξύ πολιτικής και νερού καταδεικνύεται και από τον τρόπο αντιμετώπισης του νερού από τα εμπλεκόμενα κράτη.

Η Συρία και το Ιράκ διαμαρτύρονται με πολιτικές ενέργειες και θεωρούν διακρατική διαφορά το ζήτημα του ανεφοδιασμού τους με επαρκείς ποσότητες νερού από τις γειτονικές τους χώρες, ενώ η Τουρκία παρόλο που ισχυρίζεται ότι η πολιτική της στο θέμα του νερού δεν έχει ιδιαίτερη πολιτική χροιά, αλλά μόνον οικονομική και αναπτυξιακή για τους δικούς της αναπτυξιακούς σκοπούς, συμπεριφέρεται στην εξωτερική της πολιτική στο ζήτημα αυτό δείχνοντας ότι το αντιμετωπίζει πρώτιστα ως θέμα πολιτικό (295).

Όταν στη δεκαετία του 1990, το Ιράκ εξέφρασε δημόσια την αντίθεση του στα κατασκευαζόμενα τουρκικά έργα και αντέδρασε σε διπλωματικό επίπεδο προς την τουρκική πλευρά για την κατασκευή ιδιαίτερα των φραγμάτων, δηλώνοντας επίσημα ότι αυξάνεται η πιθανότητα ξεσπάσματος ενός περιφερειακού πολέμου στη Μέση Ανατολή εάν το Ιράκ πιεστεί υπέρμετρα στο θέμα της κάλυψης των αναγκών του για νερό, πάγια θέση των τουρκικών κυβερνήσεων στην αντίδραση αυτή ήταν ότι το νερό αποτελεί έναν φυσικό πόρο (296). Η Τουρκία συνδέοντας την παροχή νερού με την παροχή πετρελαίου και τα εμπορικά κέρδη που αποφέρει η εκμετάλλευση πετρελαίου στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, δήλωσε ότι η Τουρκία δεν υπαγορεύει στο Ιράκ τί να κάνει σχετικά με τα αποθέματα πετρελαίου που διαθέτει και το Ιράκ δεν θα πρέπει να λείπει στην Τουρκία τί να κάνει με τους υδάτινους πόρους που διαθέτει (297).

Όσον αφορά τον ποταμό Ορόντη, ο Ορόντης αν και συγκριτικά από άποψη τόσο οικονομικής σημασίας όσο και ποσοτήτων νερού που περιέχει, είναι πολύ υποδεέστερος του Τίγρη και του Ευφράτη και σε καμία περίπτωση δεν δύναται να έχει το ίδιο ειδικό βάρος με αυτούς τους δύο ποταμούς, έχει όμως ένα ξεχωριστό εντούτοις πολιτικό ενδιαφέρον, γιατί η ροή του ακολουθεί την αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν του Τίγρη και του Ευφράτη. Πηγάζει από τον Λίβανο, ακολουθεί πορεία προς βορρά, διασχίζει την Συρία και στο τέλος της διαδρομής του εισέρχεται στην Τουρκία, όπου και εκβάλλει στην Μεσόγειο θάλασσα. Στην περίπτωση του Ορόντη αντιστρέφονται οι όροι, δεδομένου ότι η Τουρκία είναι ο τελικός αποδέκτης των υδάτων του ποταμού και η χώρα στην οποία εισέρχεται ο ποταμός πριν την εκβολή του στην Μεσόγειο θάλασσα. Όμως στην περίπτωση του Ορόντη, είναι η Συρία η χώρα η οποία κατασκευάζει φράγματα και υδραυλικά έργα στην πορεία του Ορόντη μέσα από το δικό της έδαφος, με σκοπό την άρδευση καλλιεργειών στην κοιλάδα από την οποία διέρχεται. Επιπλέον ο Ορόντης όταν εισέρχεται στην τουρκική επικράτεια, διέρχεται από την επαρχία του Χατάι, την οποία η Συρία θεωρεί ως τμήμα της συριακής εθνικής ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και ως επαρχία κατεχόμενη από την Τουρκία και επί της οποίας ενίοτε με διάφορα προσχήματα ή επιχειρήματα τονίζει το συριακό εθνικό ενδιαφέρον.

Το ζήτημα της διευθέτησης της διανομής των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, διατρέχει όλη την σύγχρονη ιστορία της περιοχής και ανάγεται χρονικά σχεδόν από την αρχή της ίδρυσης της Τουρκίας ως εθνικού κράτους με την σημερινή της μορφή και της Συρίας και του Ιράκ ως ανεξάρτητα κράτη. Μέχρι το 1919 ολόκληρη η περιοχή της Μεσοποταμίας και της Ανατολίας ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατά συνέπεια μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν υπήρχε ανάλογο διεθνές θέμα, καθώς όλη η περιοχή που διέσχιζαν ο Τίγρης και ο Ευφράτης, βρίσκονταν υπό Οθωμανικό έλεγχο. Χρονολογικά το θέμα ξεκίνησε το 1919, με την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ύστερα από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την επακόλουθη ίδρυση 4 νέων κρατών στην περιοχή. Τα κράτη αυτά κληρονόμησαν το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών που έλεγχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία σε αυτό το τμήμα της Μέσης Ανατολής. Έτσι δημιουργήθηκαν η Συρία και ο Λίβανος που τέθηκαν αρχικά υπό Γαλλική εντολή και ανακηρύχθηκαν ανεξάρτητα κράτη το 1943, το Ιράκ που τέθηκε υπό βρετανική εντολή και έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1932 και η Τουρκία που ανακηρύχθηκε σε Δημοκρατία το 1923 από τον Κεμάλ Ατατούρκ.

Την ίδρυση των κρατών αυτών, ακολούθησαν μια σειρά από διεθνείς συμφωνίες, συνθήκες, και πρωτόκολλα, που όλα είχαν σαν στόχο την ρύθμιση της ομαλής και ειρηνικής χρήσης των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη και την προστασία των δικαιωμάτων όλων των κρατών, επί των υδάτων των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Για το σκοπό αυτό, υπογράφηκαν 2 σχετικές συμφωνίες το 1920, το 1921 υπογράφηκε το Σύμφωνο της Άγκυρας μεταξύ Γαλλίας και Τουρκίας, το 1923 σχετικές ρυθμίσεις συμπεριλήφθηκαν στην Συνθήκη της Λωζάνης, το 1926 υπογράφηκε νέα Γάλλο-Τουρκική Συνθήκη, μια νέα Γάλλο-Τουρκική Συμφωνία για το ίδιο θέμα υπογράφηκε το 1929, το 1930 υπογράφηκε ξανά νέα Γάλλο-Τουρκική Συνθήκη και το 1946 υπογράφηκε η Συνθήκη Φιλίας και καλής γειτονίας μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ. Η Γαλλία αναφέρονταν στα συμβαλλόμενα μέρη, σε όλα τα ανάλογα έγγραφα που υπογράφηκαν μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς από το 1919 μέχρι το 1943, η Συρία και ο γειτονικός Λίβανος ήταν Γαλλικές αποικίες.

Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των διεθνών Συνθηκών, είναι ότι αυτές μπορούσαν να είναι αποτελεσματικές, μόνο στο βαθμό, που για διάφορους λόγους, κατά ορισμένα χρονικά διαστήματα, η χρήση των υδάτινων πόρων των ποταμών, περιορίζονταν στο κατώτατο δυνατό αναγκαίο επίπεδο, από όλες τις ενδιαφερόμενες χώρες. Όταν όμως αυξάνονταν οι υδάτινες ανάγκες των κρατών, όπως έγινε σε σταθερή βάση τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, κανένα από αυτά τα έγγραφα, δεν μπόρεσε να δώσει λύση στην πράξη στα προβλήματα που προέκυψαν και να ανταποκριθεί επιτυχώς στις προσδοκίες όλων των εμπλεκόμενων κρατών. Για τον λόγο αυτό, σήμερα πλέον στην πραγματικότητα, οι ρυθμίσεις αυτές έχουν ατονήσει και καμία χώρα δεν συμμορφώνεται σε καμία ρύθμιση.

Αυτό που συμβαίνει είναι ότι η κάθε χώρα προσπαθεί να επωφεληθεί όσο περισσότερο μπορεί, εκμεταλλεζόμενη η κάθε μία, ότι συγκριτικό πλεονέκτημα διαθέτει. Έτσι οι 3 αυτές χώρες φαίνεται να τείνουν να εμπλακούν σε ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, με άγνωστο μέχρι στιγμής τέλος. Για την αξιοποίηση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, αναπτύχθηκε έντονος πολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών αυτών, ο οποίος ακολούθησε διάφορες φάσεις, κλιμακούμενος με περιόδους όξυνσης και ύφεσης σε όλη την ιστορική διαδρομή αυτών των χωρών. Το όλο ζήτημα εισήλθε σε περίοδο μεγάλης έντασης ιδιαίτερα από την δεκαετία του 1970 και μεταγενέστερα, όταν το ενδιαφέρον και των τριών εμπλεκόμενων κρατών γύρω από την χρήση και τα κυριαρχικά δικαιώματα επί των υδάτινων πόρων της περιοχής της Ανατολίας και της Μεσοποταμίας, εντάθηκε όταν συνειδητοποιήθηκε ότι η αναπτυξιακή οικονομική και κοινωνική προσπάθεια των τοπικών κοινωνιών, δεν μπορούσε να αποσυνδεθεί από την επάρκεια των υδάτινων πόρων, όπου οι σημαντικότεροι προέρχονταν από τα ύδατα αυτών των δύο ποταμών. Το θέμα απέκτησε πολιτική διάσταση και εντάχθηκε στις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής αυτών των χωρών άμεσα, λόγω της εγγενούς σπουδαιότητας του. Παράλληλα κατέστη σαφές ότι οι τρεις εμπλεκόμενες χώρες δεν βρίσκονταν όλες τους σε ίση θέση περίπου μεταξύ τους και το γεγονός αυτό, όξυνε την πολιτική αντιπαράθεση. Η Τουρκία γρήγορα κατέστη σαφές ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση διατηρούσε το πολιτικό προβάδισμα, δεδομένου ότι στις νότιο-ανατολικές της επαρχίες, ανευρίσκονται οι πηγές των δύο ποταμών. Η χώρα όμως που έλεγχε τον άνω ρου των ποταμών και τις πηγές τους, είχε αφενός την δυνατότητα να τους εκμεταλλευτεί πρώτη και αφετέρου είχε την δυνατότητα να διαθέσει στις χώρες που βρίσκονται στον κάτω ρου των ποταμών, την ποσότητα αλλά και την ποιότητα υδάτων που εκείνη επιθυμούσε κατά το δοκούν και σύμφωνα με τις δικές της ανάγκες και τις σκοπιμότητες της εξωτερικής της πολιτικής. Σύντομα έγινε αντιληπτό ότι η Τουρκία είχε στα χέρια της ένα μέσο όπως είναι το νερό, άσκησης υψηλής πολιτικής. Επιπρόσθετα το μέσο αυτό, είχε στρατηγική αξία για κάθε εμπλεκόμενη χώρα και η παροχή του προς τις υπόλοιπες χώρες, μπορούσε να τύχει πολιτικών ανταλλαγμάτων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία δηλαδή απέκτησε στην περίπτωση αυτή ένα σημαντικό πολιτικό και στρατηγικό πλεονέκτημα, που προέκυπτε από την γεωγραφική κατανομή των υδάτινων πόρων στην περιοχή της Ανατολίας και της Μεσοποταμίας, έναντι τόσο των υπόλοιπων δύο χωρών που διασχίζουν ο Τίγρης και ο Ευφράτης, όσο και ευρύτερα στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, δεδομένου ότι κατείχε η ίδια σημαντικούς υδάτινους πόρους, ενώ τα άλλα γειτονικά της κράτη, στερούσαν ανάλογων υδάτινων πόρων. Επιπρόσθετα τους πόρους αυτούς, ενδεχομένως μπορούσε να τους διαπραγματευτεί ή να τους εμπορευτεί με άλλα ενδιαφερόμενα κράτη, σύμφωνα με τα δικά της εθνικά συμφέροντα και το στοιχείο αυτό της παρείχε ένα αποφασιστικό γεωπολιτικό σημείο υπεροχής.

Η Τουρκία λόγω του γεωπολιτικού της πλεονεκτήματος και λόγω της σχετικής στρατιωτικής της υπεροχής σε σχέση με τις γειτονικές της χώρες, δείχνει να είναι με τα σημερινά δεδομένα, ικανή να επιδιώξει να αποσπάσει συγκριτικά τα περισσότερα πολιτικά και οικονομικά οφέλη από την εξέλιξη αυτής της υπόθεσης, επωφελούμενη και από την γενικότερη εξάπλωση της λειψυδρίας στην Μέση Ανατολή αλλά και σε πολλές περιοχές της υδρόγειου.

Κατά αναλογία το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση του Ορόντη, όπου όμως γεωπολιτικά αντιστρέφονται οι ρόλοι. Στην περίπτωση του Ορόντη, το αποφασιστικό πλεονέκτημα το διαθέτει κυρίως η Συρία και δευτερευόντως ο Λίβανος, καθώς η Τουρκία είναι η χώρα που έχει τον κάτω ρου του Ορόντη. Όμως τα μεγέθη δεν είναι συγκρίσιμα και σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να συμψηφιστούν. Ο Ορόντης δεν διαθέτει ούτε το μήκος, ούτε το μέγεθος, ούτε κυρίως την ποσότητα των νερών που διαθέτει ο Ευφράτης, ο οποίος διατρέχει την Συρία. Το υδρολογικό ειδικό βάρος του Ορόντη και των υδάτων του, δεν μπορεί να συγκριθεί με το αντίστοιχο του Ευφράτη και από πλευράς σύγκρισης γεωγραφικών και γεωλογικών στοιχείων μεταξύ των δύο ποταμών, ο Ορόντης αποτελεί ένα υποπολλαπλάσιο των ποσοτήτων νερού και των γενικότερων μεγεθών που διαθέτει ο Ευφράτης. Κατά συνέπεια αντίστοιχα και το γεωπολιτικό βάρος του Ορόντη, είναι αναλογικά συγκριτικά υποδεέστερο από αυτό του Ευφράτη και δεν δύναται να θεωρηθεί πως ο Ορόντης αντιμετωπιζόμενος με γεωπολιτική θεώρηση, δύναται να εξισορροπήσει γεωπολιτικά το ειδικό βάρος του Ευφράτη. Έτσι ο Ορόντης αποτελεί ένα γεωπολιτικό δεδομένο και ένα εργαλείο υψηλής πολιτικής στα χέρια της Συρίας αυτήν την φορά, μειωμένης όμως σχετικά αποτελεσματικότητας, που δύναται αυτή να το χρησιμοποιεί ως μοχλό πίεσης ή εργαλείο υψηλής πολιτικής κυρίως έναντι της Τουρκίας. Όμως στην περίπτωση του Ορόντη, δεν δύναται να εκτιμηθεί πως αυτός αποτελεί ένα γεωπολιτικό σημείο υπεροχής, ούτε να θεωρηθεί πως αποτελεί γεωπολιτικά ένα εξισορροπιστικό παράγοντα, δεδομένου ότι στο πλέγμα σχέσεων Τουρκίας - Συρίας - Ιράκ και όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, η Τουρκία διατηρεί ένα σαφές γεωπολιτικό προβάδισμα.

Η κλιμάκωση του θέματος των νερών του Τίγρη και του Ευφράτη, εντάθηκε μετά από την δεκαετία του 1970, ύστερα από την έναρξη υλοποίησης μίας νέας σειράς κατασκευαστικών έργων, που εξάγγειλαν ότι θα πραγματοποιήσουν όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη. Η Συρία επιχείρησε την κατασκευή φραγμάτων και δεξαμενών στον Ευφράτη και το Ιράκ επιχείρησε την δημιουργία ενός δικτύου φραγμάτων, υδραυλικών έργων και καναλιών στον Τίγρη και στον Ευφράτη. Όμως η αποτελεσματικότητα στην πράξη των υδραυλικών έργων στον Τίγρη και τον Ευφράτη, εξαρτάται από την σχετική πολιτική βούληση πρωτίστως της Τουρκίας και δευτερευόντως και όσον αφορά μόνο στον Ευφράτη και της Συρίας. Το συριακό πρόγραμμα εκμετάλλευσης των υδάτων του Ευφράτη, διακρίνεται από μια ιδιαιτερότητα.

Η αιτία προς τούτο είναι ότι αφενός επηρεάζεται από το αντίστοιχο τουρκικό και τις ποσότητες υδάτων που επιτρέπει η Τουρκία να ρέουν προς το συριακό έδαφος, αφετέρου όμως επηρεάζει το ανάλογο ιρακινό πρόγραμμα εκμετάλλευσης των νερών του Ευφράτη, γιατί η διαδρομή του Ευφράτη μετά την Συρία, τον οδηγεί εντός του Ιρακινού εδάφους.

Η Τουρκία όμως που εκ των δεδομένων έχει την δυνατότητα να διατηρεί τις πολιτικές πρωτοβουλίες στο σχετικό ζήτημα, ταυτόχρονα με τις υπόλοιπες δύο χώρες, άρχισε την υλοποίηση κατασκευής ενός δικού της και εξαιρετικά εκτεταμένου προγράμματος εκμετάλλευσης των νερών του Τίγρη και του Ευφράτη. Τα τουρκικά έργα στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη, οι οποίοι πηγάζουν στην Νοτιοανατολική Τουρκία, προκάλεσαν την αντίδραση των δύο άμεσα θιγόμενων γειτονικών αραβικών κρατών τόσο της Συρίας όσο και του Ιράκ.

Ειδικότερα η Τουρκία σε συνέχεια ορισμένων αρχικών έργων που είχε πραγματοποιήσει στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, ωθούμενη από μια σειρά λόγων και κινήτρων, έχει εξαγγείλει και άρχισε να υλοποιεί σταδιακά αλλά σταθερά και με συνέπεια, ένα νέο πολυδιάστατο επενδυτικό πρόγραμμα. Το νέο αυτό τουρκικό πρόγραμμα, που εκτελείται στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Τουρκίας, υλοποιείται σε περιοχές που ένα τμήμα τους τουλάχιστον, βρίσκεται μέσα στα όρια του τουρκικού Κουρδιστάν και που στο μεγαλύτερο μέρος τους κατοικούνται από Κούρδους κατοίκους. Το πρόγραμμα αυτό, έχει ονομαστεί από την Τουρκία Southeastern Anatolia Project, δηλαδή «Πρόγραμμα για την Νοτιοανατολική Ανατολία», ή GAP (Guneydogu Anadolu Projesi), όπως είναι ευρύτερα διεθνώς γνωστό το πρόγραμμα αυτό, από τα αρχικά του προγράμματος αυτού, στην Τουρκική γλώσσα. Το πρόγραμμα όμως του GAP, και η συνδεδεμένη με αυτό ανάγκη για διανομή των υδάτων του Ευφράτη και του Τίγρη, βρίσκεται στο κέντρο της αραβικής δυσανεξίας εναντίον της Τουρκίας. Η αιτία είναι, ότι όταν το τουρκικό πρόγραμμα του GAP ολοκληρωθεί και κυρίως όταν τεθεί σε πλήρη εφαρμογή, αφενός μεν θα μετασηματιστεί σε σημαντικό βαθμό η σημερινή εικόνα της Νοτιοανατολικής Τουρκίας, αφετέρου όμως θα επηρεαστεί δυσανάλογα η ποιότητα και η ποσότητα του παρεχόμενου από την Τουρκία νερού στην Συρία και στο Ιράκ. Κατά συνέπεια, θα μειωθεί αντίστοιχα, η ανάλογη δυνατότητα της Συρίας και του Ιράκ, να εκμεταλλευτούν τους διαθέσιμους σήμερα υδάτινους πόρους τους, που προέρχονται κυρίως από τους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη, για την υλοποίηση αντίστοιχων με το GAP, δικών τους προγραμμάτων οικονομικής και αγροτικής ανάπτυξης. Η Συρία ιδίως έχει εκπονήσει από την δεκαετία του 1950 αντίστοιχα με το GAP, προγράμματα εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων. Ίσως μπορεί να θεωρηθεί ότι η Συρία αντιλήφθηκε νωρίς την σημασία των υδάτινων πόρων, και ανακοίνωσε έγκαιρα ένα δικό της σχέδιο για την κατασκευή τεχνικών έργων, που θα αύξαναν την αποδοτικότητα των υδάτων του Ευφράτη στην Συριακή οικονομία. Το Συριακό πρόγραμμα ήταν από την αρχική του εξαγγελία και παραμένει μέχρι και σήμερα, πολύ κατώτερο σε δυναμικότητα και αποτελεσματικότητα του αντίστοιχου τουρκικού προγράμματος.

Παράλληλα η υλοποίηση του τουρκικού προγράμματος, μειώνει τον βαθμό επιτυχίας του αντίστοιχου Συριακού προγράμματος, καθώς μειώνονται οι διαθέσιμοι για την Συρία υδάτινοι πόροι.

Ταυτόχρονα και το Ιράκ που αποτελεί παραδοσιακό χρήστη των υδάτων των ποταμών της Μεσοποταμίας, έχει μακρά παράδοση στην διαδικασία αξιοποίησης των υδάτινων πόρων του Τίγρη και του Ευφράτη. Από πολλές δεκαετίες δεδομένης και της ιστορικής παράδοσης του, έχει πραγματοποιήσει διάφορα έργα για την εκμετάλλευση και διαχείριση των υδάτινων πόρων του. Το Ιράκ διαθέτει την υποδομή από ένα δίκτυο καναλιών στην Μεσοποταμία και αρδευτικών έργων στον Τίγρη και τον Ευφράτη, με σκοπό την επέκταση των καλλιεργειών και την άρδευση περισσότερης αγροτικής γης και έχει αναπτύξει ένα παραδοσιακό σύστημα καναλιών και υδατοφραγμάτων για τη διαχείριση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, καθώς και του ενιαίου ποταμού του Shatt al Arab που σχηματίζεται μετά την ένωση των δύο ποταμών. Ήδη από τη δεκαετία του 1950 έχει κατασκευαστεί το φράγμα της Σαμάρας στο κεντρικό τμήμα της χώρας για τη συγκράτηση των υδάτων του Τίγρη από πλημμύρες καθώς και για την καλύτερη διαχείριση των υδάτων, διαμέσου της εκτροπής τους προς αξιοποίηση για αρδευτική χρήση. Οι πλημμύρες του Τίγρη και του Ευφράτη, αλλά κυρίως του Τίγρη, ήταν συχνό φαινόμενο στον Ιράκ σε όλη την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και συνήθως παρατηρούνταν κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο που λιώνουν οι χιονοπτώσεις στα όρη που πηγάζουν αυτοί οι ποταμοί. Το Ιράκ σε σχέση με τους υδάτινους πόρους της Μεσοποταμίας έχει την εξής ιδιαιτερότητα: είναι ο τρίτος χρήστης των υδάτων του Ευφράτη μετά κατά σειρά αρχικά την Τουρκία και μετέπειτα την Συρία και όσον αφορά τα νερά του Τίγρη είναι ο δεύτερος χρήστης μετά την Τουρκία. Ο Τίγρης ο οποίος διασχίζει και την πρωτεύουσα του Ιράκ τη Βαγδάτη, έχει το χαρακτηριστικό ότι ενισχύεται πέρα από τις αρχικές πηγές του στην νοτιοανατολική Τουρκία, με σημαντικές ποσότητες από ύδατα που παίρνει από άλλους μεγάλους παραποτάμους που ενώνονται μαζί του. Όμως το Ιράκ δεν έχει τη δυνατότητα αυτονόμησής του ως προς τα ύδατα του Τίγρη, δεδομένου ότι οι παραπόταμοί του πηγάζουν από την οροσειρά του Ζάκρος, η οποία εκτείνεται και πέρα από το Ιράκ στην Τουρκία και στο Ιράν. Ειδικότερα όσον αφορά τους παραποτάμους του Τίγρη, οι σημαντικότεροι του είναι ο Μεγάλος Ζάμπ ο οποίος πηγάζει στο τμήμα της οροσειράς του Ζάκρου που ανήκει στην Τουρκία και ο Μικρός Ζάμπ και ο Ντιγιάλα, οι οποίοι πηγάζουν στο τμήμα της οροσειράς του Ζάκρου που ανήκουν στο Ιράν. Κατά συνέπεια το Ιράκ ενώ διαρρέετε από σημαντικούς ποταμούς, δεν έχει τη δυνατότητα πραγματικού ουσιαστικά ελέγχου επί των υδάτων τα οποία το διασχίζουν και στα οποία βασίζεται για την οικονομική και κοινωνική του ανάπτυξη. Το Ιράκ εκ της γεωγραφικής του θέσης και της κατανομής των υδάτινων πόρων στο ευρύτερο σύστημα των Μεσοποταμίας, δεν είναι σε θέση γεωπολιτικά να χρησιμοποιήσει το ίδιο τους υδάτινους πόρους σαν εργαλείο υψηλής πολιτικής. Δεν διαθέτει αυτήν την γεωπολιτική δυνατότητα.

Αντιθέτως οφείλει να κάνει διάφορες διπλωματικές κινήσεις προκειμένου να μην υφίσταται στο βαθμό που οι υπόλοιπες δύο χώρες δύνανται ή εξυπηρετούνται τα δικά τους εθνικά συμφέροντα, τις συνέπειες της χρήσης των υδάτινων πόρων σαν εργαλείο εξυπηρέτησης στόχων υψηλής πολιτικής από τα άλλα κράτη.

Το Ιράκ καλείται με την ισχύ του στρατιωτική ή οικονομική ή με διπλωματικές συνεννοήσεις και διακρατικές συμφωνίες ή κάνοντας χρήση των οικονομικών μέσων που του παρέχει ο πλούσιος φυσικός του πλούτος σε πετρέλαιο, ή ανταλλάσσοντας στο μέλλον πετρέλαιο με νερό ή με συνδυασμό όλων των ανωτέρω, να προσπαθήσει να εξισορροπήσει την εξάρτηση του από ύδατα, που στην συντριπτική του πλειοψηφία δεν πηγάζουν από το έδαφος του και συνεπώς είναι ευάλωτο εθνικά γιατί δεν τα ελέγχει. Στο πρόσφατο παρελθόν το Ιράκ για το ζήτημα των υδάτινων πόρων, είχε βρεθεί πολύ κοντά στο ενδεχόμενο ένοπλης σύρραξης με την ομόθρησκη του Συρία. Η κατασκευή ενός μεγάλου φράγματος στον Ευφράτη και η έναρξη αξιοποίησης του το 1975 από τη Συρία, προκάλεσε μεγάλη διπλωματική ένταση μεταξύ των δύο χωρών και σχεδόν έφερε τις δύο χώρες στα πρόθυρα του πολέμου. Η ένοπλη σύγκρουση τελικά αποσοβήθηκε με την αμοιβαία αυτοσυγκράτηση και την θέσπιση κοινών επιτροπών για την μελέτη και επίλυση της ανακύψασας διαφοράς. Το ζήτημα δεν διευθετήθηκε ποτέ οριστικά και ατόνησε από την επικαιρότητα, ύστερα από την μεταστροφή του ιρακινού ενδιαφέροντος σε άλλα πιο κρίσιμα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής που ακολούθησαν μετέπειτα για την αυτήν την χώρα, αλλά δεδομένης και της κρισιμότητας του, ενδεχομένως να επανακάμψει σαν σημαντική διακρατική διαφορά εκ νέου στο μέλλον. Όμως ίσως το σημαντικότερο που δύναται να παρατηρηθεί στο θέμα αυτό, είναι ότι το γεγονός ότι τελικά παρόλη την αμοιβαία δυσπιστία που υπάρχει μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ, το ζήτημα των υδάτινων πόρων, είναι το μόνο σχεδόν σημαντικό διεθνές ζήτημα, στο οποίο έχουν συνεργαστεί κατά ορισμένα χρονικά διαστήματα οι δύο χώρες και έχουν εργασθεί μαζί συμμετέχοντας σε κοινές τεχνικές και πολιτικές επιτροπές που συγκροτήθηκαν για την επίλυση του.

Το ιρακινό ενδιαφέρον όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, παρόλο που ποτέ δεν αποδυναμώθηκε επίσημα, στην πράξη όμως απαξιώθηκε η δυνατότητα του Ιράκ στην διεκδίκηση τους και την δυνατότητα αξιόπιστης αξιοποίησης τους κατά τα τελευταία χρόνια, λόγω της εμπλοκής της χώρας που καθοδηγούνταν από τις φιλοδοξίες του προέδρου της Σαντάμ Χουσεΐν, σε σειρά διαδοχικών πολεμικών συγκρούσεων. Οι διενέξεις αυτές που διήρκεσαν πάνω από δύο δεκαετίες, είχαν καταστροφικά αποτελέσματα για την χώρα και σπατάλησαν μεγάλο τμήμα των οικονομικών πόρων και του πλούσιου φυσικού του πλούτου σε πετρέλαιο. Το Ιράκ στην δεκαετία του 1980 ήταν απασχολημένο με τον πόλεμο του Ιράκ – Ιράν, που ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1980 και έληξε τον Αύγουστο του 1988, με την τελική αποδοχή τόσο από το Ιράκ όσο και το Ιράν, του ψηφίσματος 598 του ΟΗΕ για την λήξη των μεταξύ τους εχθροπραξιών.

Ο πόλεμος αυτός κόστισε στο Ιράκ πάνω από 100.000 επιβεβαιωμένους νεκρούς και οι συνολικές καταστροφές συμπεριλαμβανομένου και των ζημιών που υπέστη ο άμαχος πληθυσμός ανήλθαν στα 500 δισεκατομμύρια δολάρια. Σχεδόν αμέσως μετά όμως, το Ιράκ ενεπλάκη σε νέες πολεμικές συγκρούσεις, με ακόμα πιο ευρύτερες αρνητικές συνέπειες για το ίδιο. Η πρώτη πολεμική εμπλοκή του Ιράκ κατά την δεκαετία του 1990, ήταν η εισβολή του στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε πολύπλοκες διεθνείς αντιδράσεις και είχε μεγάλη επίδραση στην διεθνή πολιτική, τόσο σε περιφερειακό επίπεδο στην Μέση Ανατολή όσο και παγκόσμια, δεδομένου ότι εκτός των άλλων, το Κουβέιτ είναι χώρα με πολύ πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου, τα οποία με την κατάληψη του Κουβέιτ, περιέρχονταν και αυτά υπό τον ιρακινό έλεγχο. Ύστερα από την κατάληψη του Κουβέιτ, ακολούθησαν μια σειρά από διεθνείς εμπλοκές για το Ιράκ, με πρώτη χρονικά τον πρώτο πόλεμο του Περσικού Κόλπου. Αυτός διεξήχθη από διεθνή συμμαχία που δημιουργήθηκε με επικεφαλής τις ΗΠΑ, με στόχο την εκδίωξη του ιρακινού στρατού από το Κουβέιτ. Ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου ξεκίνησε στις 17 Ιανουαρίου 1991 και έληξε με την αποδοχή των όρων της εκεχειρίας που είχε θέσει ο ΟΗΕ από την προηγούμενη ημέρα, στις 3 Μαρτίου 1991 από το Ιράκ και με την ολοκληρωτική αποχώρηση των ιρακινών δυνάμεων από το Κουβέιτ.

Ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου όμως συνοδεύτηκε εκτός από την στρατιωτική ήττα και με τις δυσμενείς διεθνείς συνέπειες που την συνόδεψαν. Μέχρι την πλήρη συμμόρφωση του Ιράκ προς όλους τους σχετικούς όρους της εκεχειρίας, με κυρίαρχους την αποδοχή διεθνών επιθεωρήσεων για την διαπίστωση εάν κατέχει χημικά ή βιολογικά όπλα ή διαθέτει εγκαταστάσεις δυνάμενες να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα, του επεβλήθησαν διεθνείς κυρώσεις με στόχο τον εξαναγκασμό του σε συμμόρφωση προς αυτούς. Αυτές αφορούσαν ευρύ πεδίο των οικονομικών του δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων ποσοστώσεων στις εξαγωγές πετρελαίου, καθώς και έλεγχοι στην στρατιωτική του δραστηριότητα. Επίσης επιβλήθηκε η δημιουργία ζωνών απαγόρευσης πτήσεων για την ιρακινή αεροπορία σε περιοχές του βορείου Ιράκ και του νοτίου Ιράκ, για την προστασία των κούρδων και των σιιτών αντίστοιχα, από ιρακινές αεροπορικές επιδρομές. Οι διεθνείς κυρώσεις με ορισμένες τροποποιήσεις για την βελτίωση τους, προκειμένου για ανθρωπιστικούς λόγους να δοθεί η δυνατότητα στο Ιράκ να προμηθευτεί τρόφιμα και φάρμακα, διάρκεσαν μέχρι την πτώση του καθεστώτος του Ιρακινού προέδρου Σαντάμ Χουσεΐν, ύστερα από τον δεύτερο πόλεμο του Περσικού Κόλπου το 2003. Η εισβολή διεθνούς δύναμης αποτελούμενη κυρίως από μαχητικά τμήματα βρετανικών και αμερικανών δυνάμεων και υπό αμερικανική καθοδήγηση στο Ιράκ τον Μάρτιο του 2003, επέφερε την κατάληψη της Βαγδάτης τον Απρίλιο του 2003 από τις αμερικανικές δυνάμεις και την αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος στο Ιράκ.

Όμως προέκυψαν νέα ζητήματα σχετιζόμενα με την μορφή του μεταπολεμικού Ιράκ, τις ισορροπίες μεταξύ των κούρδων στον Βορρά, των σουνιτών στο κέντρο και των σιιτών στο νότο της χώρας, καθώς και με διάφορες ριζοσπαστικές ισλαμικές οργανώσεις, οι οποίες άρχισαν να αντιστέκονται στις δυνάμεις εισβολής και να επιδιώκουν να επιβάλουν την δική τους άποψη για την πολιτική διαμόρφωση του Ιράκ στην μετά τον Σαντάμ Χουσεΐν εποχή.

Όμως και στην ιρακινή περίπτωση όπως και στην περίπτωση της Συρίας, το ζήτημα των υδάτινων πόρων παραμένει εκ των πραγμάτων θέμα πρώτης εθνικής προτεραιότητας. Είναι πιθανό το ενδεχόμενο στο άμεσο μέλλον, όταν η πολιτική κατάσταση στο Ιράκ ομαλοποιηθεί και διαμορφωθεί στην τελική της μορφή και όταν η χώρα θα έχει ξεπεράσει αυτά τα γεγονότα, λαμβανομένου υπόψη αφενός και του σημαντικού φυσικού της πλούτου και των εσόδων από τις πωλήσεις πετρελαίου, που της εξασφαλίζουν ορισμένες οικονομικές δυνατότητες για ταχύτερη ανάκαμψη και αφετέρου την κρισιμότητα του ζητήματος της επάρκειας υδάτινων πόρων, ότι η αντιμετώπιση του θέματος των υδάτων των ποταμών της Μεσοποταμίας και της διασφάλισης τους καθώς και της περαιτέρω αξιοποίησής τους, θα επανέλθει στις εθνικές προτεραιότητες του Ιράκ.

Η δεύτερη διακριτή σημαντική περίπτωση στη Μέση Ανατολή, αφορά το Ισραήλ, την Συρία, τον Λίβανο, την Ιορδανία και την Παλαιστινιακή Αρχή και αφορά τους υδάτινους πόρους της λεκάνης του Ιορδάνη ποταμού στην ολότητα του, με τις λίμνες της Τιβεριάδας και της Νεκράς Θάλασσας και τα νερά του παραπόταμου του Ιορδάνη ποταμού Γιαρμούκ. Ιδιαίτερα η κατανομή των υδάτων των ποταμών Ιορδάνη και του παραπόταμου του Ιορδάνη του ποταμού Γιαρμούκ και η πρόσβαση στα νερά του Λιτάνι, περιπλέκει το δύσκολο ήδη πλέγμα σχέσεων μεταξύ του Ισραήλ, του Λιβάνου, της Συρίας, της Παλαιστινιακής Αρχής και της Ιορδανίας. Παράλληλα τα υδραυλικά έργα που πραγματοποιούν στην Νεκρά Θάλασσα για την άντληση νερού για άρδευση από αυτήν το Ισραήλ και η Ιορδανία, συμβάλουν στη συνεχή μείωση της στάθμης της Νεκράς θάλασσας κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια, παρά το γεγονός ότι σε αυτήν εκβάλλει ο Ιορδάνης ποταμός.

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό με ξεχωριστή γεωγραφική και γεωπολιτική σημασία είναι ότι τόσο η Νεκρά Θάλασσα όσο και η λίμνη της Τιβεριάδας (Θάλασσα της Γαλιλαίας) αποτελούν αντίστοιχα η κάθε μία ανάλογα με τον τύπο νερού που περιέχει στην κατηγορία τους, τα χαμηλότερα υψομετρικά σημεία στον κόσμο. Η Νεκρά Θάλασσα περιέχει αλμυρό νερό και η λίμνη της Τιβεριάδας περιέχει γλυκό νερό και είναι αντίστοιχα τα χαμηλότερα υψομετρικά σημεία αλμυρού και γλυκού νερού στην υδρόγειο (298).

Η γεωγραφική θέση στην οποία βρίσκεται η Νεκρά Θάλασσα αποτελεί το χαμηλότερο υψομετρικό σημείο της γης και το υψομετρικό της σημείο συνεχίζει να κατέρχεται. Όλες οι μετρήσεις δείχνουν ότι η στάθμη της Νεκράς Θάλασσας το 2006 είχε πέσει κατά μέσο όρο είκοσι πέντε (25) μέτρα χαμηλότερα από την αντίστοιχη στάθμη που είχε το 1966.

Η Νεκρά Θάλασσα στην οποία αποβλέπουν η Ιορδανία, το Ισραήλ και η Παλαιστινιακή Αρχή για την άντληση νερού βρίσκεται σε υψόμετρο 417 μέτρων κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Τα υδραυλικά έργα όμως που πραγματοποιούν όλοι στις όχθες της έχουν ως αποτέλεσμα κάθε έτος του 20^{ου} αιώνα η Νεκρά Θάλασσα να χάνει ένα μέτρο από τη στάθμη της. Ήδη παρατηρούνται αλλοιώσεις στο σχήμα της λίμνης και συγκριτικά με τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, το μήκος έχει μειωθεί από τα 75 στα 55 χιλιόμετρα. Πιο σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι η λίμνη αυτή τείνει μόνιμα να διαιρεθεί σε δύο μέρη και το νότιο τμήμα της να χάσει το χαρακτήρα της λίμνης και να μετατρέπεται σταδιακά σε ρηχές λιμνούλες ευάλωτες στην εξάτμιση και κατάλληλες μόνο για την εξαγωγή ποτάσας. Το βόρειο αλμυρό μέρος της λίμνης ενέχει και αυτό τον κίνδυνο της ολοκληρωτικής εξαφάνισης μέχρι το έτος 2050. Στην περίπτωση αυτή η εξαφάνιση της Νεκράς Θάλασσας θα συμπαράσχει 90 είδη πτηνών, 25 είδη ερπετών και αμφίβιων, 24 είδη θηλαστικών και 400 ποικιλίες φυτών που ζουν στις όχθες της Νεκράς Θάλασσας (299).

Η λίμνη Τιβεριάδα είναι η μεγαλύτερη λίμνη γλυκού νερού του Ισραήλ, έχει συνολική έκταση 170 τετραγωνικά χιλιόμετρα και μέγιστο βάθος περίπου 43 μέτρα. Βρίσκεται σε υψόμετρο 209 μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και είναι το χαμηλότερο επίπεδο γλυκού νερού στον κόσμο. Όμως η στάθμη της λίμνης Τιβεριάδας αναμένεται να πέσει όπως και να κατέλθει το υψόμετρό της λόγω της σταδιακής αποστράγγισης της λίμνης και της αυξανόμενης αλμυρότητάς της για λόγους οφειλόμενους σε αποστραγγίσεις νερού μεγαλύτερες από τη φυσική δυνατότητα αναπλήρωσης του νερού στην ξηρασία και στην εξάτμιση των υδάτων της (300).

Ταυτόχρονα όμως και η αντίστοιχη παρατεινόμενη ασυμφωνία για την κατανομή των υδάτινων πόρων των κατεχομένων από το Ισραήλ συριακών υψωμάτων του Γκολάν, από τα οποία αναβλύζουν φυσικές πηγές που εν συνεχεία τα τρεχούμενα νερά τους, δημιουργούν τις απαρχές του Ιορδάνη ποταμού και τροφοδοτούν και την λίμνη της Τιβεριάδας στο βόρειο Ισραήλ, δυσχεραίνει τις σχέσεις ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Συρία και εμποδίζει την πρόοδο των ειρηνευτικών συνομιλιών μεταξύ των δύο κρατών. Τα υψώματα του Γκολάν αποτελούν τμήμα της οροσειράς του Αντιλίβανου, οι κορυφογραμμές της οποίας σχηματίζουν τμήμα της Σύρο-Λιβανικής μεθόριου. Η οροσειρά του Αντιλίβανου χαρακτηρίζεται από την αραιή της βλάστηση και στο βόρειο τμήμα της είναι βραχώδες. Η ψηλότερη όμως κορυφή της που είναι το όρος Έρμονες με υψόμετρο 2.814 μέτρα, διαθέτει πηγές γλυκού νερού και εκεί πηγάζει ο Ιορδάνης ποταμός, που είναι ο σημαντικότερος ποταμός της ευρύτερης περιοχής. Ειδικότερα τα υψώματα του Γκολάν, αποτελούν τις νότιες και δυτικές πλαγιές του όρους Έρμων και γεωγραφική έκταση περίπου 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων από αυτήν την περιοχή, καταλήφθηκε από το Ισραήλ κατά τον πόλεμο του 1967 και έκτοτε διοικείται από το Ισραήλ.

Η αιτούμενη από την Συρία επάνοδος του Ισραήλ στα όρια της Σύρο-Ισραηλινής μεθορίου που ίσχυαν πριν από τον Αραβο-Ισραηλινό πόλεμο του 1967, προκειμένου η Συρία να συναινέσει σε ειρηνευτική συμφωνία με το Ισραήλ, δυσχεραίνεται τα μέγιστα από την επιθυμία του Ισραήλ να αποχωρήσει από αυτά όπως έχει προτείνει σε σχετικές ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, αλλά να συνεχίσει να ασκεί κάποια αναγνωρισμένη με διμερή συμφωνία μορφή πολιτικού ελέγχου κυρίως επί των υδάτινων πόρων των υψωμάτων του Γκολάν, ή να λάβει εγγυήσεις για την ανεμπόδιστη ροή των υδάτων από το όρος Έρμων με τελικό αποδέκτη την λίμνη της Τιβεριάδας (Θάλασσα της Γαλιλαίας). Η ισραηλινή στάση προέρχεται από την ανησυχία για την διασφάλιση επαρκών ποσοτήτων νερού, προκειμένου να εξασφαλίσει το Ισραήλ σε τελικό αποτέλεσμα, την συνέχιση της απρόσκοπτης από πολιτικά αίτια ή υδραυλικά έργα που ενδεχομένως να κατασκευαστούν σε περίπτωση ισραηλινής αποχώρησης από τα υψώματα του Γκολάν, της τροφοδότησης με νερό της λίμνης της Τιβεριάδας στο βόρειο Ισραήλ.

Στην συγκεκριμένη δεύτερη διακριτή σημαντική περίπτωση, όπως και στην προηγούμενη ανάλογη περίπτωση που αφορούσε το πλέγμα σχέσεων Τουρκίας-Συρίας-Ιράκ, παρατηρείται το ίδιο πράγμα, το οποίο τείνει να καθιερωθεί ως το πάγιο στοιχείο που διέπει τις διακρατικές σχέσεις στην Μέση Ανατολή, όσον αφορά τους υδάτινους πόρους. Το γεγονός αυτό είναι ότι, όλοι οι εμπλεκόμενοι που έχουν πρόσβαση σε κάθε μορφής υδάτινους πόρους, είτε είναι επίγειοι είτε είναι υπόγειοι, προσβλέπουν στην μεγιστοποίηση της χρήσης τους προς ίδιο όφελος και στην μεγιστοποίηση της δικής τους πρόσβασης σε αυτούς, παράλληλα με μια δυσπιστία ως προς τις προθέσεις των άλλων εμπλεκόμενων κρατών και έναν φόβο για εξάρτηση από «ξένα» ύδατα. Ταυτόχρονα έχοντας ως δεδομένη και την έλλειψη της δυνατότητας αντίστοιχης επαρκούς αντικατάστασης τους από άλλους ισάξιους υδάτινους πόρους, το στοιχείο αυτό αξιολογείται ως εθνικός στόχος ύψιστης σπουδαιότητας, ο οποίος δύσκολα μπορεί να τύχει διαπραγμάτευσης.

Η Συρία στο ζήτημα της διαμάχης για τους υδάτινους πόρους στη Μέση Ανατολή, διαθέτει έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο και μαζί ίσως με την Τουρκία, είναι οι δύο σημαντικότεροι κρατικοί δρώντες στο ζήτημα των υδάτινων πόρων στη Μέση Ανατολή. Η Τουρκία είναι λόγω του αδιαμφισβήτητου γεωπολιτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει, καθώς είναι η χώρα με τους συνολικά περισσότερους υδάτινους πόρους σ' όλη την περιοχή, και η Συρία είναι λόγω του γεγονότος ότι κατέχει γεωγραφική θέση τέτοια, που την καθιστά κομβικό κράτος στο ζήτημα της διένεξης των υδάτινων πόρων στη Μέση Ανατολή. Η Συρία έχει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, ότι εκ της γεωγραφικής της θέσεως, είναι η μόνη χώρα η οποία μετέχει ενεργά και συμπεριλαμβάνεται ως διεθνής δρων και στα δύο μεγάλα υδρολογικά προβλήματα της Μέσης Ανατολής, τόσο στο ζήτημα των υδάτων των ποταμών της Μεσοποταμίας καθώς και σε αυτό του Ορόντη, όσο και στο ζήτημα των υδάτων της λεκάνης του Ιορδάνη ποταμού και των παραποτάμων του καθώς και της λίμνης Τιβεριάδας και της Νεκράς Θάλασσας.

Η Συρία είναι ενεργός μέτοχος σε όλα τα υδρολογικά ζητήματα της Μέσης Ανατολής και οι προτεραιότητές της στην εξωτερική πολιτική δύνανται να διαμορφώσουν την πορεία ρύθμισης συνολικά του όλου ζητήματος των υδάτινων πόρων στη Μέση Ανατολή. Εμπλέκεται δηλαδή τόσο στο πρόβλημα των υδάτων του Ευφράτη όσο και στο ανάλογο του Ορόντη, τα οποία είναι στα βόρεια και δυτικά σύνορα της, καθώς και στα ζητήματα της διαχείρισης των υδάτων της λεκάνης του Ιορδάνη και ιδιαίτερα της λίμνης της Τιβεριάδας η οποία τροφοδοτείται με νερό, οι πηγές του οποίου ανευρίσκονται στα κατεχόμενα συριακά υψόμετρα του Γκολάν και στις χιονοσκεπείς πλαγιές του όρους Έρμονες της συρο-λιβανικής μεθορίου.

Η Συρία στην διαμάχη της με την Τουρκία, έχει ακολουθήσει μια πολιτική απόσπασης της γενικότερης αραβικής αλληλεγγύης και της συμπαράστασης και των άλλων αραβικών κρατών, καταγγέλλοντας την Τουρκική πολιτική όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, σε διάφορες αραβικές διασκέψεις καθώς και στον Αραβικό Σύνδεσμο. Βασικό επιχείρημα των Συριακών ισχυρισμών, είναι πώς η Τουρκία με την στάση που ακολουθεί στο θέμα των υδάτινων πόρων, «κλέβει» τα πατροπαράδοτα αραβικά νερά. Πάντως είναι γεγονός, ότι μέχρι και σήμερα, παρά τους κατά καιρούς αντιδράσεις της προς την τουρκική στάση στο θέμα της διανομής των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, η Συρία είναι περισσότερο προσανατολισμένη προς την αντιμετώπιση των εθνικών της ζητημάτων στα νότια σύνορα της και είναι επικεντρωμένη στην αντιμετώπιση των ανοικτών ζητημάτων που υπάρχουν εκεί, τα οποία δείχνει να τα αξιολογεί σαν σοβαρότερες απειλές για την εθνική της ασφάλεια, παρά με τα εθνικά ζητήματα στα βόρεια σύνορα της. Η Συρία είχε εστιάσει με ιδιαίτερη βαρύτητα, στις σχέσεις της με τα δύο κράτη που συνορεύει στα νότια και στα νότια-δυτικά της σύνορα, δηλαδή με τον Λίβανο και το Ισραήλ. Ιδιαίτερα κατά την χρονική περίοδο μετά τον αραβο-ισραηλινό πόλεμο του 1973 και την σταδιακή απομάκρυνση της Αιγύπτου από τη Σοβιετική επιρροή και την στροφή της προς της αιγυπτιακής διπλωματίας προς μια πορεία προσέγγισης με την Δύση και κυρίως με τις ΗΠΑ, η Συρία επιχείρησε να αναδειχθεί στον πιο σταθερό υποστηρικτή των αραβικών δικαιών και στον πλέον αταλάντευτο υποστηρικτή των αραβικών αιτημάτων στην διαμάχη τους με το Ισραήλ. Η Συρία παράλληλα διαδραμάτισε έντονο ρόλο στα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα του Λιβάνου και αποτελεί πάντοτε έναν σημαντικό παράγοντα στην Λιβανέζικη εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Λίγους μήνες μετά από το ξέσπασμα του Λιβανικού εμφύλιου πόλεμου που ξεκίνησε στις 13 Απριλίου 1975, συριακά στρατεύματα εισήλθαν στο έδαφος του Λιβάνου με το πρόσχημα της παρέμβασης για την παύση των εχθροπραξιών και την επίκληση ανάληψης μεσολαβητικής δράσης για τη λήξη των μαχών. Η Συρία όμως προσπάθησε να εκμεταλλευτεί στον μέγιστο δυνατό βαθμό την ευκαιρία που της δόθηκε και παρέμεινε στρατιωτικά στο Λίβανο επί τρεις συνεχόμενες δεκαετίες.

Παραμένοντας οι συριακές δυνάμεις στον Λίβανο διασφάλιζαν επιπλέον για την Συρία την δυνατότητα άμεσης πρόσβασης και στους υδάτινους πόρους του Λιβάνου και κυρίως τον έλεγχο επί των πηγών του Αντιλίβανου και από τις δύο πλευρές της Σύρο-λιβανικής μεθορίου. Επιπλέον συριακά στρατεύματα παρά τον αρχικά ειρηνευτικό τους ρόλο, ενεπλάκησαν σε συγκρούσεις, είτε υποστηρίζοντας κάποια από τα αντιμαχόμενα μέρη του εμφυλίου πολέμου, είτε εμπλεκόμενα σε συγκρούσεις με τον ισραηλινό στρατό, όπως συνέβη το 1982 κατά τη διάρκεια της Ισραηλινής εισβολής στο Λίβανο με την κωδική ονομασία «Ειρήνη για τη Γαλιλαία». Μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου στο Λίβανο το 1990, ο συριακός στρατός παρέμενε στο Λίβανο, διασφαλίζοντας την ενεργή αλλά έμμεση ανάμειξη της Συρίας στα εσωτερικά του Λιβάνου και κατέχοντας παράλληλα στρατηγικά σημεία και περιοχές της χώρας. Τον Ιούνιο του 2001 οι συριακές ένοπλες δυνάμεις αποχώρησαν από την πόλη της Βηρυτού και τα περίχωρα της, όμως μία δύναμη 15.000 περίπου στρατιωτών παρέμενε στην υπόλοιπη χώρα. Τον Σεπτέμβριο του 2004, σχετικό ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε., καλούσε τη Συρία να αποσύρει πλήρως τα στρατεύματά της από όλο το έδαφος του Λιβάνου. Η Συρία δεν έδειχνε να συμμορφώνεται στην πράξη με αυτό, έως ότου τα πράγματα έλαβαν διαφορετική τροπή το 2005. Συγκεκριμένα η Συρία κατηγορήθηκε ως ηθικά ή πολιτικά υπεύθυνη για την δολοφονία, το Φεβρουάριο του 2005, του πρώην πρωθυπουργού του Λιβάνου Rafik al Hariri, ο οποίος δεν ήταν πολιτικά αρεστός στη Συρία. Τελικά τον Απρίλιο του 2005 τα συριακά στρατεύματα, ύστερα από τη διεθνή πίεση που ασκήθηκε στη Συρία κυρίως από την Δύση και τις κατηγορίες για συγκεκαλυμμένη ή έμμεση ανάμειξη της στη βομβιστική επίθεση που κόστισε τη ζωή του Rafik al Hariri, απέσυρε το στρατό της από όλη τη Λιβανική επικράτεια, ύστερα από τριάντα χρόνια παραμονής στο Λίβανο. Μεγαλύτερη βαρύτητα όμως ακόμα και από το θέμα του Λιβάνου στη συριακή διπλωματία τις τελευταίες δεκαετίες, έχει το θέμα των σχέσεων Συρίας- Ισραήλ. Το θέμα καθίσταται περίπλοκο από το γεγονός ότι το Ισραήλ ύστερα από το νικηφόρο για το ίδιο πόλεμο των «έξι ημερών» μεταξύ των αραβικών κρατών και του Ισραήλ το 1967, κατέλαβε τα συριακά υψώματα του Γκολάν. Αυτά μεταξύ των άλλων, διαθέτουν αφενός αξιόπιστους υδάτινους πόρους και αφετέρου αποτελούν συριακό εθνικό έδαφος σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες που καθορίζουν τα σύνορα μεταξύ Συρίας και Ισραήλ. Το Ισραήλ επιπλέον έχει εγκαταστήσει ισραηλινούς οικισμούς στα υψώματα αυτά και έχει διακηρύξει από το 1981 την εφαρμογή της ισραηλινής νομοθεσίας και σε αυτήν την περιοχή, δημιουργώντας στην πράξη συνθήκες προσάρτησης της περιοχής στο Ισραηλινό κράτος, ενέργεια που δεν αναγνωρίζει η Συρία.

Το στοιχείο της κατοχής συριακού εθνικού εδάφους από άλλη χώρα και στη συγκεκριμένη περίπτωση από το Ισραήλ και η αποτυχημένη στρατιωτικά προσπάθεια της Συρία τον Οκτώβριο του 1973 να ανακτήσει τον έλεγχο αυτών των περιοχών κατά τη διάρκεια του πολέμου «Yom Kippur», σε συνδυασμό με το παναραβικό ενδιαφέρον για την εξέλιξη της παλαιστινιακής υπόθεσης, έχει αναδείξει το ζήτημα των σχέσεων Συρίας- Ισραήλ σταθερά σε πρώτη προτεραιότητα της συριακής εξωτερικής πολιτικής.

Σε περίπτωση διευθέτησης του Μεσανατολικού ζητήματος και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών της με το Ισραήλ και ιδίως όσον αφορά την διαμάχη για τα υψώματα του Γκολάν, όπου σε αυτή την περίπτωση εμπλέκεται και ο παράγοντας των υδάτινων πόρων τους, μελλοντικά η Συρία είναι πιθανό, να επικεντρωθεί περισσότερο απερίσπαστη στην διένεξη στα βόρεια σύνορα της με την Τουρκία και ίσως εν όψει και της κρισιμότητας του διακυβευόμενου ζητήματος να καταστεί πιο διεκδικητική. Όμως στην συγκεκριμένη χρονική συγκυρία και με δεδομένη την παράταση της εκκρεμότητας για τα υψώματα του Γκολάν, μια μεταβολή των συριακών προτεραιοτήτων στην εξωτερική πολιτική της Συρίας δεν φαίνεται πιθανή με βάσει και τα ισχύοντα δεδομένα. Ενδεικτικό γεγονός του πόσο η διένεξη με το Ισραήλ, βρίσκονταν στην πρώτη προτεραιότητα της Συριακής εξωτερικής πολιτικής, είναι το γεγονός ότι κατά το μεγαλύτερο των δύο τελευταίων δεκαετιών και οι 11 διαθέσιμες μεραρχίες του Συριακού στρατού, ήταν ανεπτυγμένες στο νότιο τμήμα της χώρας. Χαρακτηριστικό επίσης στοιχείο για τις εξωτερικές προτεραιότητες της Συρίας αυτή την περίοδο, είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, ούτε μία μεραρχία του συριακού στρατού, δεν είναι εγκατεστημένη βορειότερα από την νότιο-κεντρική συριακή πόλη του Homs (301).

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί πως και τα δύο σημαντικά ζητήματα κατανομής και ελέγχου επί των υδάτινων πόρων που κυριαρχούν στην Μέση Ανατολή, έχουν ως πρόσθετο κοινό χαρακτηριστικό, το γεγονός ότι συμπλέκονται με προϋπάρχουσες διενέξεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, κάνοντας πολυπλοκότερο το πλέγμα σχέσεων στην Μέση Ανατολή. Οι διενέξεις στην Μέση Ανατολή χαρακτηρίζονται από την συνήθως μακρά ιστορική διαδρομή τους και από το σύνθετο και δυσεπίλυτο χαρακτήρα τους.

Παράλληλα το ζήτημα των υδάτινων πόρων, συμπλέκεται και με τις φιλοδοξίες αρκετών κρατών της περιοχής να ηγηθούν αυτής, να αναδειχθούν σε περιφερειακές ηγετικές δυνάμεις και να ασκήσουν ηγεμονική εξωτερική πολιτική σε τοπικό επίπεδο στην Μέση Ανατολή. Η Μέση Ανατολή αποτελεί μία περιοχή όπου τουλάχιστον έξι χώρες, η Τουρκία, η Συρία, το Ιράκ, το Ιράν, η Σαουδική Αραβία και το Ισραήλ, έχουν αντικρουόμενες φανερές ή κρυφές φιλοδοξίες για περιφερειακή ηγεμονία στην περιοχή και επιδιώκουν την ανάδειξη τους σε θέση περιφερειακού ηγεμόνα.

Επιπλέον δύο άμεσα γειτονικές προς την Μέση Ανατολή χώρες, η Αίγυπτος και το Πακιστάν, επίσης ασκούν εξωτερική πολιτική η οποία έχει σαν στόχο να καταδείξει την ηγετική τους θέση τόσο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής όσο και ευρύτερα στο σύνολο του αραβικού ή του ισλαμικού κόσμου και επιθυμούν την ανάδειξη τους σε θέση περιφερειακού ηγεμόνα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής όπως και στο γενικότερο πλαίσιο του ισλαμικού ή του αραβικού κόσμου.

Το πρόβλημα του ελέγχου επί των υδάτινων πόρων προστίθεται στην ευρύτερη αραβο-ισραηλινή διαμάχη, το οποίο αποτελεί την κυρίαρχη διεθνή διένεξη στην περιοχή, κάνοντας την συνθετότερη. Επίσης συμπλέκεται με ένα ευρύ φάσμα διμερών και τοπικών σχέσεων στην Μέση Ανατολή, όπως με τις σχέσεις της Τουρκίας με τα δύο γειτονικά της αραβικά κράτη στα νότια σύνορα της δηλαδή το Ιράκ και την Συρία, με τις τουρκικές συγκεκαλυμμένες επιδιώξεις ως προς το βόρειο Ιράκ και ιδιαίτερα ως προς την πλούσια σε πετρέλαια επαρχία της Μοσούλης η οποία τώρα διοικείται μέσα στα πλαίσια Ιρακινού κράτους κυρίως από το κουρδικό στοιχείο, με την επιθυμία των Κούρδων τόσο της Τουρκίας όσο και της Συρίας και κυρίως του Ιράκ για αυτονομία, με τις ενδοαραβικές πολιτικές διαφορές στην περίπτωση της αντίθεσης μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ, με το δικαίωμα των Παλαιστινίων για αυτοδιάθεση και ίδρυση ανεξάρτητης εθνικής εστίας στην γη όπου θεωρούν ως πατρογονική τους εστία, με την αντίστοιχη επιδίωξη των ισραηλιτών να διασφαλίσουν την επιβίωση του κράτους του Ισραήλ που ιδρύθηκε στην γη όπου αντίστοιχα και οι ισραηλίτες θεωρούν ως παραδοσιακή τους πατρίδα, ξανά το 1948 μετά από δύο χιλιάδες χρόνια και απίστευτες περιπέτειες ή διώξεις που υπέστη ο εβραϊκός λαός στα χρόνια αυτά, με την επιθυμία της Συρίας για επιστροφή σε αυτήν της τουρκικής επαρχίας του Χατάι, με την ανάγκη χάραξης των οριστικών συνόρων του ισραηλινού κράτους και την διευθέτηση του ζητήματος των ισραηλινών οικισμών στην Δυτική Όχθη του Ιορδάνη και στα Υψώματα του Γκολάν με την μερική ή ολική αποχώρηση ενδεχομένως του Ισραήλ από αυτά τα εδάφη και με το πλέγμα σχέσεων Λιβάνου – Ισραήλ και Λιβάνου – Συρίας.

9. Το γεωπολιτικό πλαίσιο της διαμάχης για τους υδάτινους πόρους στην Μέση Ανατολή

9.1. Το γεωγραφικό, ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της περίπτωσης των δύο ιστορικών ποταμών της Μεσοποταμίας του Τίγρη και του Ευφράτη, καθώς και των υδάτων του Ορόντη

Η περίπτωση της κατανομής της χρήσης και της εκμετάλλευσης των υδάτων του ποτάμιου συστήματος του Τίγρη και του Ευφράτη, ανάμεσα στην Τουρκία την Συρία και το Ιράκ, αποτελεί μια χαρακτηριστική περίπτωση διεθνούς διαφοράς σχετικά με την κατανομή και τον έλεγχο υδάτινων πόρων. Η Μέση Ανατολή αποτελεί το υπόβαθρο και για άλλη υδατική διένεξη εκτός από αυτήν των υδάτων της Μεσοποταμίας. Όμως η συγκεκριμένη διαμάχη, έχει χαρακτηριστικά στοιχεία, που μπορεί να την κατατάξουν σαν ενδεικτική των διεθνών διενέξεων για ζητήματα υδάτινων πόρων. Η διένεξη αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο, στην ανάγκη εξασφάλισης και αξιοποίησης των υδάτινων πόρων, για επίτευξη στόχων οικονομικής ανάπτυξης, από τις τρεις εμπλεκόμενες χώρες. Στο κέντρο του συγκεκριμένου ζητήματος, βρίσκονται οι υδάτινοι πόροι των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, οι οποίοι πηγάζοντας από την Τουρκία ρέουν νότια προς την περιοχή της Μεσοποταμίας, όπου ενώνονται μεταξύ τους, σχηματίζοντας τον ποταμό Shatt al Arab, ο οποίος εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.

Ο ποταμός Ευφράτης (Al Furat στην αραβική γλώσσα και Furat στην Τουρκική γλώσσα), έχει μήκος 2.700 χιλιόμετρα, και συγκεντρώνει τα νερά των ορεινών όγκων μιας γεωγραφικής περιοχής, συνολικής έκτασης περίπου 440.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων ή περίπου 171.430 τετραγωνικών μιλίων (302). Το σημαντικό γεγονός είναι, πως ενώ από την συνολική αυτή γεωγραφική έκταση που διασχίζει ο Ευφράτης, μόνο το 30% της έκτασης ανήκει στην Τουρκία, εντούτοις το τουρκικό τμήμα της ζώνης από το οποίο πηγάζει και εν συνεχεία διέρχεται ο ποταμός, παρέχει το 94% των συνολικών ποσοτήτων ύδατος του ποταμού (303). Ο Ευφράτης κατά την διαδρομή του εντός του τουρκικού εδάφους, δέχεται επιπλέον τα νερά και ορισμένων άλλων σημαντικών παραπόταμων, οι οποίοι επίσης πηγάζουν και ρέουν σε όλη τους την έκταση εντός της τουρκικής επικράτειας, με σημαντικότερους από αυτούς τους ποταμούς Korasuyu και Murat.

Οι ποταμοί αυτοί συναντούν τον Ευφράτη και διοχετεύουν σε αυτόν τα ύδατα τους κοντά στην Τουρκική πόλη του Elazig στην Νότιο-Ανατολική Τουρκία, αποτελώντας συνολικά το τμήμα του ποταμού που ονομάζεται Άνω Ευφράτης. Ο Ευφράτης εισέρχεται στο Συριακό έδαφος περίπου 120 χιλιόμετρα βόρειο-ανατολικά από την Συριακή πόλη του Halab (Aleppo). Στην περιοχή της Ανατολικής Συρίας, ο Ευφράτης συναντά και δέχεται τα νερά του ποταμού Khabur, ο οποίος αποτελεί έναν από τους κυριότερους παραπόταμους του Ευφράτη και ο οποίος πηγάζει και αυτό από την περιοχή της Νότιο-Ανατολικής Τουρκίας.

Στο Ιρακινό έδαφος ο Ευφράτης εισέρχεται σε μια πορεία παράλληλη σχεδόν με τον Τίγρη ποταμό, όπου σε καμία περίπτωση οι δύο ποταμοί δεν απέχουν περισσότερο από 160 χιλιόμετρα μεταξύ τους. Τελικά οι δύο ποταμοί ενώνονται μεταξύ τους κοντά στην νότια ιρακινή πόλη Al Qurnah, σχηματίζοντας τον ενιαίο ποταμό Shatt al Arab, ο οποίος εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο. Ο Ευφράτης έχει μέση ετήσια ροή νερού που υπολογίζεται σε 28 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερό ή 990 δισεκατομμύρια κυβικά πόδια νερού και η μέγιστη ροή νερού παρατηρείται τους μήνες Απρίλιο και Μάιο (304). Το 40,8% της διαδρομής του Ευφράτη γίνεται εντός της Τουρκικής επικράτειας, το 23,7% γίνεται της διαδρομής του γίνεται επί Συριακού εδάφους και το 35,4% της διαδρομής του Ευφράτη γίνεται στο Ιρακινό έδαφος (305).

Ο Τίγρης ποταμός (Dijlah στην αραβική γλώσσα, και Dicle στην τουρκική γλώσσα), έχει μήκος 1900 χιλιόμετρα ή 1180 μίλια, και πηγάζει από μία γεωγραφική περιοχή συνολικής έκτασης 110.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων ή 43.000 τετραγωνικών μιλίων στην περιοχή της Νότιο-Ανατολικής Τουρκίας (306). Ο Τίγρης όπως και ο Ευφράτης, έχει το χαρακτηριστικό στοιχείο, ότι η ποσότητα των υδάτων που δέχεται και τα οποία πηγάζουν από τα ιρακινά εδάφη είναι αμελητέα, σε σχέση με τον συνολικό όγκο υδάτων του ποταμού. Δηλαδή ο Τίγρης δεν τροφοδοτείται με ύδατα από την χώρα που κυρίως διασχίζει στο μεγαλύτερο τμήμα της διαδρομής του, στην προκειμένη περίπτωση το Ιράκ, αλλά τροφοδοτείται σχεδόν αποκλειστικά με υδάτινους πόρους, μόνο από τις γειτονικές χώρες στις οποίες πηγάζει. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, ότι από τους κύριους παραπόταμους του Τίγρη κανένας από αυτούς δεν πηγάζει από το Ιράκ. Ο μεν Μεγάλος Zab πηγάζει από την Τουρκία και ενώνεται με τον Τίγρη στο Ιρακινό έδαφος, ενώ οι Μικρός Zab και ο Diyala πηγάζουν στο Ιράν, και ενώνονται και αυτοί με τον Τίγρη στο Ιρακινό έδαφος. Ο Τίγρης έχει μέση ετήσια ροή νερού που υπολογίζεται σε 47 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερό ή 1,7 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια νερού, και η μέγιστη ροή νερού στον Τίγρη παρατηρείται τους μήνες από Μάρτιο μέχρι και Μάιο (307). Όσον αφορά τον Τίγρη το 27,5% της διαδρομής του γίνεται επί Τουρκικού εδάφους, μόλις το 2,1% της διαδρομής του διέρχεται από την Συρία και το 70,3% της διαδρομής του διατρέχει το Ιρακινό έδαφος (308).

Κρίσιμο στοιχείο τόσο στην περίπτωση του Τίγρη, όσο και σε αυτήν του Ευφράτη είναι ότι οι ποταμοί αυτοί εξαρτώνται απολύτως από τα νερά που τροφοδοτούνται από τις περιοχές που πηγάζουν στην Τουρκία. Στις περιοχές των πηγών τους εντός του Τουρκικού εδάφους λαμβάνουν τον κύριο όγκο των υδάτων τους και διαμορφώνεται και η ποιότητα των νερών τους. Η συνεισφορά της Συρίας και του Ιράκ στην τροφοδοσία των ποταμών αυτών με νερό είναι συγκριτικά με την αντίστοιχη τουρκική μικρή.

Ο ποταμός Shatt al Arab, αποτελεί τον ποταμό που προκύπτει από την ένωση του Τίγρη με τον Ευφράτη. Ο Shatt al Arab, ρέει αποκλειστικά στο ιρακινό έδαφος και στο τελευταίο μισό τμήμα της διαδρομής του προς τον Περσικό Κόλπο όπου εκβάλλει, αποτελεί το φυσικό σύνορο μεταξύ Ιράκ και Ιράν. Ο Shatt al Arab μεταφέρει μεγάλο όγκο ύλης και λάσπης που εναποθέτει στις εκβολές του, με αποτέλεσμα να δημιουργεί συνεχείς προσχώσεις εντός του Περσικού Κόλπου. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί η Ιρανική πόλη του Abadan, η οποία το 1000 περίπου μ.Χ, αποτελούσε παραθαλάσσιο λιμάνι του Περσικού Κόλπου.

Σήμερα λόγω των συνεχών προσχώσεων στο Δέλτα του ποταμού, το Abadan ενώ βρίσκεται στην ίδια γεωγραφική θέση με αυτή που βρισκόταν και το 1000 μ.Χ, αποτελεί πόλη της ενδοχώρας που απέχει 50 χιλιόμετρα από τον Περσικό Κόλπο. Στον ποταμό Shatt al Arab, βρίσκονται 2 σημαντικά λιμάνια από οικονομικής άποψης, που χρησιμοποιούνται για την εξαγωγή του πετρελαίου της περιοχής. Τα ποτάμια αυτά λιμάνια είναι το λιμάνι της Βασόρας (Al Basrah) στην Ιρακινή πλευρά του Shatt al Arab και το λιμάνι του Khorramshahr στην Ιρανική πλευρά του Shatt al Arab. Η κυριαρχία επί του Shatt al Arab, λόγω της μεγάλης οικονομικής σημασίας που έχει για το Ιράκ και το Ιράν, θεωρείται ότι αποτελεί μια από τις κύριες αιτίες που προκάλεσαν τον δετή πόλεμο μεταξύ Ιράν – Ιράκ (1980 – 1988). Ιδιαίτερα για το Ιράκ, ο ποταμός αυτός έχει μεγάλη στρατηγική σημασία, καθώς οι εκβολές του ποταμού, αποτελούν και την μόνη δίοδο του Ιράκ, για άμεση πρόσβαση του στην ανοιχτή θάλασσα. Ιστορικά πάντοτε ο έλεγχος του Shatt al Arab, αποτελούσε μία σημαντική αιτία διαμάχης ανάμεσα στις εκάστοτε παρόχθιες χώρες του ποταμού.

Ο Shatt al Arab πάντοτε χρησίμευε τόσο στην αξιοποίηση των υδάτινων πόρων του για την άρδευση των εδαφών, όσο και σαν υδάτινη αρτηρία, για το εμπόριο και την εξαγωγή των προϊόντων της Μεσοποταμίας στις διεθνείς αγορές. Η πρώτη γραπτή διεθνής Συνθήκη που αφορούσε την διαμάχη για τον έλεγχο του Shaft al Arab, είναι η Συνθήκη του Zohab του 1639 (309). Η Συνθήκη καθιέρωνε τον ποταμό σαν σύνορο μεταξύ Περσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην πορεία αυτή η Συνθήκη αμφισβητήθηκε. Η μεν Οθωμανική Αυτοκρατορία ερμήνευε την Συνθήκη, θεωρώντας ότι της επέτρεπε την πρόσβαση και στις δύο όχθες του ποταμού, η δε Περσία θεωρούσε ότι αυτή είχε το δικαίωμα ελέγχου στην ανατολική όχθη του ποταμού. Στην διαμάχη αυτή αναμείχθηκαν και ξένες δυνάμεις, καθώς η Ρωσία υποστήριζε το Περσικό δικαίωμα ελέγχου της Ανατολικής όχθης του ποταμού, ενώ η Βρετανία, υποστήριζε την τουρκική άποψη για Οθωμανικό έλεγχο και στις δύο όχθες του ποταμού. Η δεύτερη Συνθήκη που αφορούσε τον Shatt al Arab, υπογράφηκε το 1847 στο Erzurum, και ουσιαστικά επαναεπιβεβαίωσε την προηγούμενη Συνθήκη του 1639 (310). Τις παραμονές του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου, μία νέα Συνθήκη που υπογράφηκε όριζε εκ νέου τα δικαιώματα επί του Shatt al Arab, καθορίζοντας ξανά τα σύνορα μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Περσίας.

Με την Συνθήκη αυτήν ορίζονταν ξανά από την αρχή τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, καθορίζοντας σαν συνοριακή γραμμή την Ανατολική όχθη του ποταμού. Σύμφωνα με τις νέες ρυθμίσεις η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αναλάμβανε την υποχρέωση να παραχωρεί το δικαίωμα της ναυσιπλοΐας στον ποταμό στην Περσία. Από τις ρυθμίσεις της συνθήκης, εξαιρούνταν μόνο οι περιοχές που ο ποταμός έρεε κοντά στις Περσικές πόλεις του Khojramshahr και του Abadan, όπου ορίζονταν ότι σε αυτά τα γεωγραφικά σημεία, το σύνορο μεταξύ των δύο κρατών μετακινείται από την ανατολική όχθη στο μέσον του ποταμού (311).

Αργότερα το 1937, υπογράφηκε νέα συνθήκη μεταξύ του ανεξάρτητου πλέον κράτους του Ιράκ και Ιράν, που πρόβλεπε ότι τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, ορίζονται στο χαμηλότερο σημείο της στάθμης των υδάτων του ποταμού Shatt al Arab στην ιρανική όχθη του ποταμού (312). Το Ιράν μεταγενέστερα αμφισβήτησε την συνθήκη αυτή, θεωρώντας ότι υποχρεώθηκε να δεχτεί αυτές τις ρυθμίσεις, κάτω από τις έντονες βρετανικές πιέσεις. Το ζήτημα ήρθε σε έντονη κρίση ξανά το 1969, όταν το Ιράκ ανακοίνωσε προς το Ιράν, ότι ο Shatt al Arab αποτελεί εξ ολοκλήρου τμήμα της ιρακινής επικράτειας και ότι κατά συνέπεια, θα έπρεπε να ανασταλεί η ναυσιπλοΐα στον ποταμό για τα ιρανικά πλοία (313). Το 1975 κατόπιν Αλγερινής μεσολάβησης, υπογράφηκε νέα συμφωνία για το θέμα αυτό, γνωστή και σαν συμφωνία του Αλγερίου. Η συμφωνία πρόβλεπε ότι τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών ορίζονταν στο μέσον του ποταμού. Το Ιράκ με την συμφωνία αυτή θεωρήθηκε ότι προέβη σε παραχωρήσεις προς την ιρανική πλευρά σε σχέση με τις προηγούμενες ρυθμίσεις, καθώς παραχώρουσε στο Ιράν τμήμα των υδάτων του ποταμού που μέχρι τότε αναγνωρίζονταν με όλες τις προϋπάρχουσες συνθήκες ότι ανήκαν στην επικράτεια του. Το Ιράν σαν αντάλλαγμα για την συμφωνία αυτή, θα παραχωρούσε στο Ιράκ, ορισμένα μικρά τμήματα ορεινού εδάφους, στο κεντρικό τμήμα των συνόρων μεταξύ των δύο χωρών. Το Σεπτέμβριο του 1980, το Ιράκ ξεκίνησε πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον του Ιράν. Μία από τις βασικές αιτίες για την έναρξη του πολέμου που επικαλέστηκε η ιρακινή πλευρά, ήταν η κατηγορία προς το Ιράν ότι δεν τήρησε τους όρους των συμφωνιών του 1975 και ότι δεν είχε παραχωρήσει τις προβλεπόμενες από την συνθήκη του Αλγερίου εδαφικές εκτάσεις στο Ιράκ. Ο πόλεμος αυτός μεταξύ Ιράν και Ιράκ, διάρκεσε από το 1980 μέχρι το 1988, έληξε χωρίς ουσιώδεις μεταβολές των συνόρων και υπήρξε καταστροφικός και για τις δύο πλευρές.

Το ζήτημα των υδάτινων πόρων του Τίγρη και του Ευφράτη, προοδευτικά περιπλέκονταν όλο και περισσότερο, γιατί διαφάνηκε η πολιτική πρόθεση ως προς την χρήση του νερού, όπου σαν αποτέλεσμα προσχεδιασμένων κρατικών πολιτικών, επιχειρήθηκε έλεγχος επί των υδάτινων πόρων προς ίδιο όφελος από κάθε ενδιαφερόμενη χώρα. Την ίδια χρονική στιγμή όμως οι ανάγκες όλων των τοπικών κοινωνιών για νερό αυξάνονταν, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού μεγάλωνε και το βιοτικό επίπεδο καταβάλλονταν προσπάθεια να αυξηθεί. Επομένως απαιτούνταν περισσότερες ποσότητες νερού για οικιακή χρήση κατά άτομο καθώς και για οικονομικές δράσεις.

Όλα τα εμπλεκόμενα κράτη κατέβαλαν προσπάθειες αύξησης της αγροτικής τους παραγωγής και των αρδευόμενων εκτάσεων τους προκειμένου να ανταποκριθούν στις βιοτικές ανάγκες των πληθυσμών τους, να επιταχύνουν την οικονομική τους ανάπτυξη και να επιτύχουν αύξηση της βιομηχανικής τους παραγωγής καθώς και της παραγωγής ηλεκτρισμού.

Η επιδίωξη αυτή συνέπεσε ταυτόχρονα με την επιδείνωση των κλιματολογικών συνθηκών στον πλανήτη, με την καταγραφή του φαινομένου του θερμοκηπίου και της γενικότερης παρατηρούμενης παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής, με αποτέλεσμα την επέκταση της λειψυδρίας και των περιόδων ανομβρίας σε μία περιοχή του πλανήτη, που είχε ήδη πολύ περιορισμένους υδάτινους πόρους. Επιπλέον συνέπεσε με την ενεργοποίηση μιας έντονης τουρκικής αναπτυξιακής προσπάθειας, εστιασμένης στις νότιο-ανατολικές επαρχίες της χώρας, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από οικονομική υστέρηση, επικράτηση πληθυσμιακά σε αρκετές επαρχίες του κουρδικού μειονοτικού στοιχείου και εμφάνιζαν σημαντικές ελλείψεις σε βασικές υποδομές. Η καίρια γεωγραφική θέση της Τουρκίας όσον αφορά την τροφοδότηση με νερό αυτών των ποταμών και η κατανόηση από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, των πραγματικών δυνατοτήτων ελέγχου των νερών του Τίγρη και του Ευφράτη, που προσέδιδε στην Τουρκία η υλοποίηση του εξαγγελθέντος από αυτήν αναπτυξιακού προγράμματος καθώς και η κατανόηση των προφανών συνεπειών της υλοποίησης του για την ίδια αλλά και για όλους τους υπολοίπους χρήστες αυτών των υδάτων, δημιούργησε μια αυξανόμενη ανησυχία και ένταση για την ρύθμιση της κατανομής της χρήσης των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη. Η αξιοποίηση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, ανήλθε έκτοτε στην άμεση διεθνή πολιτική επικαιρότητα της Μέσης Ανατολής και αποτελεί πολιτικό ζήτημα πρώτης προτεραιότητας. Αν και όλες οι διερχόμενες από τον Τίγρη και τον Ευφράτη χώρες, διέθεταν ήδη από αρκετά χρόνια προγράμματα αξιοποίησης των νερών τους και είχαν πραγματοποιήσει διάφορα υδραυλικά έργα, μοχλός για την ανάδειξη του ζητήματος αυτού σε κυρίαρχο πολιτικό πρόβλημα, υπήρξε η υλοποίηση από την Τουρκία, λόγω της σημαντικής γεωπολιτικής διάστασης που ενσωμάτωνε το τουρκικό πρόγραμμα και την αναπόφευκτη επίδραση που θα είχε στα διαθέσιμα νερά προς τις υπόλοιπες δύο χώρες, ενός εκτεταμένου υδρολογικού, γεωργικού, και αναπτυξιακού προγράμματος, που ονομάστηκε Southeastern Anatolia Project, ή GAP (Guneypdogu Anadolu Projesi), όπως ονομάζεται το πρόγραμμα αυτό, στην Τουρκική γλώσσα. Το πρόγραμμα του GAP, προβλέπει την κατασκευή από την Τουρκία, μιας σειράς υδατοφραγμάτων στον Ευφράτη και στον Τίγρη. Το αρχικό χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης του όλου προγράμματος, πρόβλεπε ολοκλήρωση όλων των εργασιών του προγράμματος του GAP το 2001. Η ημερομηνία αυτή αργότερα μετατέθηκε για το έτος 2005 και μετά εκ νέου ορίστηκε ως τελική ημερομηνία ολοκλήρωσης του έργου το 2010. Το μέγεθος όμως του εγχειρήματος σε συνδυασμό με τεχνικές και οικονομικές δυσκολίες που προέκυψαν, οδήγησαν στην εκ νέου αναβολή της ημερομηνίας περάτωσης του έργου και στον προσδιορισμό της για το τέλος του 2013.

Στόχος του προγράμματος του GAP αφενός είναι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από υδροηλεκτρικά εργοστάσια, τα οποία θα συνδράμουν στον εξηλεκτρισμό της νότιο-ανατολικής Τουρκίας και αφετέρου το νερό των τεχνητών φραγμάτων, να χρησιμοποιηθεί για την εκτεταμένη και συστηματική άρδευση, μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων στην ίδια περιοχή. Όταν το τουρκικό πρόγραμμα του GAP τεθεί σε πλήρη εφαρμογή και λειτουργήσει σε πλήρη ανάπτυξη θα επιφέρει δύο αναμφισβήτητες συνέπειες.

Η μία συνέπεια του προγράμματος του GAP είναι ότι θα μετασχηματιστεί σε σημαντικό βαθμό η σημερινή εικόνα της Νοτιοανατολικής Τουρκίας. Η δεύτερη συνέπεια του προγράμματος του GAP είναι ότι θα επηρεαστεί δυσανάλογα η ποιότητα και η ποσότητα του παρεχόμενου από την Τουρκία νερού στην Συρία και στο Ιράκ. Η παροχή του νερού θα δύναται να ελέγχεται κατά το δοκούν από την Τουρκία αλλά και θα μεταβληθεί η φυσική ροή του νερού του Τίγρη και του Ευφράτη που προσδιορίζονταν μέχρι τώρα σχεδόν από φυσικά αίτια και ενδεχομένως και η ποιότητα τους, από τις προσμίξεις που θα αποκτά και την σχετική επεξεργασία που θα υφίσταται.

Το γεγονός αυτό ενισχύει την πολιτική διάσταση του προγράμματος του GAP. Το πρόγραμμα αυτό είχε από την αρχή της σύλληψης του ως ιδέας προς εφαρμογή, ενσωματώσει στον σχεδιασμό του μια σημαντική γεωπολιτική δυναμική και μια στοχευμένη πολιτική δράση η οποία είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένη μαζί του. Η Τουρκία, έχει και άλλους πολιτικούς στόχους, εκτός από την άρδευση και τον εξηλεκτρισμό της νοτιοανατολικής Τουρκίας, που την ωθούν στην υλοποίηση πολυδάπανων έργων, για την αξιοποίηση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη. Το πρόγραμμα του GAP έχει εξαρχής ως κίνητρο του την πολιτική παράμετρο της υλοποίησης του και είναι ένα σύνθετο γεωπολιτικό επιχείρημα που ξεπερνά το θέμα της αντιμετώπισης του σαν ένα σύνηθες εκτεταμένο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης που καταρτίζουν πολλές κυβερνήσεις παγκοσμίως. Είναι μεγαλόπνοο και πολυδιάστατο πρόγραμμα και η αναγωγή της σύλληψης του, ανάγεται στον Κεμάλ Ατατούρκ και στους μακροπρόθεσμους γεωπολιτικούς σχεδιασμούς του. Στο γεωπολιτικό όραμα του Κεμάλ Ατατούρκ, για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων των νότιο-ανατολικών επαρχιών της Τουρκίας και στην εκμετάλλευση των πλούσιων υδάτινων πόρων των επαρχιών αυτών, με σκοπό τον κοινωνικό και οικονομικό μετασχηματισμό τους και την πληρέστερη ενσωμάτωση των ορεσίβιων κατοίκων τους στην τουρκική κοινωνία, ανευρίσκονται οι αρχικές σκέψεις για τον σχεδιασμό του GAP, οι οποίες αποτέλεσαν έκτοτε και τις βασικές κατευθυντήριες αρχές του προγράμματος αυτού. Αυτές όμως οι σχεδιασμένες πολυποίκιλες τουρκικές τεχνικές παρεμβάσεις στην ροή των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, που προκαλούν την ποσοτική μείωση και την ποιοτική υποβάθμιση, των παρεχόμενων υδάτων του Ευφράτη και του Τίγρη, προς την Συρία και το Ιράκ, αποτελούν το επίκεντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης και της πολιτικής διάστασης του ζητήματος αυτού.

Οι ενέργειες αυτές της Τουρκίας, προκαλούν την αντίδραση της Συρίας και του Ιράκ, που θεωρούν ότι θίγονται ζωτικά δικά τους συμφέροντα, από την υλοποίηση της τουρκικής πολιτικής στον τομέα των υδάτινων πόρων. Η Τουρκία θεωρεί την υλοποίηση του προγράμματος του GAP, σαν το πιο αποτελεσματικό μέσο, για την ουσιαστική καταστολή της κουρδικής ανταρσίας. Όταν θα αρχίσουν να αποδίδουν οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει η Τουρκία με το πρόγραμμα του GAP και στο βαθμό που αυξάνεται η απόδοση του προγράμματος, αντίστοιχα προσδοκά η Τουρκία ότι θα εκλείπουν οι βαθύτερες αιτίες που προκαλούν την πολιτική αναταραχή σε αυτές τις επαρχίες της. Οι περιοχές της Νοτιοανατολικής Τουρκίας όπου θα υλοποιηθεί το πρόγραμμα αυτό, κατοικούνται στην πλειοψηφία τους από Κούρδους, οι οποίοι στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 και στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, τουλάχιστον σε ορισμένες χρονικές στιγμές, είχαν υποστηρίξει ή είχαν ανεχτεί, την ένοπλη δράση ορισμένων ανταρτικών κουρδικών οργανώσεων εντός της τουρκικής επικράτειας, όπως π.χ. το PKK.

Οι οργανώσεις αυτές αμφισβητούσαν την κυριαρχία της Τουρκίας στην περιοχή αυτή, που ιστορικά αποτελεί την κοιτίδα του Κουρδικού έθνους και είναι τμήμα της γεωγραφικής ενότητας του Κουρδιστάν και επιχείρησαν μέσω του ένοπλου αγώνα, την ίδρυση αυτόνομου, ή και ανεξάρτητου κουρδικού κράτους. Το κύριο επιχείρημα των ενόπλων ομάδων, για την αμφισβήτηση της τουρκικής κυριαρχίας στην περιοχή, ήταν η καταπίεση που υφίστατο ο τοπικός κουρδικός πληθυσμός από τις τουρκικές διοικητικές αρχές, η πολιτισμική καταπίεση, οι άμεσοι ή έμμεσοι περιορισμοί στην χρήση της κουρδικής γλώσσας ιδιαίτερα στον γραπτό λόγο καθώς και στον Τύπο και στα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και η μεγάλη διαφορά του βιοτικού επιπέδου και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης, ανάμεσα στις κουρδικές περιοχές και στον μέσο όρο βιοτικού επιπέδου και οικονομικής ανάπτυξης της υπόλοιπης Τουρκίας.

Η Τουρκία θεωρεί, πως με την υλοποίηση του αναπτυξιακού προγράμματος του GAP, θα εξαλείψει το κυριότερο αίτιο της κουρδικής αντίθεσης προς την τοπική τουρκική εξουσία, που η ίδια θεωρεί ότι είναι η οικονομική υπανάπτυξη, και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Τα στοιχεία αυτά, κατά την τουρκική άποψη, κάνουν επιρρεπείς τους τοπικούς πληθυσμούς, στην αποσχιστική προπαγάνδα και τους δημιουργούν ένα αίσθημα δυσαρέσκειας εναντίον του τουρκικού κράτους. Η Τουρκία πιστεύει πως τα υδροηλεκτρικά φράγματα στον Ευφράτη και στον Τίγρη, θα επιτρέψουν τον εξηλεκτρισμό της περιοχής, με όλες τις θετικές συνέπειες για την οικονομική ανάπτυξη και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, που θα φέρει ο εξηλεκτρισμός της περιοχής. Ταυτόχρονα το νερό των τεχνητών λιμνών, θα επιτρέψει την εφαρμογή ενός προγράμματος συστηματικής άρδευσης εκτεταμένων καλλιεργήσιμων εκτάσεων, που θα πολλαπλασιάσουν την αγροτική παραγωγή της Νοτιοανατολικής Τουρκίας.

Κατά συνέπεια θα αυξήσουν την οικονομική ευημερία της περιοχής, μειώνοντας τα αρνητικά συναισθήματα του τοπικού πληθυσμού προς την τουρκική διοίκηση και θα συνεισφέρουν συνολικά στην άνοδο των τουρκικών εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, καθώς και στην συνολική αύξηση του τουρκικού ΑΕΠ. Ορισμένες τουρκικές σοδειές από μερικές ποικιλίες καλλιεργειών αναμένεται να διπλασιαστούν ή ακόμα και να τριπλασιαστούν. Στο επίπεδο της αγοράς εργασίας και της μείωσης της ανεργίας η ολοκλήρωση του GAP και η απόδοση των δράσεων που συνδέονται με αυτό, εκτιμάται ότι θα δημιουργήσει στην Τουρκία 3,3 εκατομμύρια θέσεις εργασίας (314).

Το κύριο κατασκευαστικό έργο του προγράμματος του GAP, είναι το τεχνητό φράγμα του Ατατούρκ, καθώς και ο συνδεδεμένος με το φράγμα αυτό, υδροηλεκτρικός σταθμός. Το φράγμα του Ατατούρκ, αποτελεί την μεγαλύτερη τεχνητή κατασκευή που έχει γίνει μέχρι σήμερα στην Τουρκία. Η κατασκευή του κυρίως σώματος του φράγματος Ατατούρκ διήρκησε σχεδόν 7 χρόνια και ολοκληρώθηκε το 1990. Αποτελεί την πιο επιβλητική κατασκευή και το πιο σημαντικό έργο του GAP και περιλαμβάνεται μέσα στα δέκα μεγαλύτερα φράγματα στον πλανήτη. Το φράγμα Ατατούρκ, έχει κατασκευαστεί στον ποταμό Ευφράτη και γεωγραφικά η τοποθεσία που κατασκευάστηκε το φράγμα, απέχει περίπου 40 χιλιόμετρα, από την πόλη του Adiyaman.

Η αρχική σκέψη πρόβλεπε την κατασκευή ενός φράγματος μέσω διαστάσεων, του φράγματος του Middle Karababa Dam. Η πρόταση αυτή που ανάγονταν στο 1970 στα αρχικά στάδια μελέτης και σχεδιασμού ενός αναπτυξιακού προγράμματος για την Νότιο-Ανατολική Τουρκία, εγκαταλείφθηκε οριστικά το 1978. Στην θέση της προκρίθηκε η ιδέα για την κατασκευή ενός πολύ μεγαλύτερου φράγματος με συγκριτικά περισσότερες δυνατότητες στην τοποθεσία που τελικά κατασκευάστηκε το φράγμα Ατατούρκ (315).

Η εφαρμογή του τουρκικού προγράμματος του GAP, με τις ποσότητες νερού που θα δεσμεύσει για την υλοποίησή του, αποδυναμώνει εκ των πραγμάτων την δυνατότητα της Συρίας και του Ιράκ, να εκμεταλλευτούν τους διαθέσιμους υδάτινους πόρους των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, για την υλοποίηση αντίστοιχων με το GAP, δικών τους προγραμμάτων, οικονομικής και γεωργικής ανάπτυξης. Ασχέτως των όποιων ισχυρισμών επικαλείται η τουρκική πλευρά, καθίσταται σε όλους σαφές, ότι η συνέχιση της ροής ικανοποιητικών ποιοτικά και ποσοτικά ποσοτήτων νερού προς την Συρία και το Ιράκ, είναι πλέον συνάρτηση εκτός του έργου της φύσης, εν μέρη τουλάχιστον και της πολιτικής βούλησης της Τουρκίας. Στους παράγοντες που θα επηρεάζουν πλέον στο μέλλον την αξιοποίηση αυτών των νερών από τρίτες χώρες, θα προσμετράται και ο παράγοντας της σχετικής τουρκικής πολιτικής βούλησης και ο οποίος δεν θα μπορεί μελλοντικά να αγνοηθεί σε καμία περίπτωση.

Η Συρία όπως και το Ιράκ, έχουν μακρά ιστορική παράδοση στην χρήση των υδάτων των ποταμών της Μεσοποταμίας, για την άρδευση των καλλιεργειών τους. Οι χώρες αυτές, παραδοσιακά προσβλέπουν στα νερά των ποταμών αυτών, για την αντιμετώπιση της ανεπάρκειας υδάτινων πόρων που αντιμετωπίζουν και για την εξεύρεση των νερών, που θα τους επιτρέψουν να αυξήσουν την γεωργική τους παραγωγή, με στόχο την εξασφάλιση της πολυπόθητης για τις χώρες αυτές, αυτάρκειας σε αγροτικά προϊόντα.

Συγκεκριμένα η Συρία έχει σε σχεδιασμό και εφαρμογή από την δεκαετία του 1960 δικά της προγράμματα εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων και από την δεκαετία του 1970, έχει αρχίσει την υλοποίηση ενός κατασκευαστικού σχεδίου για την δημιουργία τεχνικών έργων, με στόχο την αύξηση της εκμετάλλευσης των υδάτων του Ευφράτη. Όμως το συριακό πρόγραμμα, έχει μειωμένο βαθμό επιτυχίας, και σταδιακά όλο και περισσότερο η αποτελεσματικότητα του προσκρούει στην υλοποίηση του αντίστοιχου τουρκικού προγράμματος. Η υλοποίηση του πλέον, στηρίζεται σε συγκριτικά μειωμένους υδάτινους πόρους, αλλά και ποιοτικά υποδεέστερους, σε σχέση με τους αντίστοιχους του GAP, λόγω των προσμίξεων που έχουν τα νερά του Ευφράτη, τα οποία τελικά καταλήγουν στην Συρία, από λιπάσματα και φυτοφάρμακα που δέχονται κατά το πέρασμα τους, από την τουρκική πλευρά των συνόρων.

Τα γεγονότα σχετικά με την διαμάχη για την κατανομή των υδάτινων πόρων του Ευφράτη περιπλέχτηκαν περισσότερο, όταν η Συρία κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και ιδιαίτερα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990, φάνηκε πως παρείχε κάποιες μορφές πολιτική ή ίσως και στρατιωτική υποστήριξη, σε ορισμένες ένοπλες οργανώσεις κούρδων της Τουρκίας, που μάχονταν την τουρκική κυριαρχία στην περιοχή που πραγματοποιούνταν τα έργα του GAP. Κυρίαρχης σημασίας ήταν η υποστήριξη προς το PKK, που την περίοδο εκείνη εμφανιζόταν ως η πλέον δυναμική αυτονομιστική οργάνωση κούρδων της Τουρκίας.

Η Συρία επιχείρησε να χρησιμοποιήσει τον κουρδικό παράγοντα, ενόψει και της κατασκευής των έργων του GAP, σαν ένα μέτρο πίεσης προς την Τουρκία, για να την αναγκάσει να συμβιβαστεί με την ίδια, στο κρίσιμο για την Συρία ζήτημα των υδάτων του Ευφράτη. Κύριος συριακός στόχος, ήταν να υποχρεωθεί έμμεσα η Τουρκία, ως αντάλλαγμα για την άρση της συριακής υποστήριξης προς το κουρδικό αυτονομιστικό κίνημα, να παρέχει μια σταθερή ετήσια ποσότητα υδάτων του Ευφράτη στην Συρία, η οποία να είναι τέτοια, που να ικανοποιεί τις Συριακές ανάγκες ηλεκτροπαραγωγής καθώς και άρδευσης της αγροτικής παραγωγής. Έτσι για την υλοποίηση αυτής της πολιτικής, σαν ένας μοχλός πίεσης προς την Τουρκία, χρησιμοποιείτο από την Συρία και η υποστήριξη προς το PKK. Μια τέτοια συμφωνία όμως, θα δέσμευε την Τουρκία σε παροχή κάποιων εγγυημένης ποσότητας υδάτων του Ευφράτη.

Επίσης θα έθετε αναλόγως των συγκυριών, ενδεχόμενους περιορισμούς στους διαθέσιμους υδάτινους πόρους για το GAP, ενώ σε περιόδους ανομβρίας ή ξηρασίας, θα είχε την πιθανότητα να μειώσει από το GAP τους αναγκαίους για το ίδιο υδάτινους πόρους. Συνεπώς για τους λόγους αυτούς, η Τουρκία δεν ήταν διατεθειμένη να συνάψει ανάλογη συμφωνία με την Συρία, ούτε να υπογράψει συμφωνία με την οποία θα αναλάμβανε διεθνείς δεσμεύσεις, χωρίς να λάβει τα ανταλλάγματα που εκείνη επιθυμούσε και όχι να συμβιβαστεί σε αυτά που της ζητούνταν. Μια τέτοια κίνηση θα ακύρωνε εν μέρει την πολιτική διάσταση του GAP και θα αποδυνάμωνε τα σημεία γεωπολιτικής υπεροχής που προσδίδουν στην Τουρκία οι υδάτινοι πόροι που διαθέτει και η δυνατότητα που της παρέχει το GAP, καλύτερης εκμετάλλευσης και διαχείρισης τους. Ακόμα πολύ περισσότερο η Τουρκία σε καμία περίπτωση, δεν ήθελε να δεσμευτεί με σχετική συμφωνία με την Συρία, διαπραγματευόμενη για τους υδάτινους πόρους και με σημείο συζήτησης ως αντάλλαγμα μεταξύ άλλων, ζητήματα όπως το κουρδικό που θεωρούσε η ίδια ότι άπτονταν της εδαφικής της ακεραιότητας και τα οποία τα έκρινε ως αδιαπραγμάτευτα. Επιπρόσθετα η Τουρκία ανέλαβε και άλλες πρωτοβουλίες για να ακυρώσει και στην πράξη, την δυνατότητα χρήσης του κουρδικού αυτονομιστικού κινήματος σαν θέμα διαπραγμάτευσης με την Συρία, αλλά και για την περαιτέρω πολιτική αποδυνάμωση του PKK, ιδιαίτερα σε επίπεδο ηγεσίας και πολιτικής καθοδήγησης.

Στα πλαίσια αυτά η Τουρκία διεξήγαγε στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον του PKK συνεχώς σχεδόν από το 1984 και κατά τακτά χρονικά διαστήματα καθόλη την διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990 πραγματοποιούσε εισβολές τουρκικών δυνάμεων σε παραμεθόριες περιοχές της μεθορίου του Ιράκ με την Τουρκία, με στόχο την εξουδετέρωση των βάσεων του PKK που υπήρχαν στην περιοχή, από την ιρακινή πλευρά των συνόρων. Επιπλέον όμως δραστηριοποιήθηκε έντονα προς την κατεύθυνση της παύσης της όποιας μορφής συριακής υποστήριξης προς το PKK. Το 1998 χρησιμοποιώντας επίσημα την απειλή πολέμου ως μέσο για την επίτευξη του σκοπού της, η Τουρκία πέτυχε την υπογραφή από την Συρία, διακήρυξης τον Οκτώβριο του 1998, με την οποία υποχρεώνονταν η Συρία στην παύση της υποστήριξης του αυτονομιστικού κουρδικού κινήματος και στην εκδίωξη του Αμπτουλάχ Οτσαλάν ηγέτη του PKK από την Συρία, όπου διέμενε τα τελευταία χρόνια.

Όλα αυτό το σύνθετο πλέγμα των σχέσεων Συρίας - Τουρκίας, καθίσταται ακόμα πιο περίπλοκο από την προσθήκη της συριακής αμφισβήτησης της τουρκικής κυριαρχίας επί της επαρχίας του Hatay και από το ζήτημα των υδάτων του ποταμού Ορόντη. Ο Ορόντης ο οποίος πηγάζει από τον Λίβανο και διερχόμενος μέσα από την συριακή επικράτεια εισέρχεται μέσα στο έδαφος της τουρκικής επαρχίας του Hatay στην πορεία του για να εκβάλει στην Μεσόγειο θάλασσα, συμπλέκει εκ των πραγμάτων το ζήτημα της ρύθμισης των υδάτων του, με τις κατά καιρούς προβαλλόμενες συριακές αξιώσεις επί της επαρχίας στην οποία ρέει κατά την είσοδο του στο τουρκικό έδαφος.

Το θέμα αυτό απασχολεί τις τούρκο-συριακές σχέσεις από το 1936, όταν η Γαλλία που είχε υπό την κατοχή της την Συρία, με σχετική διμερή συμφωνία, παραχώρησε στην Τουρκία που την διεκδικούσε, την επαρχία αυτή που μέχρι τότε ανήκε στην Συρία.

Τα νερά του ποταμού Ορόντη, χρειάζονται για την άρδευση των καλλιεργειών της επαρχίας του Hatay, η οποία έχει εκτεταμένη και πλούσια αγροτική παραγωγή και παραδοσιακά άρδευε τις καλλιέργειες της με το νερό του Ορόντη. Όμως στην περίπτωση του Hatay, τηρουμένων των αναλογιών, οι γεωπολιτικοί ρόλοι των κρατών είναι αντεστραμμένοι και η Συρία είναι η χώρα η οποία κυρίως ελέγχει τα ύδατα του ποταμού. Η Τουρκία είναι η χώρα στα παράλια της οποίας εκβάλλει ο ποταμός και κάνει χρήση των νερών του Ορόντη, για την άρδευση των καλλιεργειών της στην επαρχία του Hatay. Κατά συνέπεια η Συρία στο θέμα του Hatay και του Ορόντη, τηρουμένων των αναλογιών, δεδομένου ότι ο όγκος νερών του Ορόντη είναι αρκετά μικρότερος από τον όγκο νερών του Ευφράτη, έχει το αντίστοιχο πλεονέκτημα που έχει η Τουρκία στην περίπτωση του Ευφράτη. Η Συρία κατασκεύασε στον ποταμό Ορόντη, διάφορα αρδευτικά κανάλια και φράγματα, με στόχο την ανάπτυξη της δικής της αγροτικής παραγωγής. Παράλληλα η Συρία σχεδίασε την κατασκευή τεχνητών φραγμάτων στον Ορόντη, με στόχο την τροφοδότηση με νερό υδροηλεκτρικών εργοστασίων, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Έτσι όμως η ποσότητα του νερού του Ορόντη που τελικά φτάνει στην Τουρκία, είναι κατώτερη των τουρκικών προσδοκιών. Το τελικό αποτέλεσμα στην περίπτωση αυτή, είναι να διαμαρτύρεται η Τουρκία προς την Συρία, σχετικά με την υποβάθμιση των υδάτων του Ορόντη που διατείνονται από την Συρία προς την επαρχία του Hatay, με επιχειρήματα που προσομοιάζουν με τα αντίστοιχα συριακά στην περίπτωση του Ευφράτη.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι οι συμπεριφορές των κρατών τόσο της Συρίας όσο και της Τουρκίας, έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται και γίνονται αντιληπτές από το άλλο εμπλεκόμενο κράτος στην περίπτωση του Ορόντη και του Ευφράτη αντίστοιχα, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελούν στοιχεία μιας προσχεδιασμένης και εκ των προτέρων αμοιβαίας εχθρικής πολιτικής της μίας χώρας προς την άλλη. Στόχος του κάθε κράτους είναι η μέγιστη αξιοποίηση των υδάτινων πόρων που διαθέτει. Κάθε χώρα επιθυμεί για τον εαυτό της να αξιοποιήσει τους υδάτινους πόρους της με βέλτιστο τρόπο και με το μέγιστο δυνατό βαθμό απόδοσής τους.

Πρώτιστα η κάθε χώρα ξεχωριστά ενδιαφέρεται για την εξυπηρέτηση των δικών της στόχων και του δικού της εθνικού συμφέροντος έτσι όπως αυτή το αντιλαμβάνεται και σε δεύτερη θέση τίθενται οι ανάγκες και οι προτεραιότητες του γειτονικού κράτους και οι σχέσεις καλής γειτονίας με αυτό. Η πίεση του ζητήματος των υδάτινων πόρων και η στενότητα της ανεύρεσής τους σε επαρκείς ποσότητες, σε συνδυασμό με την αντίληψη του εθνικού συμφέροντος που έχει κάθε χώρα και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης που διαθέτει το κάθε κράτος, συμβάλουν στη διαμόρφωση των συγκεκριμένων πολιτικών και στην εξωτερίκευσή τους με αυτόν τον τρόπο.

Το γεγονός ότι η Τουρκία αξιοποιεί πρώτα για τον εαυτό της τα νερά του Ευφράτη και μετά μια ποσότητα των υδάτων αυτών και μέχρι ενός βαθμού υποβαθμισμένη ποιοτικά από την επεξεργασία που τους γίνεται και από τα υπόλοιπα λύματα ή χημικά στοιχεία που καταλήγουν σε αυτά επιτρέπει να διέλθουν στο συριακό έδαφος και το γεγονός ότι και η Συρία στην περίπτωση του Ορόντη τηρουμένων των αναλογιών πράττει το ίδιο αντίστοιχα, δεν πρέπει να αποδοθεί κατά ανάγκη σε εσκεμμένη ανταποδοτική συμπεριφορά της μιας χώρας προς την άλλη. Αντιθέτως είναι περισσότερο κοντά προς την πραγματικότητα η παραδοχή, ότι αυτή η εξωτερική πολιτική αποτελεί αντανάκλαση της υδατικής πραγματικότητας στη Μέση Ανατολή και της ύψιστης σπουδαιότητας που έχουν οι υδάτινοι πόροι, γεγονός που τους προσδίδει μεγάλη πολιτική σημασία. Ενδεχομένως το όλο θέμα να μπορούσε να διευθετηθεί στο πλαίσιο μιας αμοιβαίας αποδεκτής συνεννόησης μεταξύ των δύο κρατών. Όμως εθνικές διαφορές, ιστορικές αντιπαραθέσεις, διάσταση εθνικού συμφέροντος, συννοριακές διεκδικήσεις και αμοιβαία δυσπιστία του ενός για τις προθέσεις του άλλου, αποτρέπουν τη δημιουργία κλίματος συνεργασίας και δημιουργούν συνθήκες αντιμετώπισης των ζητημάτων που προκύπτουν, σχεδόν αποκλειστικά με όρους πολιτικής της ισχύος.

Τα ίδια δεδομένα ισχύουν και στην περίπτωση του Ιράκ και στον τρόπο που και αυτό αντιμετωπίζει το ζήτημα της κατανομής των υδάτινων πόρων. Το Ιράκ παρά το γεγονός της εμπλοκής του τις τελευταίες δύο δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα σε τρεις σημαντικές στρατιωτικές συγκρούσεις, δηλαδή με τον πόλεμο του Ιράκ – Ιράν, τον πόλεμο του Περσικού Κόλπου και την ανακατάληψη του Κουβέιτ από την αντί-ιρακινή συμμαχία και την υπό αμερικανική ηγεσία εισβολή διεθνούς δύναμης το 2003 στο ίδιο το Ιρακινό έδαφος, διαθέτει σημαντικά προγράμματα εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων της Μεσοποταμίας και κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες για να τα υλοποιήσει. Το Ιράκ από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, έχει προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί αποδοτικότερα τα νερά της Μεσοποταμίας. Οι πρώτοι σύγχρονοι υδατοφράκτες στον Ευφράτη, χρονολογούνται από το 1914. Στην δεκαετία του 1970 και του 1980 προγραμματίστηκε μια σειρά υδατοφραγμάτων, κυρίως στον Τίγρη για την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής.

Κύρια έμφαση δίνεται από το Ιράκ, στην δυνατότητα κατασκευής ενός πολύπλοκου συστήματος αρδευτικών καναλιών στην περιοχή της Μεσοποταμίας, τα οποία θα επιτρέψουν την καλλιέργεια σημαντικών εδαφικών εκτάσεων και την αύξηση της αγροτικής παραγωγής της χώρας. Το Ιράκ όμως αντιμετωπίζει έντονο πρόβλημα, τόσο με την ποιότητα των υδάτων, όσο και με την ποιότητα των εδαφών του. Ειδικότερα εδάφη περιοχών του Ιράκ που βρίσκονται στον κάτω ρου του Τίγρη και του Ευφράτη και πλησίον της ροής του Shatt el Arab, παρουσιάζουν σημαντικές συγκεντρώσεις αλάτων στην σύστασή τους και ορισμένα τμήματα τους δεν είναι κατάλληλα για εντατική αγροτική παραγωγή.

Οι πλημμύρες των ποταμών της Μεσοποταμίας όταν υπερχειλίζουν στον κάτω ρου, εναποθέτουν μεγάλες συγκεντρώσεις αλάτων, χημικών ουσιών, παρασιτοκτόνων και προσμίξεων διαφόρων ειδών λιπασμάτων που μεταφέρουν από όλη την διαδρομή τους μέχρι εκεί, με αποτέλεσμα να κατακάθονται στο έδαφος μετά την απομάκρυνση των νερών και να του προσδίδουν μεγάλη αλμυρότητα η οποία επιδεινώνεται από την τεχνητή άρδευση των γαιών. Ειδικότερα όταν τα χώματα των εδαφών της Μεσοποταμίας, έρχονται σε επαφή με τις χημικές προσμίξεις που μεταφέρουν τα νερά των ποταμών από την προηγούμενη χρήση τους, κατά το πέρασμα τους από την Τουρκία και την Συρία, αλλά και από τις ποσότητες λάσπης που κουβαλούν λόγω της μακράς διαδρομής τους από την πρόσμιξη τους με τα πετρώματα των περιοχών που διασχίζουν, είναι διαδικασία που έχει πολύ αρνητική επίδραση, στα καλλιεργήσιμα εδάφη και στην αγροτική απόδοση των εδαφών. Παρόλες όμως τις δυσκολίες που ανακύπτουν, πάγιος στόχος του Ιράκ σε όλη την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα από την ανακήρυξη του σε ανεξάρτητο κράτος το 1932 μέχρι και το 2003 που ανατράπηκε το αυταρχικό καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν, αλλά και της μεταβατικής κυβέρνησης που αναδείχθηκε μεταγενέστερα, παραμένει η αύξηση της αγροτικής παραγωγής της χώρας, σε τέτοιο επίπεδο ώστε να εξασφαλιστεί η αυτάρκεια της χώρας σε γεωργικά προϊόντα.

Στην επιδίωξη αυτή, το νερό των ποταμών της Μεσοποταμίας αποτελεί φυσικό αγαθό υψηλής αξίας για το Ιράκ, καθώς το νερό αποτελεί το πιο απαραίτητο εργαλείο για την υλοποίηση αυτού του στόχου. Γεωπολιτικά το Ιράκ εξαιτίας της γεωγραφικής του θέσης βρίσκεται σε ιδιόμορφη θέση. Αφενός ουσιαστικά συμφωνεί με την Συρία στο θέμα των επιφυλάξεων για το GAP και οι δύο χώρες στο θέμα αυτό συμπαρατάσσονται οι απόψεις τους όσον αφορά την αντιμετώπιση των τουρκικών επιδιώξεων, αφετέρου όμως βρίσκεται και σε αντίθεση με την Συρία, καθώς τυχόν απρόσκοπτη υλοποίηση των συριακών προγραμμάτων σχετικά με τον Ευφράτη, θα μειώσει ακόμα περισσότερο τον όγκο των νερών του Ευφράτη που καταλήγουν τελικά στο Ιράκ καθώς και την ποιότητα τους.

Επίσης όπως και στην περίπτωση των σχέσεων μεταξύ της Συρίας και της Τουρκίας, έτσι και στην περίπτωση του Ιράκ, το κουρδικό ζήτημα αναμειγνύεται με τους υδάτινους πόρους και περιπλέκει περισσότερο τα διεθνή δεδομένα. Συγκεκριμένα το βόρειο τμήμα του Ιράκ περιλαμβάνει μέρος της γεωγραφικής ενότητας του ιστορικού Κουρδιστάν και στην πλειοψηφία του κατοικείται κυρίως από Κούρδους. Οι κούρδοι αποτελούν περίπου το 15% - 20% του συνολικού ιρακινού πληθυσμού. Από τις προβλέψεις του μεταβατικού ιρακινού συντάγματος του 2004, η κουρδική αναγνωρίζεται σαν επίσημη γλώσσα του ιρακινού κράτους μαζί με την αραβική και στις 3 βόρειες επαρχίες της χώρας που οι κούρδοι αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, αναγνωρίζεται καθεστώς αυτονομίας και επίσημα ορίζονται οι επαρχίες αυτές ως αυτόνομη κουρδική περιοχή.

Στο βόρειο Ιράκ και ειδικότερα στις 3 επαρχίες όπου οι κούρδοι αποτελούν την πλειοψηφία, βρίσκεται σε εξέλιξη ένα ισχυρό αυτονομιστικό κίνημα του τοπικού κουρδικού πληθυσμού που διαρκεί πολλές δεκαετίες. Οι πρώτες σημαντικές ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ κυβερνητικών στρατευμάτων και κούρδων αυτονομιστών ανταρτών είχαν σημειωθεί αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο την χρονική περίοδο 1945 – 1946 και επαναλήφθηκαν ξανά το 1961-1962. Τελικά οι 3 κουρδικές επαρχίες του βόρειου Ιράκ, αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά ως αυτόνομη κουρδική περιοχή το 1970. Στις αρχές του 1974 όμως ξέσπασαν νέες ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ κούρδων αυτονομιστών που θεωρούσαν ως ανεπαρκείς τις προβλέψεις του σχετικού νόμου για την παροχή αυτονομίας στους κούρδους που συντάχθηκε με βάση την πολιτική συμφωνία των δύο πλευρών του 1970 και του κυβερνητικού στρατού. Οι συγκρούσεις αυτές έληξαν το 1975, όταν το Ιράν που προμήθευε τους Κούρδους με εξοπλισμό, σταμάτησε να τους παρέχει σχετικό ανεφοδιασμό, ύστερα από την σύναψη μιας δικής του συμφωνίας που διαπραγματεύονταν με το Ιράκ σχετικά με τη ρύθμιση των συνόρων επί του ποταμού Shattal Arac και χρησιμοποιούσε την κουρδική αντίσταση σαν μοχλό πίεσης προς το Ιράκ. Το 1988 η ιρακινή αεροπορία για να καταστείλει μία ακόμα έξαρση της κουρδικής αντίστασης, καθώς οι κούρδοι είχαν εκ νέου εξεγερθεί εκμεταλλευόμενοι την εστίαση της προσοχής του ιρακινού στρατού στην σύγκρουση Ιράν – Ιράκ, βομβάρδισε με χημικά όπλα κουρδικά χωριά σκοτώνοντας περίπου 5.000 άτομα.

Στην περιοχή αυτή μετά τα γεγονότα του Πολέμου του Κόλπου το 1990 – 1991, αναγνωρίστηκε εκ νέου το προηγούμενο καθεστώς αυτονομίας της και επιβλήθηκε μια ζώνη απαγόρευσης πτήσεων για την ιρακινή αεροπορία υπό διεθνή επιτήρηση, για την προστασία του κουρδικού πληθυσμού από νέες ιρακινές αεροπορικές επιδρομές. Η απαγόρευση πτήσεων διευκόλυνε την προσπάθεια των κουρδικών ενόπλων ομάδων για έλεγχο του βόρειου Ιράκ και αποδυνάμωσε περαιτέρω την ισχύ της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή.

Όμως η περιοχή του Βόρειου Ιράκ έχει μεγάλη γεωπολιτική σημασία. Λόγω αυτής το ιρακινό κράτος δύσκολα θα απαρνηθεί από την ιρακινή κρατική κυριαρχία στην περιοχή, δεδομένου ότι στο βόρειο Ιράκ παρατηρείται η συνύπαρξη της διέλευσης σημαντικών υδάτινων πόρων και της ύπαρξης εξίσου σημαντικών κοιτασμάτων πετρελαίου. Συγκεκριμένα η περιοχή αυτή αποτελεί την διόδο σημαντικών υδάτινων πόρων στην ιρακινή επικράτεια και ταυτόχρονα αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πετρελαιοπαραγωγικές επαρχίες στην χώρα. Από τα σύνορα Ιράκ – Τουρκίας εισέρχεται ο ποταμός Τίγρης στο ιρακινό έδαφος. Στην περιοχή αυτή επιπρόσθετα εισρέουν και άλλοι σημαντικοί παραπόταμοι του Τίγρη που πηγάζουν είτε από την Τουρκία είτε από το Ιράν και επιπλέον το βόρειο Ιράκ λόγω της ορεινής φύσης του, είναι το μόνο τμήμα του Ιράκ που διαθέτει ορισμένους ίδιους υδάτινους πόρους.

Στην περιοχή του βόρειου Ιράκ ταυτόχρονα βρίσκονται τα πολύ πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου της περιοχής της Μοσούλης, γεγονός το οποίο αυξάνει ακόμα περισσότερο την σχετική της σημασία και ενδυναμώνει την προσπάθεια για τον πολιτικό έλεγχο της περιοχής. Επομένως ο έλεγχος του βόρειου Ιράκ είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την κεντρική κυβέρνηση της Βαγδάτης, προκειμένου να μπορεί να διασφαλίζει δύο σημαντικούς εθνικούς στόχους και να μπορεί να διατηρεί την πρόσβαση της σε δύο πολύ κρίσιμους φυσικούς πόρους που έτυχε να συνυπάρχουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή. Ο πρώτος στόχος είναι να εξασφαλίσει την πορεία και τον έλεγχο των υδάτινων πόρων της χώρας και ο δεύτερος στόχος είναι να διασφαλίσει την ακεραιότητα των πλούσιων ενεργειακών αποθεμάτων της χώρας. Το πετρέλαιο αποτέλεσε κατά κοινή ομολογία τον μαύρο χρυσό του 20^{ου} αιώνα και οι υδάτινοι πόροι αναμένεται να αποτελέσουν τον μπλε χρυσό του 21^{ου} αιώνα.

Επομένως μπορεί να παρατηρηθεί πώς όπως προκύπτει από τις ενέργειες στην διεθνή πολιτική, τόσο της Τουρκίας όσο και της Συρίας και του Ιράκ, τα νερά του Ευφράτη και του Τίγρη έχουν αποκτήσει μια ιδιαίτερη πολιτική σημασία και το νερό αποτελεί ένα μοναδικό και αναντικατάστατο φυσικό αγαθό στην περιοχή, ο πολιτικός έλεγχος του οποίου είναι απαραίτητος και στις τρεις χώρες. Αίτιο της διένεξης για τα ύδατα του Τίγρη και του Ευφράτη, είναι η ανεπάρκεια υδάτινων πόρων στην Μέση Ανατολή σε σχέση με τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών τόσο τις υφιστάμενες όσο και τις αναμενόμενες να προκύψουν εντονότερες ανάγκες στο άμεσο μέλλον. Άμεση συνέπεια της μοναδικότητας του νερού σαν φυσικού αγαθού, είναι ο αγώνας για τον έλεγχο των υδάτινων πόρων.

Ο κάτοχος των υδάτινων αποθεμάτων εξασφαλίζει τα πλεονεκτήματα του έλεγχου αυτού του αναντικατάστατου φυσικού αγαθού και η κατοχή του προσδίδει ένα στοιχείο εθνικής ισχύος. Η ανάγκη που έχουν οι χώρες αυτές για την εκμετάλλευση υδάτινων πόρων, για την επιβίωση των πληθυσμών τους και για την γεωργική και οικονομική τους ανάπτυξη, καθιστά την διένεξη για τον έλεγχο των υδάτινων πόρων, ένα ζήτημα πρώτης προτεραιότητας στην εξωτερική πολιτική τους. Στην Μέση Ανατολή με τις γεωγραφικές και υδρολογικές ιδιαιτερότητες που την χαρακτηρίζουν, η χώρα που κατέχει υδάτινους πόρους, κατέχει ένα πολύτιμο φυσικό αγαθό που όλα τα κράτη έχουν άμεση ανάγκη για την επιβίωση τους και την ευημερία τους.

Στο άμεσο μέλλον αναμένεται σαν αποτέλεσμα της αύξησης της σημασίας του νερού σαν φυσικού αγαθού, λόγω των κλιμακούμενων αναγκών για νερό και της παρατηρούμενης παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής που συμβάλλει επίσης με την σειρά της στην περαιτέρω αύξηση των φαινομένων λειψυδρίας, ένταση της διένεξης για την εξασφάλιση και τον έλεγχο υδάτινων πόρων σε όλη την έκταση της Μέσης Ανατολής. Το νερό παίρνει θέση ίση με αυτή που έχει το πετρέλαιο για την διεθνή οικονομία και η εξωτερική πολιτική των κρατών της Μέσης Ανατολής, στο μέλλον θα αποδίδει σημασία στο νερό αντίστοιχη με αυτήν για την απόκτηση πετρελαίου.

Στην διαμάχη αυτή των κρατών και στην προσπάθεια τους για διασφάλιση νερού, αναμφίβολα στην περίπτωση των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, η Τουρκία είναι η χώρα που λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αφού είναι η χώρα από την οποία πηγάζουν και οι δύο αυτοί μεγάλοι ποταμοί και την διασχίζουν σε ένα σημαντικό τμήμα της διαδρομής τους, σε συνδυασμό με το επενδυτικό πρόγραμμα που εφαρμόζει για την διαχείριση και εκμετάλλευση των νερών τους, έχει την καλύτερη συγκριτικά από όλους τους εμπλεκόμενους δυνατότητα, να ελέγξει την ροή των υδάτων των ποταμών και να ελέγξει και τους υδάτινους πόρους που περιέχουν. Η Τουρκία με το πρόγραμμα του GAP και με την πολιτική που ακολουθεί στο ζήτημα των υδάτινων πόρων στις σχέσεις με τα γειτονικά αραβικά της κράτη, έχει την πολιτική δυνατότητα να εκμεταλλεύεται στη διεθνή πολιτική, τα πλεονεκτήματα που της αποφέρει ο έλεγχος των σημαντικών υδάτινων πόρων του Τίγρη και του Ευφράτη, αλλά και να χρησιμοποιεί το ζήτημα των υδάτινων πόρων για την επίτευξη πολιτικών στόχων στη διεθνή πολιτική.

9.2. Τα υδρολογικά και γεωλογικά στοιχεία της λεκάνης απορροής του Ιορδάνη ποταμού και τα γεωγραφικά δεδομένα της νότιας Συρίας, της Ιορδανίας, της Δυτικής Όχθης, του Λιβάνου, της Λωρίδας της Γάζας και του Ισραήλ.

Η λεκάνη απορροής του Ιορδάνη αποτελεί ένα υδρολογικό σύστημα με ενοποιημένα χαρακτηριστικά που δύσκολα μπορεί να διακριθούν από τα κρατικές οντότητες που πηγάζει και διέρχεται ο Ιορδάνης ποταμός, δηλαδή την Συρία, την Ιορδανία, το Ισραήλ και από το τμήμα της Δυτικής Όχθης που ελέγχεται από την Παλαιστινιακή Αρχή (316). Σε ευρύτερη προσέγγιση περιλαμβάνει και τη λεκάνη απορροής του ποταμού Γιαρμούκ, παραποτάμου του Ιορδάνη, ο οποίος πηγάζει και διασχίζει το μέγιστο μέρος της πορείας του επί συριακού εδάφους. Ιδιαίτερα το Ισραήλ, η Δυτική Όχθη και η Ιορδανία έχουν γεωγραφικά και γεωλογικά στοιχεία τέτοια που τα καθιστούν σχεδόν μια υδρολογική ενότητα. Η αντίληψη της υδρολογικής ενότητας του Ισραήλ, της Δυτικής Όχθης και της Ιορδανίας έχει οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα να αντιμετωπίσει ως ενιαίο θέμα και για τα τρία κράτη την προσπάθεια συνεισφοράς της στην αντιμετώπιση του προβλήματος των υδάτινων πόρων της περιοχής. Δυνατότητα μελέτης και αντιμετώπισης των υδάτινων πόρων κάθε χώρας ξεχωριστά δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε αποτελεσματικές πρωτοβουλίες λόγω της αλληλεπίδρασης που υπάρχει μεταξύ των τριών κρατών στον υδρολογικό τομέα και συνεπώς μακροπρόθεσμα δεν είναι εφικτή (317).

Η διεθνής κοινότητα στην προσπάθεια ενίσχυσης της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή και μελέτης των προβλημάτων που δημιουργούν εμπόδια στην πρόοδο της εστίασε έγκαιρα στην ανάληψη πρωτοβουλίας για τους υδάτινους πόρους της περιοχής αυτής. Η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης που θα ξεπεράσει την παραδοσιακή δυσπιστία στο κρίσιμο ζήτημα του νερού, κρίθηκε ότι θα συμβάλει θετικά στην ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή (318).

Τον Ιανουάριο του 1992, με παρότρυνση και πρωτοβουλία της διεθνούς κοινότητας, σχηματίστηκαν διάφορες ομάδες εργασίας με διαφορετικό αντικείμενο η κάθε μία, για να συμβάλλουν στην ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή. Για τη μελέτη του ζητήματος του νερού σχηματίστηκε η Water Resources Working Group, η οποία τον Νοέμβριο του 1994 πρότεινε ένα σχεδιάγραμμα για τη συνολική διαχείριση των υδάτινων πόρων των Παλαιστινίων, της Ιορδανίας και του Ισραήλ. Το σχεδιάγραμμα ενεργειών που πρότεινε ονομάστηκε Water Data Banks Project και αποτελείται από μία σειρά στοχευμένων δράσεων που προτείνεται να αναληφθούν από Ισραηλινούς, Ιορδανούς και Παλαιστίνιους.

Οι δράσεις αυτές είναι σχεδιασμένες να παράγουν κοινές, ομογενοποιημένες και τυποποιημένες πρακτικές και τεχνικές στη συλλογή, ταξινόμηση και αποθήκευση στοιχείων και πληροφοριών σχετικά με το νερό, να βελτιώσουν την ποιότητα των διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με τις πηγές νερού στην περιοχή, να προάγουν από κοινού δράσεις και να αναδείξουν αποτελεσματικές τεχνικές και για τις τρεις χώρες στη χρήση του νερού και να βελτιώσουν την επικοινωνία μεταξύ των αρμόδιων μελών της επιστημονικής κοινότητας της περιοχής (319).

Το Water Data Banks Project διοικείται από εκτελεστική ομάδα δράσης, που αποτελείται από ειδικούς στους υδάτινους πόρους, από υπηρεσίες διαχείρισης νερού των Ισραηλινών, των Ιορδανών και των Παλαιστινίων. Η τεχνική και οικονομική υποστήριξη παρέχεται από τις Η.Π.Α., την Ευρωπαϊκή Ένωση, τον Καναδά, τη Γαλλία, τη Νορβηγία και την Αυστραλία. Από τις τρεις ενδιαφερόμενες χώρες, οι κύριες υπηρεσίες που μετέχουν στη διοίκηση του Water Data Banks Project, είναι το Υπουργείο Νερού και Άρδευσης της Ιορδανίας, η Παλαιστινιακή Αρχή Νερού, η Ισραηλινή Υδρολογική Υπηρεσία και η Ισραηλινή Μετεωρολογική Υπηρεσία. Στην όλη προσπάθεια συμβάλουν και οι Η.Π.Α. διαμέσω της U.S. Geological Survey (320).

Η ανανέωση των υδάτινων πόρων στην κοιλάδα του Ιορδάνη, που αποτελεί το βασικό υδατικό φυσικό σύστημα και των τριών χωρών, εξαρτάται από τις ατμοσφαιρικές κατακρημνίσεις και επηρεάζεται από τη θερμοκρασία, την εξάτμιση, τη διαπνοή των φυτών, καθώς και τους ρυθμούς αποστράγγισης και αναπλήρωσης των υπόγειων υδατοδεξαμενών. Στη δυτική όχθη του Ιορδάνη το 30% περίπου του νερού που πέφτει στο έδαφος δύναται να χρησιμοποιηθεί (321). Από αυτήν την ποσότητα όμως χάνεται το 70% στη διαπνοή των φυτών, το 5% αποστραγγίζεται και απομένει το υπόλοιπο 25% για την αναπλήρωση των υπόγειων υδατοδεξαμενών. Στην ανατολική όχθη του Ιορδάνη οι συνθήκες είναι αρνητικότερες συγκρινόμενες με τη δυτική όχθη. Το 90% του νερού που δύναται να χρησιμοποιεί στην ανατολική όχθη χάνεται στην εξάτμιση και στη διαπνοή, το 5% αποστραγγίζεται και μένει μόνο το 5% για αναπλήρωση των υπόγειων υδατοδεξαμενών (322).

Το 1994 η συνολική άντληση νερού από όλη την περιοχή ήταν περίπου 3.050 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Από αυτήν την ποσότητα το 56% αντλήθηκε από πηγάδια, το 35% αναδύθηκε από φυσικές πηγές και πηγές της επιφάνειας του εδάφους και το 9% αποκτήθηκε από ανακύκλωση χρησιμοποιημένου νερού και νερό που αποκτήθηκε με τεχνικές μεθόδους. Εκτιμάται όμως ότι η ετήσια ποσότητα νερού η οποία ανανεώνεται διαμέσου του υδρολογικού κύκλου ανέχεται περίπου στα 2.400 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού το χρόνο (323). Στην περιοχή καταγράφεται μία ετήσια άντληση 375 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού το χρόνο, προς συμπλήρωση του νερού που είναι διαθέσιμο διαμέσου του υδρολογικού κύκλου, και το οποίο αντλείται από υπόγειες υδατοδεξαμενές, οι οποίες όμως αδειάζουν χωρίς να αναπληρώνουν τις απώλειες τους σε νερό με τον ίδιο ρυθμό.

Η υπόλοιπη απαιτούμενη ποσότητα καλύπτεται μέχρι ενός ορίου από προσπάθειες αφαλάτωσης θαλασσινού νερού, προσπάθειες μείωσης διαρροών από τις υποδομές για τη διαχείριση του νερού, καθώς και ανακύκλωσης ήδη χρησιμοποιημένου νερού (324).

Η περιοχή επίσης διακρίνεται για την εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία του δείκτη βροχοπτώσεων της, ο οποίος λαμβάνει εντελώς άλλες τιμές μειούμενος προοδευτικά από το δυτικό προς το ανατολικό μέρος, καθώς και από το βόρειο προς το νότιο μέρος. Το βόρειο άκρο της περιοχής έχει μέσο όρο βροχοπτώσεων 1.200 m.m. το χρόνο, ενώ οι νότιες ερημικές περιοχές έχουν δείκτη βροχοπτώσεων λιγότερο από 50 m.m. το χρόνο. (325). Ετήσια βροχόπτωση λιγότερο των 200 m.m. το χρόνο, παρατηρείται συνολικά περίπου στη μισή περιοχή δυτικά του Ιορδάνη ποταμού και στο 90% της περιοχής που εκτείνεται ανατολικά της κοιλάδας του Ιορδάνη ποταμού. Δείκτης βροχοπτώσεων όμως λιγότερο των 200 m.m. το χρόνο προσδίδει περιορισμένες δυνατότητες στην απόδοση της, στην περίπτωση της ποτιζόμενης μόνο από βροχή γεωργίας (326).

Από πλευράς φυσικής γεωγραφίας, η περιοχή χωρίζεται σε επτά ζώνες. Οι ζώνες αυτές είναι η παραθαλάσσια επίπεδη περιοχή, η ορεινή ζώνη, η περιοχή του Negeen, η περιοχή της κοιλάδας του Ιορδάνη, οι δυτικές και αριστερές επεκτάσεις της κοιλάδας, τα Ιορδάνια υψίπεδα και οροπέδια και η νότιο Ιορδανική έρημο (327). Η περιοχή της κοιλάδας του Ιορδάνη είναι το κυρίαρχο φυσιογραφικό και γεωλογικό χαρακτηριστικό της όλης περιοχής και αποτελεί μία λωρίδα γης μήκους 375 χιλιομέτρων που επηρεάζει το κλίμα και την υδρολογία και καθορίζει τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες σε όλη αυτή την περιοχή. Η λίμνη Τιβεριάδα και η Νεκρά Θάλασσα είναι και οι δύο τμήματα της ζώνης του Ιορδάνη ποταμού και ουσιαστικά σηματοδοτούν την αρχή και το τέλος του ποταμού αυτού (328).

Ο άνω ρους του Ιορδάνη ποταμού που πηγάζει από τα ορεινά σημεία της λεκάνης απορροής του Ιορδάνη τροφοδοτεί με νερό τη λίμνη της Τιβεριάδας. Η επιφάνεια της λίμνης είναι 167 τετραγωνικά χιλιόμετρα, το μέσο βάθος της είναι περίπου 26 μέτρα και το μέγιστο βάθος της είναι 45 μέτρα (329). Εκτός από τον Ιορδάνη ποταμό η λίμνη Τιβεριάδα τροφοδοτείται με νερό από ορισμένες φυσικές πηγές και μερικούς παράπλευρους χείμαρρους. Οι απώλειες νερού της λίμνης Τιβεριάδας οφείλεται στην εξάτμιση από την επιφάνεια της και στις απορροές νερού από αυτήν, διαμέσου του Εθνικού Μεταφορέα Νερού που έχει εγκαταστήσει στο Ισραήλ στο βόρειο- δυτικό τμήμα της λίμνης. Ο Εθνικός Μεταφορέας Νερού που ολοκληρώθηκε το 1964, διανέμει νερό από τις βόρειες περιοχές που είναι περισσότερο πλούσιες υδρολογικά σε άλλες πιο άνυδρες περιοχές, διαμέσου ενός τεράστιου και πολύπλοκου διανεμητικού συστήματος (330). Οι μετρήσεις των ετών 1926-1996 έδωσαν ένα μέσο όρο στάθμης κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας 210,4 μέτρων. Η ετήσια διακύμανση της στάθμης του νερού της λίμνης από φυσικά αίτια ανέρχεται στο 1,3 μέτρα και το επίπεδο της στάθμης του νερού συνήθως ανέρχεται κατά τους μήνες από Δεκέμβριο έως Μάιο και κατέρχεται κατά τους μήνες από τον Ιούνιο μέχρι τον Νοέμβριο (331).

Η λεκάνη απορροής του άνω ρου του Ιορδάνη ποταμού περιλαμβάνει τη βόρεια ορεινή ζώνη, τις νότιο-δυτικές πλαγιές του όρους Έρμονες και το βόρειο άκρο της κοιλάδας του Ιορδάνη. Οι περιοχές αυτές έχουν ένα ετήσιο δείκτη βροχοπτώσεων που κυμαίνεται από 450 m.m. μέχρι 1.200 m.m. (332). Στον άνω ρου του Ιορδάνη οι απαρχές του ποταμού ανευρίσκονται σε καρστικές πηγές υπόγειων υδάτων στις δυτικές και νότιες πλαγιές του όρους Έρμονες που ρέουν σχηματίζοντας τους ποταμούς Hasbani, Dan και Banías. Η μεγαλύτερη από τις πηγές που πηγάζει ο Ιορδάνης ποταμός είναι η πηγή του Dan, η οποία παρέχει μία σταθερή ροή νερού και τροφοδοτεί περίπου με το ήμισυ των υδάτων του άνω ρου του Ιορδάνη ποταμού (333). Ο Ιορδάνης ρέει για περίπου 75 χιλιόμετρα διερχόμενος διαμέσου έφορων αγροτικών περιοχών και ρέει αρχικά στη λίμνη Hula και εξερχόμενης αυτής μετά από 25 χιλιόμετρα ρέει στη λίμνη τη Τιβεριάδας. Μετρήσεις που έγιναν μεταξύ του 1960 και του 1997 σε αυτό το κομμάτι της ροής του Ιορδάνη ποταμού, έδειξαν ότι η ετήσια περιεκτικότητα του Ιορδάνη σε νερό σε αυτό το τμήμα του είναι 490 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού το χρόνο. Ανάλογα και με τις επικρατούσες κάθε χρονιά κλιματολογικές συνθήκες ο Ιορδάνης ποταμός σε αυτό το σημείο του έχει πραγματοποιήσει και πλημμύρες. Στη χρονική περίοδο μετά το 1960 οι μεγαλύτερες καταγεγραμμένες πλημμύρες πραγματοποιήθηκαν το 1969 και το 1992 (334).

Μετά την έξοδο του από τη λίμνη της Τιβερδιάδας, ο Ιορδάνης ρέει διαμέσου της κοιλάδας του Ιορδάνη προς τη Νεκρά Θάλασσα. Στη διαδρομή του αυτή και ειδικά στο τμήμα που εκτείνεται νότια από τη συμβολή του Ιορδάνη ποταμού με τον παραπόταμο του Γιαρμούκ, οι υπόλοιποι παραπόταμοι που δέχεται είναι χειμάρροι με ορμητικά νερά που είναι ξηροί τις περισσότερες μέρες του έτους και έχουν ύδατα μόνο την περίοδο των βροχών ή ξαφνικών καταιγίδων στην έρημο (335). Μετά τη λίμνη της Τιβεριάδας που αρχίζει ο κάτω ρους του Ιορδάνη, ο ποταμός συμπεριφέρεται διαφορετικά σε σχέση με το προηγούμενο τμήμα του. Η αιτία γι' αυτό είναι ότι ένα μικρό ποσοστό της εισροής του Ιορδάνη στη λίμνη της Τιβεριάδας απελευθερώνεται για να συνεχίσει την πορεία του στον κάτω ρου του Ιορδάνη ποταμού και επιπρόσθετα το περισσότερο ποσοστό νερού του παραποτάμου του Γιαρμούκ εκτρέπεται με τεχνικά έργα από τον άνθρωπο πριν συναντηθεί με τον Ιορδάνη ποταμό (336). Επιπλέον η ποιότητα του νερού στον κάτω ρου του Ιορδάνη ποταμού, είναι χειρότερη σε σχέση με τον άνω ρου του ποταμού. Ο κάτω ρους του Ιορδάνη έχει υψηλές συγκεντρώσεις χλωριδίων που προέρχονται είτε από αλμυρές πηγές που εκβάλουν το νερό τους στον κάτω ρου του Ιορδάνη, ή προέρχονται από εκτροπή τους από τη λίμνη της Τιβεριάδας, ή αποτελούν αρδευτικό νερό που επιστρέφει στις κοίτες του ποταμού κουβαλώντας όμως χημικές προσμίξεις και λιπάσματα (337).

Η λίμνη Hula είναι η βιβλική λίμνη Merom και στη δεκαετία του 1950 η λίμνη αυτή μαζί με τους βάλτους που την περιστοιχίζουν είχε αποξηρανθεί από το Ισραηλινό κράτος. Σκοπός της αποξήρανσης ήταν η μετατροπή του φυσικού περιβάλλοντος για τη δημιουργία κατάλληλου χώρου για αγροτικές χρήσεις (338). Η επιτυχία του εγχειρήματος είχε αρχικά θεωρηθεί μεγάλο εθνικό κατόρθωμα για το Ισραηλινό κράτος. Για πενήντα περίπου χρόνια συνεχείς προσπάθειες του Ισραηλινού κράτους ήταν η διατήρηση των αποστραγγιστικών έργων και η αντίσταση σε φυσικές προσπάθειες αναβίωσης της λίμνης και των βάλτων της. Στα τέλη όμως του 20^{ου} αιώνα το Ισραηλινό κράτος άλλαξε την αντιμετώπιση του προς την αποξηραμένη λίμνη Hula και τους γύρω βάλτους, θεωρώντας ότι επιτυχημένη οικονομική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα διαμέσου της ισόρροπης σχέσης μεταξύ της φύσης και της οικονομίας (339). Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα το Ισραηλινό κράτος μεταβάλλοντας πολιτική μισού αιώνα, επέτρεψε την επαναδημιουργία της λίμνης και μικρού τμήματος των βάλτων της περιοχής, ως μέσον για την αποτροπή της περαιτέρω υποβάθμισης της ποιότητας των λοιπών καλλιεργούμενων εδαφών και της προστασίας του οικολογικού συστήματος της λίμνης και των βάλτων που κινδυνεύουν με αφανισμό (340). Πριν από την αποξήρανση της τη δεκαετία του 1950, η λίμνη Hula είχε μήκος 5,3 χιλιόμετρα, πλάτος 4,4 χιλιόμετρα και εκτείονταν σε έκταση που κυμαίνονταν μεταξύ των 12 και 14 χιλιομέτρων. Τα έργα αποστράγγισης της λίμνης ξεκίνησαν το 1951 ολοκληρώθηκαν το 1958 και πραγματοποιήθηκαν από το Jewish National Fund (341).

Η Νεκρά Θάλασσα αποτελεί την λίμνη εκβολής της κοιλάδας του Ιορδάνη και απόθεσης των υδάτων του Ιορδάνη ποταμού. Είναι το χαμηλότερο σημείο στην επιφάνεια της γης και τα νερά της έχουν την υψηλότερη συγκέντρωση και αλμυρότητα από οποιαδήποτε άλλη θάλασσα στον κόσμο. Ιστορικά η Νεκρά Θάλασσα αποτελείται από δύο κοιλάτητες (342). Τη βασική βόρεια κοιλάτητα η οποία το 1997 είχε μέγιστος βάθος 320 μέτρων και τη ρηχή νότια κοιλάτητα η οποία από το 1978 βρίσκεται σε συνεχή υποχώρηση. Οι δύο κοιλάτητες της Νεκράς Θάλασσας διαχωρίζονται μεταξύ τους από την χερσόνησο του Lisan και τα στενά του Lynch τα οποία έχουν ένα υψόμετρο περίπου 400 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας (343). Η έκταση της Νεκράς Θάλασσας υπολογίζεται σε 40.650 τετραγωνικά χιλιόμετρα και σε περίπτωση που δεν υπάρχει ανθρώπινη παρέμβαση στα νερά της, η στάθμη της κυμαίνεται από 0,3 έως 1,2 μέτρα. Όμως ως αποτέλεσμα ανθρώπινων δράσεων τόσο επί της ίδιας της Νεκράς Θάλασσας όσο και επί του Ιορδάνη ποταμού και των παραποτάμων του, οι γεωλογικές μετρήσεις έχουν δείξει ότι συγκρινόμενη με το 1940 η στάθμη των υδάτων της Νεκράς Θάλασσας είχε πέσει μειωθεί κατά 21 μέτρα το 1997 (344). Ιστορικά δεδομένου ότι η Νεκρά Θάλασσα και η περιοχή της κατοικούνται από αρχαιοτάτων χρόνων υπάρχουν διάφορες γραπτές πηγές από τις οποίες προκύπτει ότι στην πορεία των αιώνων η στάθμη της Νεκράς Θάλασσας είχε αυξομειωθεί αρκετές φορές.

Όμως από το 1930 και μεταγενέστερα η παρατηρούμενη σταθερή μείωση της στάθμης της, προκύπτει πως είναι ανεξάρτητη του φυσικού κύκλου και των γεωλογικών συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή και εξαρτάται κυρίως από την ανθρώπινη παρέμβαση σ' αυτήν. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 η Νεκρά Θάλασσα αποτέλεσε το επίκεντρο ανθρώπινων υδραυλικών έργων με στόχο την άντληση νερού από αυτήν για οικιακή και γεωργική κατανάλωση, καθώς και για βιομηχανικές ανάγκες (345). Η Νεκρά Θάλασσα επίσης επηρεάζεται από το γεγονός ότι από το 1964 που ολοκληρώθηκε η κατασκευή του Εθνικού Μεταφορέα του Ισραήλ, έχει μειωθεί πολύ η ανατροφοδότηση της με νερό από τα σημαντικά υδάτινα αποθέματα του άνω ρου του Ιορδάνη και της λίμνης της Τιβεριάδας. Επιπλέον τα υδραυλικά έργα που κατασκευάστηκαν στους ποταμούς Γιαρμούκ και Ζάρκα, αφαιρούν και από αυτούς νερό που υπό διαφορετικές συνθήκες θα κατέληγε τελικά στη Νεκρά Θάλασσα (346).

Ο ποταμός Γιαρμούκ είναι ο μεγαλύτερος παραπόταμος του Ιορδάνη και η σημαντικότερη πηγή τροφοδότησης του με νερό συγκριτικά με όλους τους υπόλοιπους παραποτάμους του. Ο Γιαρμούκ μαζί με τον ποταμό Ζάρκα είναι οι δύο μεγαλύτεροι παραπόταμοι του Ιορδάνη στο τμήμα της διαδρομής του από τη λίμνη της Τιβεριάδας μέχρι τη Νεκρά Θάλασσα. Ο Γιαρμούκ χρησιμεύει για τη χάραξη τμήματος των συνόρων μεταξύ Ισραήλ και Ιορδανίας στη διαδρομή του πλησίον της κοιλάδας του Ιορδάνη και για τη χάραξη των συνόρων μεταξύ Συρίας και Ιορδανίας στον άνω ρου της διαδρομής του. Ταυτόχρονα ο Γιαρμούκ αποτελεί το νότιο σύνορο των υψωμάτων του Γκολάν. (347) Γεωπολιτικά ο Γιαρμούκ βρίσκεται στο επίκεντρο της προσοχής της Συρίας, της Ιορδανίας και του Ισραήλ και ταυτόχρονα η υδρολογική του σημασία είναι σημαντική για τα δεδομένα της περιοχής. Παραπόταμοι του Γιαρμούκ στο άνω ρου του είναι οι ποταμοί Raqqad, Allan και Harir από τη βόρεια πλευρά και Shallalah από τη νότια πλευρά του (348). Η μηνιαία παροχή του Γιαρμούκ στην περιοχή του Maqareh κυμαίνεται μεταξύ 11 και 13 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού κατά την περίοδο της ξηρασίας και μεταξύ 15 και 25 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών (349).

Στη συνέχεια της πορείας του στον κάτω ρου του, ο Γιαρμούκ και στην περιοχή του Adasiyia όπου συμβάλει με τον Ιορδάνη ποταμό, τα υδρολογικά του στοιχεία διαφέρουν σε σχέση με τον άνω ρου του. Η μηνιαία παροχή νερού του Γιαρμούκ στο σημείο αυτό κυμαίνεται μεταξύ 4 με 5 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού κατά τη διάρκεια της περιόδου της ξηρασίας και μεταξύ 17 με 40 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών (350).

Ο ποταμός Ζάρκα αποτελεί μετά τον Ιορδάνη και τον Γιαρμούκ, τον τρίτο σημαντικότερο από πλευράς ποσότητας υδάτων ποταμό της περιοχής. Είναι ο δεύτερος σημαντικότερος, μετά τον Γιαρμούκ, παραπόταμος του Ιορδάνη, ρέει στην ανατολική πλευρά του Ιορδάνη ποταμού και το όνομα του στην αραβική γλώσσα σημαίνει ο γαλάζιος ποταμός (351).

Οι αρχικές πηγές του Ζάρκα ανευρίσκονται στο όρη του Gilead και διασχίζει μία διαδρομή 65 μιλίων όπου ένα τμήμα του είναι διαμέσου άγριων και βαθιών φαραγγιών μέχρι με τη συμβολή του με τον Ιορδάνη ποταμό. Η λεκάνη απορροής του Ζάρκα έχει συνολική έκταση 3.900 τετραγωνικά χιλιόμετρα (352). Το πιο σημαντικό στοιχείο στον ποταμό Ζάρκα είναι η κατασκευή του φράγματος του King Talal το οποίο ολοκληρώθηκε το 1970 με αρχική αποθηκευτική δυνατότητα 55 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού. Η αποθηκευτική ικανότητα αυτού του φράγματος με μεταγενέστερα έργα που ολοκληρώθηκαν το 1987 ανέβασε την αποθηκευτική ικανότητα του φράγματος στα 86 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού (353). Το φράγμα αυτό έχει ιδιαίτερη υδρολογική αξία, δεδομένου ότι στη συνέχεια διαμέσου ενός ευρέως συστήματος καναλιών και αγωγών, συνδέεται με το κεντρικό αρδευτικό σύστημα της περιοχής και που διαρρέει που είναι το κανάλι του Βασιλιά Abdullah. Διαμέσου του νερού που παρέχεται από το Κανάλι του Βασιλιά Abdullah, έχει καταστεί δυνατή η παροχή σταθερού νερού για καλλιέργεια 8.400 εκταρίων γης. Η μηνιαία παροχή νερού του ποταμού Ζάρκα τους καλοκαιρινούς μήνες κυμαίνεται μεταξύ των 2 έως 3 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού και μεταξύ 5 έως 8 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών (354).

Ο ποταμός Wadi Wala πηγάζει από υψίπεδα που βρίσκονται σε υψόμετρο 700 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας στα νότια της Ιορδανικής πρωτεύουσας Αμάν. Ακολουθεί διαδρομή ανατολική μέχρι τη συμβολή με τον Wadi Mujib σε σημείο περίπου 3 χιλιομέτρων απόστασης από τη Νεκρά Θάλασσα και 300 μέτρων κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και εν συνεχεία ακολουθεί πορεία νότια και ανατολική μέχρι την εκβολή του στη Νεκρά Θάλασσα (355). Η παροχή νερού του Wadi Wala κυμαίνεται από 0,1 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού το μήνα κατά τους θερινούς μήνες μέχρι 1 εκατομμύριο κυβικά μέτρα νερού το μήνα κατά τη διάρκεια του χειμώνα (356).

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα το Ιορδανικό κράτος ολοκλήρωσε την κατασκευή φράγματος στον Wadi Mujib το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μια μεγάλης τεχνητής λίμνης (357). Η λίμνη δημιουργήθηκε σε περιοχή ύψιστης οικολογικής και περιβαλλοντικής σημασίας ιδιαίτερα για την πανίδα πτηνών και ζώων στην περιοχή του Mujib. Παραδοσιακά η τοποθεσία αυτή πέρα από τα είδη πτηνών που την χρησιμοποιούν ως τόπο διαβίωσης τους, έχει στρατηγική σπουδαιότητα στην ασφαλή διέλευση τεράστιου αριθμού αποδημητικών πτηνών, τα οποία πραγματοποιούν το ετήσιο αποδημητικό τους ταξίδι από την Αφρική προς τη Βόρειο- Ανατολική Ευρώπη και διαχρονικά χρησιμοποιούν την περιοχή αυτή ως σταθμό ξεκούρασης (358). Η τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε, έχει συμβάλει πολύ στην υποστήριξη αυτής της διαδικασίας και το Ιορδανικό κράτος καταβάλλει προσπάθειες τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, διαμέσου προώθησης προγραμμάτων οικολογικού τουρισμού για την παρατήρηση της τεράστιας πανίδας της περιοχής και του μεγάλου όγκου πουλιών που καταφθάνουν σ' αυτήν (359).

Ο ποταμός Yaqon αποστραγγίζει τμήμα της Μεσογειακής επίπεδης περιοχής που βρίσκεται δυτικά του Ιορδάνη ποταμού και στο πεδινό τμήμα του Ιορδάνη ποταμού και της Μεσογείου Θάλασσας. Η υδρολογική του σημασία είναι πολύ σημαντική γιατί είναι ο ποταμός που παρέχει το νερό για την ύδρευση της Χάιφας και Τελ Αβίβ (360). Η ποιότητα των υδάτων του τις τελευταίες δεκαετίες έχει επιβαρυνθεί λόγω της εκτροπής τμήματος από τα νερά των πηγών του ποταμού, για τροφοδότηση του Εθνικού Μεταφορέα Υδάτων του Ισραήλ, καθώς και από την εκβολή στον ποταμό Γιαρκόν χρησιμοποιημένων υδάτων από αρδευτικές ή οικιακές χρήσεις (361). Λόγω της πολιτικής του σπουδαιότητας που παρέχει νερό που τροφοδοτεί δύο μεγάλα αστικά κέντρα του Ισραηλινού κράτους και επίσης λόγω της σημαντικής οικολογικής του σημασίας, τα τελευταία χρόνια το Ισραηλινό κράτος καταβάλλει προσπάθειες για τη βελτίωση της ποιότητας των νερών του ποταμού Yaqon. Χαρακτηριστικό στοιχείο της υπεράντλησης των υδάτων του Yaqon, μπορεί να θεωρηθεί και το γεγονός ότι η τελευταία καταγεγραμμένη πλημμύρα του Yaqon συνέβη περισσότερο από μισό αιώνα πριν και συγκεκριμένα στις 9 Νοεμβρίου 1955 (362)

Ο ποταμός Neqarot διαρρέει την άνυδρη νότιο έρημο του Negev στο νότιο τμήμα του κράτους του Ισραήλ. Η ετήσια βροχόπτωση στην περιοχή που διαρρέει ο ποταμός Neqarot είναι πολύ λίγη και ανέρχεται περίπου στα 50 m.m. κατά μέσο όρο το χρόνο (363). Το αξιοσημείωτο είναι ότι σε περίπτωση που ο ποταμός έχει νερά όλο το χρόνο, η δυνητική εξάτμιση των υδάτων του ποταμού λόγω και των δεδομένων κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν, μπορεί να φτάνει και τις 40 φορές περισσότερη ποσότητα νερού από αυτήν που λαμβάνει διάμεσου των βροχοπτώσεων (364). Ο ποταμός Neqarot είναι ξηρός κατά το μεγαλύτερο μέρος του έτους, εκτός από τις περιπτώσεις που έντονες βροχοπτώσεις ή καταιγίδες της ερήμου διοχετεύουν σε αυτόν απότομα μεγάλες ποσότητες νερού. Μεταξύ του 1960 και 1997 καταγράφηκαν πέντε χρονιές όπου ο ποταμός Neqarot είχε μηδενική ροή νερού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (365).

Ο ποταμός Alexander διατρέχει για 44 περίπου χιλιόμετρα και αυτός το δυτικό τμήμα της περιοχής μεταξύ του Ιορδάνη ποταμού και της Μεσογείου. Πηγάζει από τη βόρεια ορεινή ζώνη αυτής της περιοχής και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα (366). Ο ποταμός Alexander έχει τύχει έντονης βιομηχανικής και οικιακής εκμετάλλευσης και παράλληλα έχει γίνει αποδέκτης αρκετών λυμάτων. Το 1995 το Ισραηλινό κράτος ξεκίνησε ένα πρόγραμμα βελτίωσης της ποιότητας του νερού του Alexander, προστασίας του οικοσυστήματος του και διατήρησης των σημείων αναπαραγωγής πτηνών κατά μήκος της όχθης του ποταμού. Οι όχθες του Alexander έχουν ιδιαίζουσα οικολογική αξία γιατί στις όχθες αυτού του συγκεκριμένου ποταμού αναπαράγεται η σπάνια χελώνα του Νείλου η οποία διαθέτει μαλακό κέλυφος (367). Την περίοδο 1949-1997 ο ποταμός Alexander είχε μέσο ετήσιο όρο υδάτων 315 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού.

Όμως η εντατική χρήση των νερών του Alexander έχει σαν αποτέλεσμα από την ποσότητα αυτή, μόνο 5 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού κατά μέσο όρο να καταφέρνει να φτάσει στη Μεσόγειο Θάλασσα. Στον ποταμό Alexander ως αποτέλεσμα και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που απομειώνουν τα ύδατα του, η τελευταία καταγεγραμμένη πλημμύρα συνέβη πριν από μισό αιώνα και συγκεκριμένα στις 30 Ιανουαρίου 1958 (368).

Ο ποταμός Litani ο οποίος πηγάζει από φυσικές πηγές από την κοιλάδα Bekaa ρέει όλος εντός της Λιβανέζικης επικράτειας και έχει μεγάλη υδρολογική σημασία για την γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται βόρεια μετά από τη Γαλιλαία και μέχρι τη Βηρυττό. Ο Litani σαν εθνικός Λιβανέζικος ποταμός, συγκέντρωσε την προσοχή του Λιβάνου λόγω της δυνατότητας που προσέφερε να αξιοποιηθεί όλο του το υδάτινο δυναμικό από το Λιβανέζικο κράτος. Είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος του ποταμού στην οικονομία του νότιο Λιβάνου, γιατί ο άνω ρους του ποταμού διασχίζει το νότιο τμήμα της κοιλάδας Bekaa, το οποίο είναι σχετικά άνυδρο και μετατρέπεται σε καλλιεργήσιμο μέσω της ροής του Litani διαμέσου της κοιλάδας Bekaa. Αν και το μήκος του ποταμού είναι μόλις 140 χιλιόμετρα από τις πηγές του μέχρι την εκβολή του στη Μεσόγειο Θάλασσα πλησίον της πόλης Τύρου στο νότιο Λίβανο, ο Litani έχει αξιόλογες ποσότητες νερού από τις οποίες αντλούνται ύδατα για την άρδευση καλλιεργήσιμων εκτάσεων κατά μήκος όλης της ροής του ποταμού. Επιπρόσθετα συμβάλει στην ηλεκτροπαραγωγή του Λιβάνου διαμέσου υδατοφραγμάτων και η υδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων που έχουν εγκατασταθεί επί της ροής του Litani.

10. Οι υδάτινοι πόροι των κρατών της Μέσης Ανατολής

10.1. Τουρκία – Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Η Τουρκία ή *Turkiye Cumhuriyeti* όπως είναι το επίσημο όνομα της χώρας στα τουρκικά, με συνολική γεωγραφική έκταση 779.452 τετραγωνικά χιλιόμετρα ή 300.948 τετραγωνικά μίλια, είναι χώρα με υδάτινη επάρκεια και συγκαταλέγεται στις χώρες που δεν αντιμετωπίζουν το φάσμα της λειψυδρίας. Στο ζήτημα αυτό, είναι από τις πιο ευνοημένες χώρες σε ολόκληρη την περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Από τη συνολική έκταση της χώρας, το σύνολο των αρδευόμενων εκτάσεων που καλλιεργούνταν κατά το 2003 ήταν 52.150 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η συνολική ποσότητα ανανεώσιμου νερού με φυσικό τρόπο της χώρας ανέρχονταν ετήσια κατά το 2003 στα 234 κυβικά χιλιόμετρα (369). Έχει συνολικό μήκος συνόρων 2.648 χιλιόμετρα και εξ' αυτών 206 χιλιόμετρα αποτελούν τμήμα της τουρκικής μεθορίου με την Ελλάδα, 499 χιλιόμετρα είναι το μήκος της τουρκικής μεθορίου με το Ιράν, 352 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με το Ιράκ, 822 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με τη Συρία, 252 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με τη Γεωργία, 240 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με τη Βουλγαρία, 9 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με το Αζερμπαϊτζάν και 268 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Αρμενία (370).

Οι κλιματολογικές συνθήκες και το γεωγραφικό μήκος και πλάτος της χερσονήσου της Μικράς Ασίας, σε συνδυασμό με τους ορεινούς όγκους της Ανατολίας στο Ανατολικό τμήμα της χώρας, είναι παράγοντες που ευνοούν την συγκέντρωση φυσικών υδάτινων πόρων μέσα στα γεωγραφικά όρια του τουρκικού κράτους. Λόγω του γεωγραφικού σχήματος της χώρας, του μεγάλου γεωγραφικού χώρου που καταλαμβάνει και των σημαντικών διαφοροποιήσεων του γεωγραφικού της ανάγλυφου, η Τουρκία έχει ένα ετήσιο δείκτη μέσου όρου βροχοπτώσεων ο οποίος κυμαίνεται σε πολύ διαφορετικές τιμές ανάλογα με την μετρούμενη περιοχή. Παρά το γεγονός όμως ότι ο ετήσιος δείκτης του μέσου όρου βροχοπτώσεων κυμαίνεται και δεν είναι σταθερός σε όλη την εδαφική έκταση της χώρας, δεδομένου ότι η χερσόνησος της Μικράς Ασίας διακρίνεται για την ποικιλία των γεωγραφικών και κλιματολογικών χαρακτηριστικών της και διαθέτει ακόμα και άνυδρα τμήματα όπως η Αλμυρά Έρημος στο εσωτερικό της, εντούτοις το τελικό αποτέλεσμα συνολικά αξιολογείται ως θετικό. Για παράδειγμα ο ετήσιος δείκτης του μέσου όρου βροχοπτώσεων κυμαίνεται περίπου στα 700mm κατά μέσο όρο ετήσια για την περιοχή της Ανατολικής Θράκης και της Κωνσταντινούπολης και φτάνει περίπου τα 410mm στην περιοχή της Άγκυρας (371).

Εκτός από το ποτάμιο σύστημα του Τίγρη και του Ευφράτη και των παραποτάμων τους, η Τουρκία διαθέτει αρκετούς άλλους ποταμούς, οι οποίοι ρέουν επί του εθνικού της εδάφους. Από αυτούς ξεχωρίζουν ιδιαίτερα δύο ποταμοί, οι οποίοι έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα και μεγάλη ποσότητα υδάτων, που επιτρέπει ευχερώς την περαιτέρω αξιοποίηση τους και την χρησιμοποίησή τους για αρδευτικούς σκοπούς, αλλά και για παροχή ενέργειας μέσω τεχνητών υδατοπτώσεων σε υδροηλεκτρικά εργοστάσια. Οι ποταμοί αυτοί είναι ο Kizilirmak και ο Buyukmenderes. Ο Kizilirmak είναι ο ποταμός με το μεγαλύτερο μήκος στην Τουρκία, ο οποίος πηγάζει και ρέει εξ ολοκλήρου εντός της τουρκικής επικράτειας. Έχει συνολικό μήκος 1150 χιλιόμετρα και εκβάλλει στην Μαύρη Θάλασσα κοντά στην πόλη της Σεβάστειας. Ο Buyukmenderes είναι ο γνωστός από την αρχαιότητα ποταμός Μαιάνδρος. Ο Μαιάνδρος διασχίζει την Δυτική Μικρά Ασία, κάνοντας μια χαρακτηριστική ελικοειδή διαδρομή, η οποία φέρει και το όνομα του ποταμού αυτού και εκβάλλει στα δυτικά παράλια της Τουρκίας στο Αιγαίο πέλαγος.

Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα και των δύο ποταμών, είναι ότι οι ποταμοί αυτοί πηγάζουν στο τουρκικό έδαφος και ρέουν όλη την διαδρομή τους αποκλειστικά επί του τουρκικού εδάφους. Επομένως τα νερά αυτά των δύο ποταμών αποτελούν ένα πλούσιο φυσικό πόρο που η Τουρκία διαθέτει εξ ολοκλήρου αυτή, χωρίς να υφίσταται κανένα ζήτημα συνκυριαρχίας επί αυτών. Ο Gediz που εκβάλλει και αυτός στο Αιγαίο πέλαγος και ο Σαγγάριος ο οποίος είναι γνωστός από τις μάχες που διεξήχθησαν γύρω από τον ποταμό αυτό το 1921 κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας και ο οποίος ρέει δυτικά από τον Kizilirmak και εκβάλλει όπως και ο Kizilirmak στην Μαύρη θάλασσα, είναι επίσης ποταμοί με αξιόλογους υδάτινους πόρους και διαρρέουν αποκλειστικά την τουρκική επικράτεια. Επίσης ο Ceyhan και ο Seyhan, ποταμοί που πηγάζουν στις βουνοπλαγιές της οροσειράς του Ταύρου στην νότιο και κεντρική Τουρκία, διέρχονται από την περιοχή της Κιλικίας και των Αδάνων και εκβάλλουν στην Μεσόγειο θάλασσα, αποτελούν σημαντικές και αξιοποιήσιμες πηγές υδάτινων πόρων.

Παράλληλα η Τουρκία διαθέτει και αρκετά ύδατα συσσωρευμένα σε εσωτερικές πτυχώσεις του ορεινού ανάγλυφου. Το ιδιαίτερο στοιχείο που χαρακτηρίζει όμως τα εσωτερικά ύδατα της Τουρκίας, είναι ότι ορισμένα από αυτά έχουν αλμυρά νερά, τα οποία δεν ενδείκνυται για περισσότερη αξιοποίηση και συντηρούν συγκριτικά με τον όγκο τους, μικρό ποσοστό ζωής επί των υδάτων τους, ακριβώς γιατί τα νερά τους είναι ιδιαίτερα αλμυρά. Η λίμνη Βαν στην Νότιο-Ανατολική Τουρκία, στην περιοχή του τουρκικού Κουρδιστάν, είναι η μεγαλύτερη σε έκταση λίμνη της Τουρκίας. Παρά το γεγονός ότι βρίσκεται σε υψόμετρο 1720 μέτρων και έχει μήκος 121 χιλιόμετρα και πλάτος που κυμαίνεται από 16 έως 50 χιλιόμετρα, η λίμνη δεν κατηγοριοποιείται στις σημαντικές από οικονομικής πλευράς, λόγω της αλμυρότητας του νερού της. Το ίδιο συμβαίνει και με την λίμνη Tuz που βρίσκεται στο κεντρικό οροπέδιο της Ανατολίας.

Η λίμνη αυτή ενώ διαθέτει μεγάλες ποσότητες νερού, έχει επίσης πολύ αλμυρό νερό και δεν προσφέρεται για περαιτέρω αξιοποίηση. Οι πιο σημαντικές λίμνες γλυκού νερού εντοπίζονται στην νοτιοδυτική Τουρκία, αλλά δεν έχουν τις ίδιες ποσότητες νερού συγκριτικά με τις αλμυρές λίμνες της χώρας. Οι σημαντικότερες εξ αυτών, είναι οι λίμνες Beyşehir, Eğirdir και Burdur.

Το ΑΕΠ της Τουρκίας το 1996 υπολογίζεται πως ανέρχονταν σε 181,5 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ και το 2003 το τουρκικό ΑΕΠ είχε ανέλθει στα 240,4 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (372). Αξιοσημείωτες είναι και οι τάσεις στην μεταβολή της συγκρότησης του ΑΕΠ, οι οποίες καταδεικνύουν και τις αντίστοιχες τάσεις προς την οποία κινείται η οικονομία της χώρας. Το 1996 η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ ανέρχονταν στο 17%, η συμμετοχή της βιομηχανίας στο ΑΕΠ ανέρχονταν σε ποσοστό 28% και το υπόλοιπο 55% προέρχονταν από το εμπόριο και τις υπηρεσίες. Το 2003 η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ είχε περιοριστεί στο 13%, η συμμετοχή της βιομηχανίας στο ΑΕΠ είχε και αυτή περιοριστεί στο 22%, ενώ το υπόλοιπο 65% προέρχονταν από τον τομέα των υπηρεσιών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (373).

Η δυνατότητα ηλεκτροπαραγωγής της Τουρκίας επίσης βρίσκεται σε σταθερή ανοδική τάση και τα διαθέσιμα στοιχεία καταδεικνύουν τόσο τις αυξανόμενες δυνατότητες ηλεκτροπαραγωγής, όσο και τις αυξανόμενες ανάγκες για ηλεκτρική ενέργεια της χώρας και της τουρκικής οικονομίας. Για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της Τουρκίας σε ηλεκτρική ενέργεια το 1996 παράχθηκαν 91,2 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ το 2002 η Τουρκία παράγαγε 123,3 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικής ενέργειας. Από την ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος που παράχθηκε το 1996, το 56% παράχθηκε από θερμικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, ενώ το υπόλοιπο 44% της ηλεκτρικής ενέργειας, παράχθηκε από υδροηλεκτρικά εργοστάσια που ενεργοποιούνταν από την ενέργεια των υδατοπτώσεων (374). Συγκριτικά από την ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος που παράχθηκε το 2002, το 73% παράχθηκε από θερμικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, ενώ το υπόλοιπο 27% της ηλεκτρικής ενέργειας παράχθηκε από υδροηλεκτρικά εργοστάσια (375). Η σύγκριση των στοιχείων και η άνοδος του ποσοστού συμμετοχής των θερμικών εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρισμού στην συνολική ποσότητα που παράχθηκε το 2002, καταδεικνύει ότι η άνοδος της ηλεκτροπαραγωγής στην Τουρκία, επιτεύχθηκε με συμβατικές μεθόδους κατανάλωσης υδρογονανθράκων και άνθρακα και μέχρι στιγμής η συμμετοχή των υδροηλεκτρικών εργοστασίων στην αύξηση της ηλεκτροπαραγωγής δεν ήταν καθοριστική. Κατά το 2005 η συνολική ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος που παράχθηκε στην Τουρκία συνέχισε την αυξητική της πορεία και έφτασε στα 154,2 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικής ενέργειας (376).

Από το σύνολο του πληθυσμού της Τουρκίας το 97% περίπου κατηγοριοποιεί τον εαυτό του σαν Μουσουλμάνο. Όμως δεν κατατάσσονται όλοι οι Μουσουλμάνοι της Τουρκίας στην ίδια θρησκευτική ενότητα και την ίδια θρησκευτική ομάδα. Περίπου το 80% από όσων δηλώνουν Μουσουλμάνοι ακολουθούν την σουνιτική εκδοχή του Ισλάμ. Ένα ποσοστό που ανέρχεται στο 20% από τους σουνίτες της Τουρκίας ακολουθεί μία παραλλαγή του σουνιτικού δόγματος που εμπεριέχει και αρχές μυστικισμού και αποκαλούνται σουφιστές (377). Το υπόλοιπο 20% των Μουσουλμάνων που δεν ακολουθούν το σουνιτικό δόγμα, κατατάσσονται σε διάφορες άλλες παραλλαγές της ισλαμικής πίστης με κυρίαρχη από αυτές την ομάδα των Αλεβιτών (378). Οι Αλεβίτες ακολουθούν μία διαφορετική παραλλαγή του σιιτικού δόγματος του Ισλάμ και αποτελούν σημαντικό ποσοστό μεταξύ της μη σουνιτικής πληθυσμιακής ομάδας. Ιστορικά η διαφορετικότητα των Αλεβιτών και η διαφορετική εκδοχή της ισλαμικής πίστης που ακολουθούν, είχε προκαλέσει εντάσεις με την κυρίαρχη ομάδα των σουνιτών και ιδιαίτερα με τους ορθόδοξους σουνίτες. Κατά την διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρά το γεγονός ότι πολλοί Αλεβίτες είναι εθνικά Τούρκοι, αν και στην πίστη των Αλεβιτών κατατάσσονται και πολλοί Κούρδοι και Άραβες, είχαν σημειωθεί συγκρούσεις και πράξεις διακρίσεων σε βάρος των Αλεβιτών. Η καχυποψία σε βάρος των Αλεβιτών διατηρείται ακόμα και σήμερα και ιδιαίτερα σε μεγάλα αστικά κέντρα όπως στην Κωνσταντινούπολη, είχαν σημειωθεί ταραχές στη διάρκεια των οποίων Αλεβίτες έχασαν τη ζωή τους κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και του 1990 (379).

Το υπόλοιπο ποσοστό του μουσουλμανικού πληθυσμού θρησκευτικά ανήκει σε άλλες μικρότερες τάσεις της ισλαμικής πίστης, ορισμένες από τις οποίες έχουν ξεκινήσει ιστορικά από την Τουρκία, όπως οι Γιαζήδες και οι οπαδοί των δώδεκα σιιτών ιμάμηδων. Επίσης στην Τουρκία υπάρχει ιστορική παρουσία χριστιανών ορθόδοξων και καθολικών όπως και ισραηλιτών, το ποσοστό των οποίων όμως μειώνεται σταθερά κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

10.2. Συρία – Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Η Συρία ή Al Jumhuriyah al Arabiyah as Suriyah, όπως είναι το επίσημο όνομα της χώρας στα αραβικά, με συνολική γεωγραφική έκταση 185.180 τετραγωνικά χιλιόμετρα ή 71.498 τετραγωνικά μίλια, δεν συμπεριλαμβάνεται στις χώρες που διαθέτουν επαρκή υδάτινα αποθέματα. Κατατάσσεται ανάμεσα στις χώρες στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, που αντιμετωπίζουν πρόβλημα επάρκειας υδάτινων πόρων. Συγκριτικά όμως με άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως π.χ. η Ιορδανία, η Συρία βρίσκεται σε σχετικά καλύτερη κατάσταση.

Από τη συνολική έκταση της χώρας, το σύνολο των αρδευόμενων εκτάσεων που καλλιεργούνταν κατά το 2003 ήταν 13.330 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η συνολική ποσότητα ανανεώσιμου νερού με φυσικό τρόπο της χώρας ανέρχονταν ετήσια κατά το 1997 στα 46,1 κυβικά χιλιόμετρα **(380)**. Έχει συνολικό μήκος συνόρων 2.253 χιλιόμετρα και εξ' αυτών 605 χιλιόμετρα αποτελούν τμήμα της μεθορίου της Συρίας με το Ιράκ, 76 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με το Ισραήλ, 375 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Ιορδανία, 375 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με το Λίβανο και 822 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Τουρκία. **(381)**.

Η γεωγραφική της θέση δεν την ευνοεί αρκετά και δεν έχει το προνόμιο να διαρρέετε από κάποιον αξιόλογο ποταμό, ο οποίος να πηγάζει και εν συνεχεία να εκβάλλει επί της συριακής επικράτειας. Δηλαδή δεν διαθέτει αξιόλογους ποταμούς που να ρέουν σε όλο το μήκος της διαδρομής τους επί του συριακού εθνικού εδάφους και να διατηρεί η Συρία την αποκλειστική κυριαρχία επί αυτού. Οι κλιματολογικές συνθήκες δεν είναι απολύτως ευνοϊκές για την ανάπτυξη υδάτινων πόρων, ούτε είναι ιδιαίτερα θετικές για την συγκράτηση και συγκέντρωση υδάτινων αποθεμάτων μέσα στα γεωγραφικά όρια του Συριακού κράτους. Το γεωγραφικό μήκος και πλάτος που βρίσκεται η Συρία, σε συνδυασμό με τις άνυδρες εκτάσεις που εξαπλώνονται σε μεγάλο τμήμα της Μέσης Ανατολής και που ξεκινούν από το νότιο-ανατολικό τμήμα της χώρας και φτάνουν μέχρι την έρημο της Αραβικής χερσονήσου, σχηματίζοντας την μεγάλη αραβική έρημο ή συριακή έρημο, είναι παράγοντες που δεν ευνοούν την συγκέντρωση φυσικών υδάτινων πόρων. Από το έδαφος της Συρίας, το 20% αποτελεί έρημο, το 45% αποτελεί ημι-ερημικές στέπες, ενώ δασικές εκτάσεις είναι μόλις το 3%. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις καταλαμβάνουν έκταση 4,6 εκατομμύρια εκτάρια, δηλαδή αντιστοιχούν στο 25% του εδάφους της χώρας **(382)**. Από την έκταση αυτή όμως, αρδευόμενο είναι μόνο το ένα πέμπτο περίπου από αυτήν. Η ιδιαιτερότητα όμως στην συριακή αγροτική παραγωγή, είναι το γεγονός ότι η τεχνητή άρδευση είναι πολύτιμη ακόμα και για τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις που τυχαίνει να βρίσκονται γεωγραφικά σε περιοχές που δέχονται ικανοποιητικό δείκτη βροχοπτώσεων.

Η αιτία προς τούτο είναι ότι οι βροχοπτώσεις καταγράφονται σχεδόν αποκλειστικά τον χειμώνα, ενώ οι καλλιέργειες έχουν ανάγκη σημαντικών ποσοτήτων νερού κυρίως κατά την περίοδο της ανάπτυξης τους και όχι τόσο κατά την διάρκεια του χειμώνα.

Ο δείκτης των βροχοπτώσεων της Συρίας έχει πολύ μεγάλη διακύμανση και εξαρτάται από τις γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Ο δείκτης βροχοπτώσεων μεταβάλλεται μειούμενος προοδευτικά, από την Μεσογειακή ζώνη όπου έχει την μέγιστη τιμή του, προς τις εσωτερικές περιοχές της χώρας, όπου έχει και την ελάχιστη τιμή του. Η στενή παραθαλάσσια ζώνη της Συρίας, έχει έναν ικανοποιητικό δείκτη μέσου όρου ετήσιων βροχοπτώσεων, ο οποίος κυμαίνεται ανάλογα την περιοχή και τις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες, από 510mm έως 1020mm (383). Η πρωτεύουσα Δαμασκός και η περιοχή γύρω από την πρωτεύουσα και μέχρι την πόλη Halab (Aleppo) έχει ετήσιο μέσο όρο δείκτη βροχοπτώσεων που κυμαίνεται από 255mm μέχρι 510mm. Οι υπόλοιπες περιοχές στο εσωτερικό της χώρας στα νότια και στα ανατολικά, έχουν πολύ μικρότερο ετήσιο μέσο όρο δείκτη βροχοπτώσεων, που κυμαίνεται από 127mm έως και λιγότερο από 25mm (384).

Ιδιαίτερο γεωγραφικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η χώρα περιλαμβάνει εντός της επικράτειας της και ένα τμήμα από την αραβική έρημο, που είναι από τις πλέον άνυδρες περιοχές της Γης. Συγκεκριμένα από τις νότιο-ανατολικές περιοχές της Συρίας, ξεκινάει η μεγάλη Συριακή έρημος, η οποία επεκτείνεται σε μεγάλες εδαφικές εκτάσεις της Μέσης Ανατολής και καταλαμβάνει συνολικά μια γεωγραφική έκταση 518.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Η βόρειος Σαουδική Αραβία, η βόρειο-ανατολική Ιορδανία, η νότιο-ανατολική Συρία και το Δυτικό Ιράκ, αποτελούν τμήμα της Συριακής ερήμου. Ολόκληρη η περιοχή της Συριακής ερήμου, δεν είναι διαθέσιμη για καλλιέργειες, καθώς ουσιαστικά πρόκειται για μία εντελώς άνυδρη περιοχή. Η Συριακή έρημος αποτελεί μία από τις πιο ξηρές περιοχές της υδρογείου και λόγω της λειψυδρίας της, είναι αφιλόξενη σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Ο δείκτης βροχοπτώσεων στην περιοχή αυτή κυμαίνεται γύρω στα 25mm και ανέρχεται το πολύ μέχρι στα 127mm βροχής κατά μέσο όρο ετήσια, ο οποίος είναι απαγορευτικός για κάθε είδους γεωργική δραστηριότητα (385).

Η Συρία διασχίζεται από τον Ευφράτη ποταμό, ο οποίος ακολουθεί στο συριακό έδαφος διαγώνια πορεία, με κατεύθυνση βόρειο-ανατολική, εισερχόμενος στην Συρία βόρεια από την Τουρκία, και ακολουθώντας ανατολική πορεία, εισέρχεται στο Ιρακινό έδαφος. Εκτός από τον Ευφράτη ποταμό και το σύστημα των παραποτάμων του, ο μόνος άλλος αξιόλογος ποταμός της Συρίας είναι ο ποταμός Ορόντης. Ο Ορόντης ποταμός, πηγάζει κοντά στην πόλη του Baalbek στον Λίβανο και ακολουθώντας μία βόρεια διαδρομή, διασχίζει την Συρία, πριν εισέλθει τελικά στο τουρκικό έδαφος, όπου και εκβάλλει ο ποταμός στην Μεσόγειο, πλησίον της τουρκικής πόλης Antakya. Ο ποταμός έχει συνολικό μήκος 571 χιλιόμετρα και αποτελεί την μόνη μετά από τον Ευφράτη, σχετικά αξιόπιστη αν και μικρών δυνατοτήτων πηγή πόσιμου και αρδευτικού ύδατος.

Τμήμα της διαδρομής του ποταμού, χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των συνόρων μεταξύ Λίβανου και Συρίας, αλλά και για τον καθορισμό των συνόρων μεταξύ Συρίας και Τουρκίας. Μέχρι το 1967 η Συρία έχει πρόσβαση στις πηγές του Ιορδάνη ποταμού και στις φυσικές καρστικές πηγές που αναβλύζουν στις νότιες και ανατολικές πλαγιές της οροσειράς του Αντιλιβάνου και του όρους Έρμονες. Όμως μετά τον πόλεμο του 1967 και την απώλεια του ελέγχου επί των Ύψωμάτων του Γκολάν, η Συρία έχασε τον έλεγχο επί των σημαντικών υδάτινων πόρων αυτών των περιοχών, που σχετίζονται με την λεκάνη απορροής του Ιορδάνη και τις πηγές του άνω ρου του Ιορδάνη.

Η Συρία για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών σε ηλεκτρική ενέργεια το 1996, παρήγαγε 19,3 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικής ενέργειας. Οι υδάτινοι πόροι είχαν σημαντική συνεισφορά στην κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας, καθώς από την παραπάνω ποσότητα, το 64% παράχθηκε από θερμικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, ενώ το υπόλοιπο 36% της ηλεκτρικής ενέργειας, δηλαδή πάνω από το ένα τρίτο των συνολικών αναγκών της χώρας σε ηλεκτρισμό, παράχθηκε από υδροηλεκτρικά εργοστάσια (386). Το 2002 παρά το γεγονός ότι η χώρα παρήγαγε 26,1 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικής ενέργειας, ποσότητα που θεωρητικά επαρκούσε για να καλύψει το σύνολο των συριακών αναγκών, παρατηρήθηκαν ορισμένες φορές διακοπές στην ηλεκτροδότηση, παρά το γεγονός ότι η ηλεκτροπαραγωγή σε σχέση με το 1996 είχε αυξηθεί κατά 35%. (387). Η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος συνέχισε να αυξάνεται στη Συρία και το 2007 η παραγωγή ηλεκτρισμού ανήλθε στα 34,94 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος και η συμμετοχή των υδροηλεκτρικών εργοστασίων στη συνολική ποσότητα ρεύματος που παράγεται εξακολουθεί να είναι σημαντική (388).

Αξιοσημείωτο στοιχείο των συριακών δυνατοτήτων στον τομέα της ενέργειας, είναι η μερική τουλάχιστον αυτάρκεια της χώρας σε ενεργειακούς πόρους και η μη εξάρτησή της τουλάχιστον προς το παρόν, από σημαντικές εισαγωγές πετρελαίου. Στη Συρία ανακαλύφθηκαν κοιτάσματα πετρελαίου κατά τη δεκαετία του 1950 και άρχισε μία συστηματική προσπάθεια άντλησης και αξιοποίησής τους. Η διαδικασία αυτή κορυφώθηκε μετά το 1968, όταν κατέστη δυνατό το πετρέλαιο από τις βόρειο - ανατολικές περιοχές της χώρας όπου εξορύσσονταν, να μεταφέρεται σε τακτική βάση με αγωγούς σε διυλιστήρια στα δυτικά της χώρας. Η πολιτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο η Συρία να καταστεί αυτάρκης σε πετρέλαιο, αλλά οι εξαγωγές πετρελαίου να αντικαταστήσουν όλα τα άλλα προϊόντα και να αναδειχθούν ως το πρώτο εξαγωγικό προϊόν της χώρας κατά τη δεκαετία του 1970. Η συνεχής όμως άντληση των συριακών κοιτασμάτων τα οποία δεν ήταν μεγάλης χωρητικότητας, έχει αρχίσει να μειώνει την απόδοσή τους και οι ενδείξεις δείχνουν ότι αν δεν ανεβρεθούν νέα κοιτάσματα, η Συριακή αυτάρκεια σε πετρέλαιο θα εξανεμιστεί λόγω της εξαντλήσεως των αποθεμάτων.

Για την αντιστροφή αυτής της κατάστασης, η Συρία ενθαρρύνει με διάφορα κίνητρα την πραγματοποίηση γεωτρήσεων για την ανεύρεση πετρελαίου στο έδαφός της, ιδιαίτερα στις περιοχές πλησίον των τουρκικών ή ιρακινών συνόρων όπου γεωλογικά ή διαμόρφωση του υπεδάφους και των πετρωμάτων, θεωρείται πιθανότερο να περιέχει κοιτάσματα πετρελαίου ή φυσικού αερίου. Το 2002 η συριακή παραγωγή πετρελαίου ανέρχονταν σε 187 εκατομμύρια βαρέλια ετησίως, ενώ είχε καταστεί δυνατή και η άντληση μικρότερων ποσοτήτων φυσικού αερίου **(389)**.

Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της Συρίας ακολουθεί το Μουσουλμανικό θρήσκευμα. Το 73% των μουσουλμάνων της Συρίας είναι Σουνίτες **(390)**. Το υπόλοιπο ποσοστό ακολουθεί άλλες τάσεις της ισλαμικής θρησκείας και κυρίως είναι Σίιτες, Αλεβίτες και Ισμαηλίτες. Στη Συρία καταγράφεται και η ύπαρξη πιστών που ακολουθούν το δόγμα των Δρούζων, μία αίρεση του ισλαμισμού με ιδιαίτερα θρησκευτικά στοιχεία πίστης και η οποία γεωγραφικά κυρίως εντοπίζεται στο Λίβανο, στη Συρία και στο Ιράκ. Όσον αφορά το ποσοστό των μη μουσουλμάνων, αυτό αποτελείται κυρίως από χριστιανούς με κυρίαρχες τάσεις του Ελληνορθόδοξους και τους Αρμένιους και υπάρχουν και ελάχιστοι πιστοί της Ιουδαϊκής θρησκείας.

10.3. Ιράκ – Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Το Ιράκ με συνολική γεωγραφική έκταση 438.317 τετραγωνικά χιλιόμετρα ή 169.235 τετραγωνικά μίλια, βρίσκεται σε μία ιδιόμορφη θέση από πλευράς υδάτινου δυναμικού.

Από τη συνολική έκταση της χώρας, το σύνολο των αρδευόμενων εκτάσεων που καλλιεργούνταν κατά το 2003 ήταν 35.250 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η συνολική ποσότητα ανανεώσιμου νερού με φυσικό τρόπο της χώρας ανέρχονταν ετήσια κατά το 1997 στα 96,4 κυβικά χιλιόμετρα (391). Έχει συνολικό μήκος συνόρων 3.650 χιλιόμετρα και εξ' αυτών 1.458 χιλιόμετρα αποτελούν τμήμα της μεθορίου με το Ιράν, 181 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Ιορδανία, 240 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με το Κουβέιτ, 814 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με τη Σαουδική Αραβία, 605 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Συρία και 352 χιλιόμετρα είναι το μήκος της μεθορίου με την Τουρκία (392).

Ενώ το ίδιο συμπεριλαμβάνεται στις χώρες που δεν διαθέτουν επαρκή δικά τους υδάτινα αποθέματα, ταυτόχρονα βρίσκεται στην περιοχή της αρχαίας Μεσοποταμίας και αποτελεί την τελική κατάληξη των ιστορικών ποταμών της Μέσης Ανατολής καθώς και της συμβολής τους στην περιοχή του Ai Qurnah, που βρίσκεται σε απόσταση 160 χιλιομέτρων πριν από τον Περσικό Κόλπο εντός του Ιρακινού εδάφους, σχηματίζοντας τον ενιαίο ποταμό Shatt al Arab. Το Ιράκ δέχεται σε σημαντικό βαθμό τα ύδατα και των παραποτάμων τους, όπου ιδίως στην περίπτωση του Τίγρη, εισέρχονται και αυτοί στην ιρακινή επικράτεια πριν συναντήσουν τον Τίγρη και τον Ευφράτη. Το κύριο χαρακτηριστικό του Ιράκ είναι ότι δέχεται υπό κανονικές συνθήκες, (χωρίς την παρέμβαση άλλων χωρών) λόγω της γεωγραφίας του μεγάλες ποσότητες υδάτων, οι οποίες όμως δεν πηγάζουν στην συντριπτική τους πλειοψηφία από το ίδιο το Ιράκ, καθώς δεν διαθέτει αξιόλογους ποταμούς που να πηγάζουν από τα δικά του εδάφη.

Παράλληλα όμως το νότιο Ιράκ κυριαρχείται από το μεγάλο πεδινό δέλτα των ποταμών της Μεσοποταμίας που καταλαμβάνει μια τεράστια γεωγραφική έκταση που εκτείνεται συνολικά σε 117.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα ή 45.000 τετραγωνικά μίλια (393). Το δέλτα της Μεσοποταμίας έχει πολύ ελαφρά κλίση προς νότια κατεύθυνση και διασχίζεται κατά τόπους από πλήθος αρδευτικών καναλιών, εγκαταλειμμένα πρώην κανάλια άρδευσης, αποστραγγιστικά χαντάκια, φυσικά φράγματα επί της ροής των ποταμών και αναχώματα. Σαν συνέπεια των φυσικών αλλά και των ανθρώπινων δράσεων στο Δέλτα, η ροή των υδάτων σε αυτό που ήταν μικρή λόγω του επίπεδου εδάφους του, επιβραδύνεται ακόμα περισσότερο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποστραγγίζει με αργούς ρυθμούς και να δημιουργούνται μεγάλες εκτάσεις με έλη στα νότιο-ανατολικά τμήματα του Δέλτα ή εκτάσεις που είναι μόνιμα πλημμυρισμένες όπως η λίμνη Hawr al Hammar που σχηματίζεται κοντά στην συμβολή του Τίγρη με τον Ευφράτη.

Στο Ιράκ, οι κλιματολογικές συνθήκες είναι αρνητικές για την ανάπτυξη υδάτινων πόρων, καθώς οι τοπικές κλιματολογικές συνθήκες δεν ευνοούν την συγκράτηση και συγκέντρωση υδάτινων αποθεμάτων μέσα στα γεωγραφικά όρια του Ιρακινού κράτους. Επιπρόσθετα το γεωγραφικό μήκος και πλάτος που βρίσκεται το Ιράκ, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το Ιράκ όπως και η γειτονική Συρία, καλύπτεται σε μεγάλο τμήμα του εδάφους του, κυρίως στο νότιο και δυτικό τμήμα του από την άνυδρη Συριακή έρημο, είναι παράγοντες που δεν ευνοούν την συγκέντρωση φυσικών υδάτινων πόρων.

Εξαιρέση στα παραπάνω αποτελεί η βόρεια ορεινή περιοχή του Ιράκ, που κατοικείται κυρίως από Κούρδους και που είναι γνωστή με το τοπικό όνομα Al Jaziah (Το νησί). Η περιοχή της Al Jaziah, χαρακτηρίζεται από τα ψηλά απότομα βουνά, που καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της έκτασης της. Στην περιοχή των τούρκο-ιρακινών συνόρων, υπάρχουν συνεχείς οροσειρές που το ύψος τους κυμαίνεται γύρω στα 2.135 μέτρα, ενώ στο νότιο-ανατολικό τμήμα της Al Jaziah, το υψόμετρο στην περιοχή των οροσειρών του Haji Ebrahim, ανέρχεται στα 3.600 μέτρα. Οι περιοχές αυτές συχνά είναι χιονισμένες μεγάλο τμήμα του έτους και είναι οι μόνες περιοχές του Ιράκ, που διαθέτουν επαρκής δικούς τους υδάτινους πόρους. Το νερό όμως αυτών των περιοχών δεν είναι εκμεταλλεύσιμο για αρδευτικούς σκοπούς, καθώς η περιοχή είναι βραχώδης και άγονη, με ψηλές και απότομες οροσειρές που δεν προσφέρονται για αγροτική χρήση. Ταυτόχρονα όταν λιώνουν οι πάγοι, το νερό ρέει σε απότομους ορμητικούς χείμαρρους λίγους μήνες μόνο το χρόνο, σε βαθιές και απομονωμένες χαράδρες.

Στο Ιράκ το μεγαλύτερο διάστημα του έτους επικρατεί θερμός και ξηρός καιρός και κατά την διάρκεια της ημέρας το καλοκαίρι, η θερμοκρασία μπορεί να ανέρχεται σε περιόδους καύσωνα μέχρι και τους 50 βαθμούς Κελσίου. Παρά το γενικά καταγραφόμενο θερμό κλίμα το καλοκαίρι και τους πολύ ήπιους χειμώνες, υπάρχουν περιπτώσεις όπου τον χειμώνα στην Μοσούλη στο βόρειο Ιράκ έχουν καταγραφεί θερμοκρασίες -11 βαθμοί Κελσίου και στην Βασόρα που είναι στην περιοχή του Περσικού Κόλπου έχουν καταγραφεί θερμοκρασίες -4 Βαθμών Κελσίου (394). Οι βροχοπτώσεις όμως είναι αραιές και σποραδικές σχεδόν σε όλη την ιρακινή επικράτεια. Αν εξαιρεθεί η περιοχή του βορείου Ιράκ, το υπόλοιπο τμήμα Ιράκ που αποτελεί και το συγκριτικά κυρίαρχο τμήμα της χώρας, συγκαταλέγεται στα κράτη, με τον χαμηλότερο δείκτη βροχοπτώσεων στον κόσμο. Συγκεκριμένα μόνο οι ορεινές βόρειο-ανατολικές περιοχές της χώρας δέχονται ένα ικανοποιητικό ποσοστό βροχοπτώσεων που κυμαίνεται κατά μέσο όρο ετήσια από 305mm έως 559 mm, ενώ ο ετήσιος μέσος όρος βροχοπτώσεων για το κεντρικό και νότιο Ιράκ, ανέρχεται μόλις στα 150mm (395). Επιπρόσθετα το Δυτικό Ιράκ που καταλαμβάνεται ολόκληρο από την Συριακή έρημο, έχει ακόμα μικρότερο δείκτη βροχοπτώσεων, ο οποίος είναι τόσο μικρός, που ουσιαστικά θεωρείται αμελητέος. Η έρημος του δυτικού Ιράκ είναι γενικά βραχώδης, καλύπτεται κυρίως με μικρές πέτρες και βότσαλα και ενίοτε εναλλάσσονται οι αμμόλοφοι με τις βραχώδεις εκτάσεις.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ιρακινής ερήμου στο δυτικό Ιράκ ίσως είναι τα «wadis», που είναι φαρδιές κοιλάδες που διασχίζουν συχνά την έρημο και μεταφέρουν νερό μόνο κατά την διάρκεια των ελάχιστων βροχών που μπορεί να συμβούν εκεί.

Για τους λόγους αυτούς, σε συνδυασμό με την ύπαρξη μεγάλων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Ιρακινό υπέδαφος, το ποσοστό συμμετοχής της υδροηλεκτρικής παραγωγής ενέργειας στο συνολικό ποσοστό παραγωγής ηλεκτρισμού στην χώρα είναι πολύ μικρό. Το 1996 για την κάλυψη των αναγκών της χώρας σε ηλεκτρική ενέργεια παράχθηκαν 27,6 εκατομμύρια κιλοβατώρες και το 98% αυτής παράχθηκε από θερμοηλεκτρικά εργοστάσια (396). Το ποσοστό αυτό συμμετοχής των θερμοηλεκτρικών εργοστασίων στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, παρέμενε σταθερό και το 2002 (397). Υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις στον Τίγρη και σε ορισμένους παραποτάμους του, παρήγαγαν το υπόλοιπο 2% της ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας. Το 2007 η συνολική ποσότητα ηλεκτρισμού που παράχθηκε στο Ιράκ ήταν 35,84 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος (398).

Οι μουσουλμάνοι αποτελούν το 96% του πληθυσμού της χώρας. Υπολογίζεται πως περίπου το 60%-65% των μουσουλμάνων είναι σίτες και κατοικούν κυρίως στο νότιο και στο κεντρικό τμήμα της χώρας (399). Ορισμένες από τις πλέον ιερές πόλεις των Σιτών όπως είναι η An Najaf και η Karbala, βρίσκονται στο κεντρικό τμήμα του Ιράκ. Το υπόλοιπο ποσοστό των μουσουλμάνων είναι σουνίτες και κατοικούν στο βόρειο μέρος του κεντρικού τμήματος της χώρας καθώς και στον ιρακινό βορρά. Οι κούρδοι του Ιράκ στον βόρειο τμήμα της χώρας είναι και αυτοί σουνίτες. Στο Ιράκ ανευρίσκονται επίσης να διατηρούνται ομάδες χριστιανών που πρεσβεύουν χριστιανικές αιρέσεις και εκδοχές του χριστιανισμού που ανάγονται ακόμα και στους αρχικούς αιώνες της ύπαρξης του Χριστιανισμού και οι οποίες δεν συναντώνται συνήθως στα χριστιανικά κράτη της Δύσης, έχουν όμως επιβιώσει ιστορικά στο Ιράκ. Για παράδειγμα στο Ιράκ ανευρίσκονται οι Νεστοριανοί, οι οποίοι ασπάζονται ακόμα τη μορφή του χριστιανικού δόγματος όπως την ερμήνευσε ο Νεστόριος που διετέλεσε Αρχιεπίσκοπος της Κωνσταντινούπολης από το 428 μέχρι το 431 μ.Χ. Στο Ιράκ επίσης υπάρχουν οπαδοί και άλλων δογμάτων όπως Ιακωβίτες Χριστιανοί, Γιαζήδες καθώς και πιστοί ενός δόγματος πίστης που ανήκει στο ρεύμα σκέψης του γνωστικισμού και καλούνται Μάνδιοι Βαπτιστές (Mandaeen Baptists) και κατοικούν κυρίως στην περιοχή της Βαγδάτης και της Al Amarah.

10.4. Ισραήλ – Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Το Ισραήλ ανήκει στις χώρες της Μέσης Ανατολής που δεν έχουν επάρκεια υδάτινων πόρων. Η γεωγραφική του θέση στην νότιο- δυτική Ασία, στο άκρο της Μέσης Ανατολής δεν ενδείκνυται και δεν συμβάλει στην φυσική συλλογή και ανακύκλωση νερού. Το Ισραήλ βρίσκεται πλησίον της Βόρειας Αφρικής. Περιβάλλεται στο νότιο τμήμα του, την έρημο Negev, ανατολικά περιβάλλεται από τη μεγάλη Συριακή ή Αραβική έρημο και στα δυτικά του σύνορα περιβάλλεται από την χερσόνησο του Σινά με την ομώνυμη έρημο. Ιδιαίτερα το ανατολικό και νότιο τμήμα της χώρας διακρίνεται για το ξηρό και θερμό κλίμα της και τις μειωμένες βροχοπτώσεις (400). Ορισμένες χρονιές κατά την άνοιξη και το καλοκαίρι συμβαίνει να παρατηρούνται φαινόμενα ξηρασίας καθώς και έντονες αμμοθύελλες. Επιπλέον ολόκληρο το νότιο τμήμα του Ισραήλ καταλαμβάνεται από την έρημο Negev. Οι αξιοποιήσιμες εκτάσεις βρίσκονται στο κέντρο, στα παράλια της χώρας και στο βόρειο τμήμα της. Το 2005 υπολογίζονταν ότι η γη που μπορεί να καλλιεργηθεί ανέρχεται στο 15,45% της συνολικής έκτασης τη χώρας (401). Η συνολική αρδευόμενη έκταση το 2003 ανέρχονταν σε 1.940 τετραγωνικά χιλιόμετρα γης και το σύνολο των ανανεώσιμων αποθεμάτων νερού με φυσικό τρόπο ανέρχονταν σε 1,7 κυβικά χιλιόμετρα (402). Η ποσότητα αυτή δεν κρίνεται ικανοποιητική σύμφωνα με τον πληθυσμό και τις ανάγκες της χώρας και επιβάλλει πολλών ειδών περιορισμούς. (403).

Η συνολική έκταση της χώρας είναι 20.770 τετραγωνικά χιλιόμετρα και το συνολικό μήκος των συνόρων της είναι 1.017 χιλιόμετρα (404). Η μεθόριος με την Αίγυπτο είναι 266 χιλιόμετρα, με τη Λωρίδα της Γάζας 51 χιλιόμετρα, με την Ιορδανία 238 χιλιόμετρα, με το Λίβανο 79 χιλιόμετρα, με τη Συρία 76 χιλιόμετρα, με τη Δυτική Όχθη 307 χιλιόμετρα και η Ακτογραμμή της χώρας στη Μεσόγειο έχει μήκος 273 χιλιόμετρα (405).

Οι υδάτινοι πόροι του Ισραήλ εντοπίζονται κυρίως στο βόρειο τμήμα της χώρας στην περιοχή της Γαλιλαίας στην οποία βρίσκεται η λίμνη της Τιβεριάδας και η αποξηραμένη λίμνη της Merom που ένα τμήμα της ανασυστάθηκε πρόσφατα και διασχίζεται από τον Άνω ρου του Ιορδάνη ποταμού. Η Γαλιλαία γειτνιάζει με τις πλαγιές της όρους Έρμων και τα Υψώματα του Γκολάν όπου το λιώσιμο των χιονοσκεπών βουνοπλαγιών του, σε συνδυασμό με τις καρστικές πηγές που αναβλύζουν στην περιοχή, δημιουργούν τοπικά συνθήκες επάρκειας υδάτινων πόρων.

Ο ίδιος ο Ιορδάνης ποταμός ο οποίος πηγάζει από αυτήν τη γεωγραφική τοποθεσία διατρέχει το βόρειο και το κεντρικό Ισραήλ και αποτελεί την πιο σημαντική πηγή νερού. Στον Ιορδάνη ποταμό όμως προσβλέπουν και άλλοι χρήστες εκτός του Ισραήλ, δεδομένου ότι η πορεία του είναι διασυνοριακή και έχουν σε αυτόν αξιώσεις και άλλα κράτη εκτός από το Ισραήλ. Οι ποταμοί Γιαρκόν και Αλεξάντερ είναι μικροί σε μήκος και διατρέχουν το κεντρικό και βόρειο Ισραήλ και εκβάλλουν στη Μεσόγειο Θάλασσα εντός της ισραηλινής επικράτειας.

Όμως έχουν αναλογικά αξιόλογες ποσότητες νερού που αξιοποιούνται για την άρδευση εκτάσεων και την ύδρευση των μεγάλων αστικών παραλιακών κέντρων του Ισραήλ στο κεντρικό και βόρειο τμήμα της ακτογραμμής, που είναι το Τελ Αβίβ και η Χάιφα.

Οι εκβολές του Ιορδάνη ποταμού στην Νεκρά Θάλασσα παρέχουν άλλη μία σημαντική πηγή νερού στο Ισραήλ και αποτελούν την σημαντικότερη πηγή υδάτινων πόρων στο νότιο και στο ανατολικό τμήμα της χώρας. Η Νεκρά Θάλασσα έχει το χαρακτηριστικό ότι τα νερά της είναι αλμυρά και συνεπώς προκειμένου να τύχουν οικονομικής αξιοποίησης χρειάζονται να υποστούν ειδική επεξεργασία αφαλάτωσης. Η εντατική χρήση που έχει υποστεί έχει ήδη επηρεάσει τη στάθμη της και οι προοπτικές για τη βιωσιμότητα της Νεκράς Θάλασσας μακροπρόθεσμα σε ορίζοντα μερικών δεκαετιών είναι ανησυχητικές. Η Νεκρά Θάλασσα επίσης αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης και άλλων χρηστών, οι οποίοι και αυτοί αντιμετωπίζουν την πίεση από την στενότητα των υδάτινων πόρων. Η Ιορδανία και η Παλαιστινιακή Αρχή στην δυτική όχθη του Ιορδάνη εφαρμόζουν προγράμματα αξιοποίησης των υδάτων της Νεκράς Θάλασσας και ιδιαίτερα η Ιορδανία έχει έντονη αναπτυξιακή δράση στηριζόμενη σε νερά που αντλεί από τη Νεκρά Θάλασσα. Η Νεκρά Θάλασσα εκτός από το νερό της αποτελεί για το Ισραήλ πηγή εξόρυξης πολύτιμων ορυκτών, όπως ποτάσα και μαγνήσιο, τα οποία εξάγονται διεθνώς.

Το Ισραήλ δέχεται 70% ετήσια των ανανεώσιμων υδάτων του με τη μορφή βροχοπτώσεων τους μήνες μεταξύ Νοέμβριο και Φεβρουάριο (406). Η ποσότητα της βροχής κυμαίνεται ανάλογα την γεωγραφική τοποθεσία και μειώνεται προοδευτικά από το βόρειο τμήμα της χώρας προς το νότιο και από το δυτικό τμήμα προς το ανατολικό. Το Ισραήλ χαρακτηρίζεται από ακραίες μεταβολές του δείκτη των βροχοπτώσεων εντός τη επικράτειας του και από σποραδικές χιονοπτώσεις στα υψηλότερα ορεινά του σημεία κατά τη διάρκεια των πιο ψυχρών μηνών του έτους (407). Η περιοχή της Γαλιλαίας στο βόρειο Ισραήλ έχει τις καλύτερες επιδόσεις από πλευράς νερού και έχει ετήσιο δείκτη βροχοπτώσεων περίπου 1.000 m.m. Οι λόφοι της Ιουδαίας στο κεντρικό Ισραήλ έχουν ετήσιο δείκτη βροχοπτώσεων περίπου 700 m.m. και η έρημος του Negev στο νότιο Ισραήλ έχει δείκτη βροχοπτώσεων περίπου 100 m.m. ετήσια (408). Η περιοχή της πόλης της Eilat στο νότιο άκρο της ερήμου Negev που είναι ταυτόχρονα και το πιο νότιο άκρο του Ισραήλ είναι το πιο ξηρό και άνυδρο σημείο της χώρας και δέχεται μόλις 25 m.m. βροχής ετήσια (409).

Κατά το 2004 το 76,4% του συνολικού πληθυσμού του Ισραήλ ήταν ισραηλίτες και ο μη ισραηλιτικός πληθυσμός της χώρας ανέρχονταν στο 23,6% του πληθυσμού (410). Η συντριπτική πλειοψηφία του μη ισραηλιτικού πληθυσμού είναι κυρίως Άραβες, πολλοί εκ των οποίων είναι γηγενής στην περιοχή. Κατά το 2004 υπολογίζονταν ότι την ιουδαϊκή θρησκεία ακολουθούσε το 76,4% του συνολικού πληθυσμού του Ισραήλ, δηλαδή το σύνολο των ισραηλιτικής καταγωγής κατοίκων της χώρας. Οι μουσουλμάνοι ανέρχονταν στο 16% του πληθυσμού του Ισραήλ και στην πλειοψηφία τους είναι Σουνίτες και Άραβες (411).

Υπάρχει όμως και ένα ποσοστό Αράβων που είναι χριστιανοί και ανέρχεται στο 1,7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Οπαδοί άλλων χριστιανικών δογμάτων ανέρχονται στο 0,4% του πληθυσμού, Δρούζοι είναι το 1,6% του πληθυσμού και υπάρχει ένα ποσοστό του πληθυσμού 3,9% που δεν ανήκει σε καθορισμένο θρησκευτικό δόγμα **(412)**.

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας του Ισραήλ το 2005 ανήλθε στις 46,85 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος. Η συμμετοχή της υδροηλεκτρικής ενέργειας στη συνολική παραγωγή ηλεκτρισμού του Ισραήλ κατά το 2001 ανέρχονταν μόνο στο 0,1%. Το υπόλοιπο 99,9% της ηλεκτροπαραγωγής προέρχονταν από θερμοηλεκτρικά εργοστάσια **(413)**.

10.5. Ιορδανία – Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Η Ιορδανία (Jordan ή Hashemite Kingdom of Jordan) είναι χώρα που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια υδάτινων πόρων. Τμήμα της καταλαμβάνεται από την Συριακή ή Αραβική έρημο και στα δυτικά της σύνορα, στο νότιο τμήμα αυτών, συνορεύει με την έρημο Negev του Ισραήλ. Ο όρος Hashemite- Χασεμιτικό αναφέρεται στον ισχυρισμό της Ιορδανικής Μοναρχίας ότι αυτή έλκει την καταγωγή της από τον Hashim- Χασίμ, ο οποίος είναι ιστορικό πρόσωπο και παππούς του προφήτη Μωάμεθ, ιδρυτή της ισλαμικής θρησκείας (414). Η Ιορδανία δεν έχει γεωγραφική θέση και κλιματολογικές συνθήκες κατάλληλες που να ευνοούν την συγκέντρωση υδάτινων πόρων. Το κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό της Ιορδανίας, είναι ένα άνυδρο ερημικό οροπέδιο που εκτείνεται σε υψόμετρο από 610- 915 μέτρα και καλύπτει τα τέσσερα πέμπτα της χώρας. Η έκταση της ανέρχεται σε 89.556 τετραγωνικά χιλιόμετρα και η ακτογραμμή της έχει μήκος μόλις 26 χιλιόμετρα (415). Έχει συνολικό μήκος συνόρων 1.635 χιλιόμετρα. Η μεθόριος με το Ιράκ έχει μήκος 181 χιλιόμετρα, η μεθόριος με το Ισραήλ έχει μήκος 238 χιλιόμετρα, η μεθόριος με τη Σαουδική Αραβία έχει μήκος 744 χιλιόμετρα, με τη Συρία 375 χιλιόμετρα και η μεθόριος με τη Δυτική Όχθη έχει μήκος 97 χιλιόμετρα (416).

Ο Ιορδάνης ποταμός ο οποίος σχηματίζει επίσης παράλληλα τα σύνορα της Ιορδανίας με το Ισραήλ και τη Δυτική Όχθη, είναι το βασικό αποστραγγιστικό σύστημα της χώρας. Όμως η ποιότητα των νερών του Ιορδάνη ποταμού είναι υποβαθμισμένη και οι προοπτικές δεν διαφαίνονται ευοίωνες για το μέλλον. Οι παρεμβάσεις τόσο του Ισραήλ, όσο και της Ιορδανίας επί του Ιορδάνη ποταμού, καθώς και η κατασκευή υδραυλικών έργων επί του κύριου παραποτάμου του Γιαρμούκ από την Ιορδανία, καθώς και από την Συρία, μειώνουν πολύ το νερό που ρέει στην κοίτη του Ιορδάνη ποταμού και προκαλούν καταστροφές στο οικοσύστημα του. Εκτιμάται πως τουλάχιστον το 70% του νερού του Ιορδάνη χρησιμοποιείται από τους ανθρώπους για διάφορους σκοπούς. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό εξάτμισης των υδάτων, λόγω των κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή αυτή, έχει ως συνέπεια τόσο ο Ιορδάνης ποταμός, όσο και η Νεκρά Θάλασσα στην οποία εκβάλλει να απειλούνται. Τον Σεπτέμβριο του 2006 εμφανίστηκαν έντονα προβλήματα μόλυνσης του Ιορδάνη ποταμού. Ιδιαίτερα στο τμήμα της διαδρομής του ποταμού μεταξύ της λίμνης Τιβεριάδας και της Νεκράς Θάλασσας, η μόλυνση έφτασε σε ανησυχητικά επίπεδα. Το γεγονός λόγω και της θρησκευτικής και ιστορικής σημασίας του ποταμού, προκάλεσε το διεθνές ενδιαφέρον καθώς εκτιμήθηκε ότι αν δεν ληφθούν επείγοντα μέτρα, απειλείται με ολοκληρωτική εξαφάνιση το ποτάμιο οικοσύστημα του Ιορδάνη.

Εκτιμήσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων αναφέρουν, ότι ίσως απαιτηθούν ακόμα και μερικές δεκαετίες, ώστε να μπορέσει να υποστηριχθεί αποτελεσματικά ο Ιορδάνης ποταμός και να βοηθηθεί να ανακτήσει τα ύδατα και το οικοσύστημα του. Κατά το 2007 μη κυβερνητικές οργανώσεις, καθώς και περιβαλλοντικές οργανώσεις και οργανώσεις ακτιβιστών, εν μέσω εκτεταμένων καταγγελιών εναντίον τόσο της Ιορδανίας, όσο και του Ισραήλ, αλλά ακόμα εναντίον και της Συρίας, συμπεριέλαβαν τον Ιορδάνη ποταμό μεταξύ των 100 πλέον απειλούμενων με εξαφάνιση οικολογικών συστημάτων του πλανήτη.

Τα υψίπεδα της Ιορδανίας δέχονται ορισμένες βροχές με αποτέλεσμα να σχηματίζονται περιστασιακά και μόνο κατά την περίοδο των βροχών, ορμητικοί χείμαρροι που εκβάλλουν στον Ιορδάνη ποταμό (417). Στον Ιορδάνη ποταμό εκβάλλουν επίσης οι ποταμοί Γιαρμούκ και Ζάρκα, οι οποίοι και αυτοί είναι παραπόταμοι του Ιορδάνη. Ο Γιαρμούκ είναι αξιόλογος ποταμός από πλευράς υδάτινων πόρων. Διαχωρίζει την Συρία, την Ιορδανία, το Ισραήλ και τα κατεχόμενα από το Ισραήλ υψώματα του Γκολάν και αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης Συρίας, της Ιορδανίας και του Ισραήλ (418). Ο Ζάρκα πηγάζει εντός της Ιορδανίας και εκβάλλει στον Ιορδάνη από την ιορδανική πλευρά των συνόρων και αποτελεί και αυτός αντικείμενο αξιοποίησης μόνο όμως από το ιορδανικό κράτος. Στον Ζάρκα έχουν κατασκευαστεί σημαντικά υδραυλικά έργα για τον έλεγχο της ροής του ποταμού, με κυριότερα τα έργα σχετικά με το φράγμα του King Talal (419).

Η Ιορδανία μοιράζεται τους υδάτινους πόρους της Νεκράς Θάλασσας με το Ισραήλ και την Παλαιστινιακή Αρχή στη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη (420). Η Νεκρά Θάλασσα παρά το αλμυρό των υδάτων της τις τελευταίες δεκαετίες αποτελεί σταθερό στόχο άντλησης και εκμετάλλευσης νερού και από την Ιορδανία. Ο Wadi Wala και παραπόταμος του ο Wadi Mujib, οι οποίοι όμως δεν έχουν νερό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους ούτε και όλες τις χρονιές και αποτελούν ένα γενικά περιορισμένων δυνατοτήτων υδάτινο σύνολο που εκβάλλει στη Νεκρά Θάλασσα, αποτελούν και αυτοί αντικείμενο υδραυλικών έργων και φραγμάτων για πολλαπλές χρήσεις (421).

Η περίοδος των βροχοπτώσεων στην Ιορδανία διαρκεί συνήθως από τον Νοέμβριο μέχρι τον Απρίλιο, δεν έχει όμως ιδιαίτερα σημαντικές αποδόσεις. Ο δείκτης βροχοπτώσεων της Ιορδανίας εκτείνεται από τα 660 m.m. στο βόρειο- δυτικό άκρο της χώρας σε λιγότερα από 127 m.m. στο ανατολικό άκρο της χώρας (422).

Οι συνθήκες αυτές δεν επιτρέπουν εκτεταμένη αγροτική παραγωγή και η χώρα ακόμα και στις χρονιές που έχουν καλή γεωργική απόδοση, εισάγει περισσότερα τρόφιμα από όσα εξάγει. Σιτάρι και κριθάρι είναι οι κυριότερες σοδειές σιτηρών, αλλά η παραγωγή δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών της χώρας (423). Το 2004 η παραγωγή δημητριακών ανήλθε στους 52.650 μετρικούς τόνους. Όμως οι δυνατότητες επέκτασης της παραγωγής τροφίμων δεν είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές, γιατί η ανεπάρκεια νερού δεν συμβάλλει στην επέκταση των καλλιεργειών.

Μόνο περίπου το 3% της γης στην Ιορδανία καλλιεργείται και μόλις ένα μικρό ποσοστό της καλλιεργούμενης γης είναι αρδευόμενο (424).

Το 2003 η αρδευόμενη γη της Ιορδανίας ήταν μόλις 750 τετραγωνικά χιλιόμετρα (425). Η έκταση αυτή παρά τις καταβαλλόμενες κρατικές προσπάθειες και τις επενδύσεις που γίνονται δεν κατέστη δυνατό έκτοτε να αυξηθεί. Η κύρια αιτία για τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζονται είναι η έλλειψη επαρκούς νερού, που αποτελεί περιοριστικό παράγοντα στην όλη προσπάθεια (426). Η συνολική ετήσια ανανεώσιμη με φυσικό τρόπο ποσότητα νερού στην Ιορδανία ανέρχονταν στα 0,9 κυβικά χιλιόμετρα κατά το 1997. Η ποσότητα αυτή είναι ανεπαρκής και δημιουργεί προσκόμματα στην οικονομική και αγροτική ανάπτυξη της χώρας (427).

Η αγροτική παραγωγή της Ιορδανίας επηρεάστηκε και από τις πολιτικές εξελίξεις. Μέχρι το 1967 η δυτική όχθη του Ιορδάνη ελέγχονταν από την Ιορδανία και διοικούνταν από αυτήν. Το 1967 όμως, μετά τον πόλεμο των «έξι ημερών» μεταξύ Αράβων και Ισραήλ, στον οποίο η Ιορδανία συμμετείχε, έχασε στρατιωτικά και απώλεσε την κυριαρχία στην δυτική όχθη του Ιορδάνη (428). Η δυτική όχθη μέχρι το 1967, υπολογίζεται ότι παρήγαγε ετήσια το 20 έως 25% της συνολικής παραγωγής σιτηρών στην Ιορδανία, το 70% της συνολικής παραγωγής φρούτων και το 40% της συνολικής παραγωγής λαχανικών (429). Ύστερα από την απώλεια της δυτικής όχθης, η αγροτική παραγωγή της Ιορδανίας υποβαθμίστηκε και έκτοτε το ποσοστό της εργατικής δύναμης της χώρας που απασχολείται στην γεωργία μειώθηκε και από 37% που ήταν το 1967, ήταν 6% το 1993 (430).

Για την κάλυψη των αναγκών της σε ηλεκτρική ενέργεια, η Ιορδανία το 2002 παρήγαγε 7,3 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος (431). Σχεδόν το σύνολο της ποσότητας αυτής, δηλαδή ποσοστό 99,3% προήλθε από θερμοηλεκτρικά εργοστάσια, που χρησιμοποιούσαν ως πρώτη ύλη εισαγόμενο πετρέλαιο (432). Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κατά το 2005 είχε αυξηθεί περαιτέρω και ανέρχονταν στα 9.074 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος και η αναλογία συμμετοχής του πετρελαίου στην παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος εξακολουθούσε να κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα και υπολογίζονταν περίπου στο 99,4% (433).

Ο πληθυσμός της Ιορδανίας σε ποσοστό σχεδόν 98% είναι αραβικός και μόνες μειονότητες της χώρας είναι Κιρκάσιοι και Αρμένιοι, όπου κάθε μειονότητα αποτελεί ξεχωριστά η κάθε μία, το 1% του πληθυσμού (434). Στον πληθυσμό της Ιορδανίας προστέθηκαν, ύστερα από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948, περίπου 100 χιλιάδες Παλαιστίνιοι. Αυτοί παλαιότερα ζούσαν σε περιοχές που ιδρύθηκε το κράτος του Ισραήλ και μετά το 1948 εγκαταστάθηκαν στην ανατολική όχθη του Ιορδάνη ποταμού, που αποτελεί τμήμα της Ιορδανίας. Επιπλέον άλλοι 310 χιλιάδες Παλαιστίνιοι, διέσχισαν τον Ιορδάνη ποταμό κινούμενοι προς την ανατολική όχθη, ύστερα από την κατάληψη της δυτικής όχθης του Ιορδάνη, το 1967, από το Ισραήλ (435).

Το 93% του πληθυσμού της χώρας στο οποίο συμπεριλαμβάνεται η συντριπτική πλειοψηφία των γηγενών Αράβων και των Παλαιστίνιων προσφύγων, είναι Σουνίτες Μουσουλμάνοι (436). Το 4% είναι χριστιανοί και το 2% είναι άθεοι ή ανήκουν σε άλλα θρησκευτικά δόγματα (437). Η πλειοψηφία των χριστιανών ανήκει στο Ελληνό- Ορθόδοξο δόγμα. Υπάρχουν όμως επιπλέον Ρωμαιοκαθολικοί, Ορθόδοξοι Κόπτες, Αρμένιοι Ορθόδοξοι, Σύριοι Ορθόδοξοι και ορισμένοι που ακολουθούν εκδοχές του Προτεσταντισμού (438)

10.6. Λίβανος– Υδρολογικά και πολιτικά δεδομένα

Ο Λίβανος συγκαταλέγεται στις ελάχιστες χώρες της Μέσης Ανατολής που έχει σχετική υδατική επάρκεια (439). Στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής ο Λίβανος αποτελεί από πλευράς υδάτινων πόρων την εξαίρεση ανάμεσα στις αραβικές χώρες. Η γεωμορφολογία του, τα κλιματολογικά του χαρακτηριστικά και η διαμόρφωση του γεωγραφικού του ανάγλυφου, διαμορφώνουν συνθήκες ευνοϊκές για την συγκέντρωση υδάτινων πόρων. Το ίδιο το όνομα της χώρας παραπέμπει στο νερό. Η λέξη Λίβανος προέρχεται από την παλαιά σημιτική λέξη 'Laban' που σημαίνει λευκό και αναφέρεται στις χιονοσκεπείς οροσειρές των λιβανικών βουνών.

Ο Λίβανος είναι μικρή σε έκταση γεωγραφικά χώρα και καταλαμβάνει γεωγραφική επιφάνεια μόλις 10.452 τετραγωνικών χιλιομέτρων (440). Όλη η χώρα από βορρά έως νότο, έχει μέγιστο μήκος 217 χιλιόμετρα. Το μέγιστο πλάτος από τα ανατολικά προς τα δυτικά, εκτείνεται στο μεγαλύτερο σημείο του στα 80 χιλιόμετρα. Ουσιαστικά ο Λίβανος αποτελεί μία μακρόστενη λωρίδα παραθαλάσσιας γης που περιβάλλεται από την Συρία στο βόρειο και ανατολικό μέρος του και το Ισραήλ στο νότο (441). Το συνολικό μήκος των συνόρων του Λιβάνου είναι 454 χιλιόμετρα, η μεθόριος με το Ισραήλ έχει μήκος 79 χιλιόμετρα και η μεθόριος με τη Συρία έχει μήκος 375 χιλιόμετρα. Η ακτογραμμή έχει μήκος 225 χιλιόμετρα (442).

Οι οροσειρές του Λιβάνου και του Αντιλίβανου, όπως και του όρους Ερμών είναι καλυμμένες από παχύ στρώμα χιονιού το χειμώνα, το οποίο λιώνει κατά το καλοκαίρι τροφοδοτώντας με νερό το υπέδαφος και τους ποταμούς της χώρας. Οι υψηλότερες κορυφές των λιβανικών βουνών έχουν ετήσια βροχόπτωση που φτάνει μέχρι και τα 1.300 m.m. Λαμβανομένης υπόψη της έκτασης της χώρας και τη γεωγραφική περιοχή στην οποία βρίσκεται η χώρα, μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει επάρκεια υδάτινων πόρων και σε σύγκριση με τα γειτονικά αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής, αλλά και το Ισραήλ, βρίσκεται σε καλύτερη θέση (443).

Η αποστράγγιση του εδάφους από το χιόνι που λιώνει, η ύπαρξη πολλών φυσικών πηγών που αναβλύζουν νερό στις δυτικές πλαγιές της οροσειράς του Λιβάνου, ο ικανοποιητικός δείκτης βροχοπτώσεων, όπως και η αυξημένη τιμή του δείκτη βροχοπτώσεων στα μεγάλα υψόμετρα, προσδίδουν αναλογικά με τη γεωγραφική του θέση, μία μοναδική ιδιαιτερότητα στο Λίβανο από όλες τις αραβικές χώρες της Μέσης Ανατολής, η οποία στο άνυδρο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής καθίσταται σχεδόν μοναδική. Η περιοχή της πρωτεύουσας Βηρυτού στο παραθαλάσσιο πεδινό κεντρικό μέρος της χώρας έχει δείκτη βροχοπτώσεων ετήσιο που ανέρχεται στα 900 m.m. Παρά το γεγονός ότι ο Λίβανος δεν διαθέτει μεγάλες λίμνες ή ποταμούς οι οποίοι είναι ικανοί προς ναυσιπλοΐα, φυσικές πηγές που αναβλύζουν στην κοιλάδα Bekaa, εντός του λιβανικού εδάφους, τροφοδοτούν δύο σχετικά μικρούς σε μήκος, αλλά αξιόλογους ποταμούς, τον Litani και τον Ορόντη (444).

Ο ποταμός Litani πηγάζει από φυσικές πηγές που αναβλύζουν στην κοιλάδα του Bekaa του Λιβάνου, ακολουθεί πορεία που ρέει νότια εντός της λιβανέζικης επικράτειας, όπου χρησιμοποιείται ευρύτατα για αρδευτικές χρήσεις και ηλεκτροπαραγωγή και μετέπειτα ακολουθεί δυτική πορεία και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα (445). Ο ποταμός Orontes πηγάζει και αυτός από φυσικές πηγές που αναβλύζουν στην κοιλάδα Bekaa, τα ύδατα του όμως ακολουθούν ροή αντίθετη από του Litani. Κατευθύνονται βόρεια εξέρχονται της λιβανέζικης επικράτειας διασχίζουν τη Συρία και εκβάλλουν στη Μεσόγειο διαμέσου του τουρκικού εδάφους. Ο Λίβανος αν και χαρακτηρίζεται από χιονισμένα ψηλά όρη διαθέτει μία στενή παραλιακή ζώνη και εύφορες κοιλάδες κατά μήκος των οροσειρών του με κυριότερη την κοιλάδα Bekaa. Η καλλιεργήσιμη γη της χώρας ανέρχεται στο 16,35% του εδάφους της και η αρδευόμενη γη το 2003 ανέρχονταν στα 1.040 τετραγωνικά χιλιόμετρα (446). Το 1997 το σύνολο του ανανεούμενου με φυσικό τρόπο νερού ανέρχονταν στα 4,8 κυβικά χιλιόμετρα (447). Η ποσότητα αυτή μέχρι στιγμή κρίνεται επαρκής για την κάλυψη των υδατικών αναγκών της χώρας, συγκρινόμενη και με το μέγεθος της χώρας και με το ορεινό της ανάγλυφο που δεν επιτρέπει μεγάλο ποσοστό γης για γεωργική χρήση (448).

Εθνολογικά ο Λίβανος έχει μεγάλη ποικιλία και μεγάλη ιστορία. Το 93% του πληθυσμού του Λιβάνου εντάσσεται στην ευρύτερη αραβική εθνική και γλωσσική ομάδα (449). Όμως οι Άραβες του Λιβάνου έχουν μία διαφορετική εθνική προέλευση και γενετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι πολλοί από αυτούς μεταφέρουν ειδικά γονίδια που ανευρίσκονται στους αρχαίους Χαάνιτες και στους αρχαίους Φοίνικες. Το υπόλοιπο 5% περίπου του πληθυσμού του Λιβάνου είναι Αρμένιοι και το υπόλοιπο 2% του πληθυσμού ανήκει στην κουρδική εθνότητα, την ασσυριακή εθνότητα ή άλλες μικρότερες αριθμητικά εθνότητες (450). Μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, σταδιακά από το 1948 στον αραβικό πληθυσμό του Λιβάνου προστέθηκαν 350.000 Παλαιστίνιοι πρόσφυγες. Αυτοί θεωρούνται από τη νομοθεσία της χώρας, ως μη έχοντες πατρίδα και δεν τους αποδίδεται η Λιβανέζικη υπηκοότητα (451). Σημαντικότερο όμως στοιχείο από την εθνολογική διάκριση του πληθυσμού, είναι η διάκριση του με βάση τη θρησκευτική του πίστη. Η διάκριση του πληθυσμού ανάλογα με την θρησκευτική ομάδα στην οποία ανήκει, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην πολιτική και κοινωνική ζωή του Λιβάνου και συνέβαλε στην δημιουργία αιματηρών συγκρούσεων. Η αιτία προς τούτο είναι ότι η κατανομή της εξουσίας στο Λίβανο, η κατανομή της κυβέρνησης και η δυνατότητα εξέλιξης της πολιτικής ζωής της χώρας, προσδιορίζονται από το θρήσκευμα του κάθε ατόμου. Η θέση στην οποία ένας πολίτης του Λιβάνου μπορεί να θέσει υποψηφιότητα για να εκλεγεί, προσδιορίζεται από τη δυνατότητα πρόσβασης της θρησκευτικής ομάδας στην οποία ανήκει, στη συγκεκριμένη θέση στην οποία επιθυμεί (452).

Από την εποχή της ανεξαρτησίας του Λιβάνου, το 1943, καθιερώθηκε η κατάταξη και η καταγραφή του πληθυσμού σε θρησκευτικές ομάδες (453). Κάθε πολίτης της χώρας είναι καταγεγραμμένος σε μία κωδική κατηγορία που έχει επίσημο κωδικό καταχώρησης από το κράτος και εφοδιάζεται ο κάθε πολίτης με την αντίστοιχη κρατική ταυτότητα που αναγράφει τη θρησκευτική ομάδα στην οποία ανήκει (454). Το κράτος από την ίδρυση του το 1943, αναγνώριζε δεκαεπτά διαφορετικά θρησκευτικά δόγματα στα οποία κατηγοριοποιεί τους πολίτες του. Τα δόγματα αυτά είναι πέντε μουσουλμανικά (Σίιτες, Σουνίτες, Δρούζοι, Ισμαηλίτες και Αλεβίτες), έντεκα χριστιανικά (τέσσερις παραλλαγές του ορθόδοξου δόγματος, έξι παραλλαγές του καθολικού δόγματος και διαμαρτυρόμενοι), καθώς και τους πιστούς της ιουδαϊκής θρησκείας. Τα τελευταία χρόνια, στα επίσημα δόγματα που καταγράφεται η ταξινόμηση του πληθυσμού, προστέθηκε και ένα επιπλέον, για την ένταξη σε αυτό ως ξεχωριστής οντότητας των Κοπτών. Έτσι οι κατηγορίες ταξινόμησης του πληθυσμού ανήλθαν επίσημα σε 18 κατηγορίες. Το ιδιόρρυθμο αυτό πολιτικό σύστημα του Λιβάνου, όπου η νομή των εξουσιών στην χώρα και η λειτουργία της πολιτικής, βασίζονται στην ταξινόμηση του πληθυσμού σε θρησκευτικές ομάδες ονομάζεται *confessionalism* (455). Η διαιώνιση της κυβερνητικής πολιτικής του *confessionalism*, έχει δεχθεί αυστηρή κριτική καθώς θεωρείται ότι συμβάλει στην ένταση της πολιτικής αστάθειας και στην δημιουργία συνθηκών συνεχόμενης εμφύλιας σύγκρουσης. Η προσήλωση στην κατανομή των εξουσιών και στη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτήν σύμφωνα με τη θρησκευτική πίστη, σε ορισμένες χρονικές περιόδους της σύγχρονης ιστορίας της χώρας έχει καταστεί πηγή δυσαρμονίας και πρόκλησης πολιτικών ανωμαλιών (456).

Κατά τη δεκαετία του 1940, όταν ο Λίβανος έγινε ανεξάρτητο κράτος και με βάση τον θρησκευτικό διαχωρισμό έγινε η κατανομή των αξιωμάτων και των θέσεων του κράτους στις θρησκευτικές ομάδες της χώρας, οι χριστιανοί αποτελούσαν την κυρίαρχη πληθυσμιακή ομάδα και οι μουσουλμάνοι την μειοψηφία (457). Έτσι επικράτησε ο Πρόεδρος της χώρας να είναι Χριστιανός και ο Πρωθυπουργός Μουσουλμάνος. Ειδικότερα οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1943 όριζαν ότι ο Πρόεδρος θα είναι Χριστιανός Μαρωνίτης, ο Πρωθυπουργός Σουνίτης Μουσουλμάνος και ο Πρόεδρος της Βουλής θα είναι Σίιτης Μουσουλμάνος. Επίσης όριζε ότι η αναλογία των θέσεων στη Βουλή της Χώρας θα πρέπει να ακολουθεί τον κανόνα ότι για κάθε έξι χριστιανικές θέσεις βουλευτών θα αντιστοιχούν πέντε μουσουλμανικές θέσεις και ανάλογα θα γίνονταν και η ρύθμιση σε όλες τις κυβερνητικές θέσεις (458). Όμως η θρησκευτική αναλογία του πληθυσμού σταδιακά μεταβλήθηκε γιατί οι μουσουλμάνοι είχαν πολύ υψηλότερο ρυθμό γεννήσεων και επιπλέον άλλοι μουσουλμάνοι όπως Παλαιστίνιοι μετανάστευαν στο Λίβανο. Έτσι με την πάροδο των ετών οι μουσουλμάνοι κατέστησαν πλειοψηφία και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα υπολογίζεται ότι οι μουσουλμάνοι αποτελούν περίπου το 70% περίπου του πληθυσμού της χώρας, ενώ οι χριστιανοί είναι το υπόλοιπο 30% (459).

Το αίτημα των μουσουλμάνων για μεγαλύτερη πρόσβαση στις δομές της εξουσίας και ανακατανομή των σχετικών ποσοστών, αρχικά συνάντησε την αντίδραση των χριστιανών να προβούν σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Σημαντικές βίαιες συγκρούσεις συνέβησαν το 1958 και οι εντάσεις αργότερα μετατράπηκαν σε έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο που ξέσπασε το 1975 και διήρκησε μέχρι το 1990. Το 1989 υπογράφηκε ο Εθνικός Συμφιλιωτικός Χάρτης που έφερε το τέλος των περισσότερων συγκρούσεων και πρόβλεπε τροποποιήσεις στο Σύνταγμα του Λιβάνου οι οποίες πραγματοποιήθηκαν το 1990. Οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις διατήρησαν ορισμένες συγκαταβατικές ρυθμίσεις κατανομής εξουσιών, αλλά έδωσαν στους μουσουλμάνους αυξημένη δύναμη. Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις ήταν η ισότιμη κατανομή των θέσεων του κοινοβουλίου και η θεσμοθέτηση μιας μορφής εκτελεστικής τριανδρίας στην ανώτατη βαθμίδα διοίκησης του κράτους, στην οποία θα μετείχε ο Χριστιανός Μαρωνίτης Πρόεδρος, ο Σουνίτης Μουσουλμάνος Πρωθυπουργός και ο Σίιτης Μουσουλμάνος Πρόεδρος της Βουλής (460).

Στον τομέα της ενέργειας ο Λίβανος το 2005 παράγαγε 9.183 δισεκατομμύρια κιλοβατώρες ηλεκτρικού ρεύματος. Το 97,2% της ποσότητας αυτής παράχθηκε σε θερμοηλεκτρικά εργοστάσια και το 2,8% σε υδροηλεκτρικά εργοστάσια (461). Στην παραγωγή ηλεκτρισμού από υδροηλεκτρικά εργοστάσια σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα έργα στον ποταμό Litani στην κοιλάδα Bekaa, όπου εκεί έχει δημιουργηθεί μεγάλη μονάδα παραγωγής ρεύματος με κινητήρια δύναμη το νερό του ποταμού Litani (462).